

**ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΡΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΚΑΙ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΠΟΥ
ΜΑΘΑΙΝΟΥΝ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΩΣ ΔΕΥΤΕΡΗ ΓΛΩΣΣΑ**

**ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑ:
ΒΟΛΙΩΤΗ ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΙΑ**

**ΕΠΟΠΤΕΥΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:
ΡΙΤΣΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ**

ΠΑΤΡΑ, 2008

Ευχαριστίες

*Ευχαριστώ ιδιαίτερω τον
εποπτεύοντα καθηγητή κ. Σταύρο Ρίτσο για
τη βοήθεια και καθοδήγηση που μου
παρείχε κατά την διάρκεια εκπόνησης της
παρούσας πτυχιακής εργασίας.*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελίδα

Εισαγωγή	8
--------------------	---

ΜΕΡΟΣ 1^ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΑΝΑΓΝΩΣΗ

1.1. Εισαγωγή	10
1.2. Προσδιορισμός της ανάγνωσης	10
1.2.1. Η ανάγνωση ως φωνολογική μετάφραση	10
1.2.2. Η ανάγνωση ως άμεση ανάκληση της έννοιας	12
1.3. Οι ψυχολογικές – γνωστικές προϋποθέσεις της ανάγνωσης	13
1.4. Η διεκπεραίωση της βασικής αναγνωστικής λειτουργίας	18
1.4.1. Η γνωστική διεκπεραίωση της βασικής αναγνωστικής λειτουργίας	19
1.5. Γνωστικές στρατηγικές για τη διεκπεραίωση της ανάγνωσης μιας λέξης	21
1.5.1. Ανάγνωση με φωνολογική μεσολάβηση (ακουστική ανάγνωση)	21
1.5.2. Ανάγνωση με τη αναγνώριση της της ορθογραφικής ταυτότητας (οπτική ανάγνωση)	22
1.6. Μοντέλο διεκπεραίωσης της βασικής αναγνωστικής λειτουργίας της ελληνικής γλώσσας	22
1.7. Η μάθηση της ανάγνωσης	24
1.7.1. Το μοντέλο διττής θεμελίωσης για τη μάθηση της ανάγνωσης	24
1.8. Τα εξελικτικά μοντέλα μάθησης της ανάγνωσης	30

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΦΩΝΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

2.1. Επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης	32
2.2. Ο φωνολογικός τομέας και τα διαφορετικά επίπεδα αναπαράστασης	33
2.3. Τεμάχια και υπερτεμάχια	34
2.3.1. Φωνήματα	34

2.3.2. Φωνητικά χαρακτηριστικά	36
2.3.3. Τύποι των διαφοροποιητικών χαρακτηριστικών της ελληνικής	39
2.3.4. Τόνος	40
2.3.5. Επιτονισμός	44
2.4. Φωνολογικά φαινόμενα	46
2.5. Λεξική φωνολογία	51

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

3.1. Εισαγωγή	54
3.2. Βασικές μορφολογικές κατηγορίες	54
3.2.1. Λέξεις	54
3.2.2. Μορφήματα	55
3.2.3. Κατηγορίες μορφημάτων	56
3.2.4. Παρουσίαση των δεσμευμένων μορφημάτων	57

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΑΛΒΑΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

4.1. Φωνητικό και φωνολογικό σύστημα της Αλβανικής γλώσσας	67
4.1.1. Αλβανικό αλφάβητο και φωνητική μεταγραφή	67
4.1.2. Το αλβανικό αλφάβητο	68
4.1.3. Φωνηεντικό σύστημα της αλβανικής και της νεοελληνικής	68
4.1.4. Συμφωνικό συστήματα της αλβανικής και της νεοελληνικής	69
4.2. Τονισμός	71
4.2.1. Χαρακτήρας τόνου	71
4.2.2. Θέση τόνου	71

ΜΕΡΟΣ 2^ο

ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ – ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	74
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	
1. Συμμετέχοντες στην έρευνα	79
2. Μέθοδος-υλικό	80
3. Τόπος και χρόνος έρευνας	83
4. Παράμετροι που αφορούν στον υπολογισμό των λαθών	83
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	
1. ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ	85
1.1. Υλικό	85
1.2. Στατιστική μεθοδολογία	85
1.3. Αποτελέσματα	85
2. ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ	89
2.1. Ανάλυση των λαθών ανά τάξη	89
2.1.1. Β΄ Δημοτικού	90
2.1.2. Δ΄ Δημοτικού	103
ΣΥΖΗΤΗΣΗ	116
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	
1. ΛΕΞΕΙΣ ΠΡΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΑΝΑ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	123
2. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΔΕΙΓΜΑΤΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΔΟΣΗΣ ΣΕ 16 ΑΠΟ ΤΑ 40 ΠΑΙΔΙΑ	125
3. ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ ΛΑΘΩΝ	173
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	175

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

Σελίδα

Μέρος 1^ο

Κεφάλαιο 1^ο

- Σχήμα 1.1.: Γνωστικοί παράγοντες που επηρεάζουν την αναγνωστική λειτουργία 13
- Σχήμα 1.2.: Ένα μοντέλο ανάγνωσης λέξεων με φωνολογική μεσολάβηση (η ακουστική ανάγνωση) 21
- Σχήμα 1.3.: Ένα μοντέλο της βασικής αναγνωστικής λειτουργίας της ελληνικής γλώσσας 24

Κεφάλαιο 4^ο

- Σχήμα 4.1.: Φωνητικά τρίγωνα της νεοελληνικής και της αλβανικής 68

Μέρος 2^ο

- Σχήμα 1α,β: Κατανομή των λαθών που πραγματοποίησαν οι μαθητές της Β΄ τάξης δημοτικού 90
- Σχήμα 2α,β: Μορφολογικά λάθη των ελληνόφωνων αναγνωστών της Β΄ τάξης δημοτικού 93
- Σχήμα 3α,β: Μορφολογικά λάθη των αλβανόφωνων αναγνωστών της Β΄ τάξης Δημοτικού 98
- Σχήμα 4α,β: Κατανομή των λαθών που πραγματοποίησαν οι μαθητές της Δ΄ τάξης δημοτικού 104
- Σχήμα 5α,β: Μορφολογικά λάθη των ελληνόφωνων αναγνωστών της Δ΄ τάξης Δημοτικού 105
- Σχήμα 6α,β: Μορφολογικά λάθη των αλβανόφωνων της Δ΄ τάξης δημοτικού . . . 111

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Μέρος 1^ο

Κεφάλαιο 2^ο

- Πίνακας 2.1.: Συμφωνικά φωνήματα της ελληνικής 39
- Πίνακας 2.2.: Φωνηεντικά φωνήματα της ελληνικής 39

Κεφάλαιο 4^ο

- Πίνακας 4.1.: Πίνακας συμφώνων της αλβανικής 69
- Πίνακας 4.2.: Πίνακας συμφώνων της νεοελληνικής 70

Μέρος 2^ο

Πίνακας 1:	Αποτελέσματα ελληνόφωνων αναγνώστων της Β΄ δημοτικού	86
Πίνακας 2:	Αποτελέσματα αλβανόφωνων αναγνώστων της Β΄ δημοτικού	86
Πίνακας 3:	Αποτελέσματα ελληνόφωνων αναγνώστων της Δ΄ δημοτικού . . .	86
Πίνακας 4:	Αποτελέσματα αλβανόφωνων αναγνώστων της Δ΄ δημοτικού . . .	87
Πίνακας 5:	Αποτελέσματα ανάγνωσης υπαρκτών λέξεων της Β΄ δημοτικού . . .	87
Πίνακας 6:	Αποτελέσματα ανάγνωσης μη υπαρκτών λέξεων της Β΄ δημοτ. . . .	87
Πίνακας 7:	Αποτελέσματα ανάγνωσης υπαρκτών λέξεων της Δ΄ δημοτ.	88
Πίνακας 8:	Αποτελέσματα ανάγνωσης μη υπαρκτών λέξεων της Δ΄ δημοτικού	88
Πίνακας 9:	Ταξινόμηση λαθών που πραγματοποίησαν οι μαθητές της Β΄ δημ. .	90
Πίνακας 10:	Ταξινόμηση των μορφολογικών λαθών που πραγματοποίησαν οι ελληνόφωνοι αναγνώστες Β΄ τάξης δημοτικού	92
Πίνακας 11:	Λεξικά, γραμματικά λάθη και συνδυασμοί αυτών που πραγματο- ποιήθηκαν από τους ελληνόφωνους αναγνώστες της Β΄ δημοτ. . .	97
Πίνακας 12:	Ταξινόμηση των μορφολογικών λαθών που πραγματοποίησαν οι αλβανόφωνοι αναγνώστες της Β΄ τάξης δημοτικού	98
Πίνακας 13:	Λεξικά, γραμματικά λάθη και συνδυασμός αυτών που πραγματο- ποιήθηκαν από τους αλβανόφωνους μαθητές της Β΄ τάξης δημ. . .	102
Πίνακας 14:	Ταξινόμηση λαθών που πραγματοποίησαν οι μαθητές της Δ΄ δημ.	103
Πίνακας 15:	Ταξινόμηση των μορφολογικών λαθών που πραγματοποίησαν οι ελληνόφωνοι αναγνώστες της Δ΄ τάξης δημοτικού	105
Πίνακας 16:	Λεξικά, γραμματικά λάθη και συνδυασμός αυτών που πραγματο- ποιήθηκαν από τους ελληνόφωνους αναγνώστες της Δ΄ τάξης δημ.	109
Πίνακας 17:	Ταξινόμηση των λαθών που πραγματοποίησαν οι αλβανόφωνοι αναγνώστες της Δ΄ τάξης δημοτικού	110
Πίνακας 18:	Λεξικά γραμματικά λάθη και συνδυασμός αυτών που πραγματο- ποιήθηκαν από τους αλβανόφωνους αναγνώστες της Δ΄ δημοτ. . . .	115
Πίνακας 19:	Λίστες υπαρκτών και μη υπαρκτών λέξεων για την Β΄ δημοτικού. . .	123
Πίνακας 20:	Λίστες υπαρκτών και μη υπαρκτών λέξεων για την Δ΄ δημοτικού. . .	124
Πίνακας 21:	Β΄ δημοτικού – Ελληνόφωνοι αναγνώστες	173
Πίνακας 22:	Β΄ δημοτικού – Αλβανόφωνοι αναγνώστες	173
Πίνακας 23:	Δ΄ δημοτικού – Ελληνόφωνοι αναγνώστες	174
Πίνακας 24:	Δ΄ δημοτικού – Αλβανόφωνοι αναγνώστες	174

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τις τελευταίες δεκαετίες η μελέτη της ανάγνωσης, συμπεριλαμβανομένης και της επίδρασης που ασκεί σ' αυτήν η μορφολογία βρίσκεται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος αλλά και έρευνας του επιστημονικού τομέα. Πολλοί ερευνητές ασχολήθηκαν με το συγκεκριμένο αντικείμενο διατυπώνοντας θεωρητικές υποθέσεις και διεξάγοντας εμπειρικές έρευνες για την διαδικασία της ανάγνωσης.

Στις μέρες μας, η μελέτη της αναγνωστικής διαδικασίας βρίσκεται στο επίκεντρο δυναμικών εξελίξεων και επιστήμονες όπως παιδαγωγοί, γλωσσολόγοι, ψυχολόγοι, λογοθεραπευτές διεξάγουν πολυάριθμες έρευνες. Τα δεδομένα αυτών των ερευνών, οδηγούν στη δημιουργία νέων μεθόδων, για την βελτίωση των επιδόσεων όχι μόνο των παιδιών με μαθησιακές δυσκολίες, αλλά και αυτών που δεν αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην κατάκτηση των γλωσσικών δεξιοτήτων τους.

Στην παρούσα εργασία εξετάστηκε η αναγνωστική στρατηγική αλβανόφωνων παιδιών δηλαδή, παιδιών που μαθαίνουν την ελληνική γλώσσα ως δεύτερη και συνάμα η αναγνωστική στρατηγική ελληνόφωνων παιδιών.

Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι θεωρητικές προσεγγίσεις όσον αφορά την λειτουργία του μηχανισμού της ανάγνωσης. Στο δεύτερο κεφάλαιο περιγράφεται και αναλύεται η φωνολογία της νέας ελληνικής γλώσσας. Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στις βασικές μορφολογικές κατηγορίες και αναλύονται τα δεσμευμένα μορφήματα της νεοελληνικής γλώσσας. Στο τέταρτο κεφάλαιο συγκρίνονται τα συστήματα των δύο γλωσσών ελληνικής και αλβανικής προκειμένου να κατανοηθούν τα αίτια των κυριότερων λαθών που κάνουν οι αλβανόφωνοι μαθητές κατά την εκμάθηση και χρήση της ΝΕ γλώσσας.

Εν συνεχεία στο δεύτερο μέρος της εργασίας παρουσιάζονται αρχικά η μεθοδολογία της έρευνας που διεξήχθη και ακολουθούν τα αποτελέσματα που βγαίνουν μέσα από την στατιστική και ποιοτική ανάλυση των δεδομένων, που συλλέχθηκαν στην έρευνα. Τέλος παρουσιάζονται στη συζήτηση που είναι και το τελευταίο κεφάλαιο, τα συμπεράσματα που προκύπτουν και η σύνθεσή τους με τις υποθέσεις που διατυπώθηκαν.

ΜΕΡΟΣ 1ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΑΝΑΓΝΩΣΗ

1.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ικανότητα του ανθρώπου να αναπαριστάνει την πραγματικότητα με γραπτά σύμβολα και, μέσω αυτών, να προσλαμβάνει πληροφορίες και να αποκτά γνώσεις είναι μοναδική με την έννοια ότι δεν παρατηρείται σε κανένα άλλο ζωντανό οργανισμό και, αναμφίβολα, αποτελεί ένα από τα σπουδαιότερα επιτεύγματα στην ιστορία της εξέλιξης του και μια από τις κυριότερες κατακτήσεις της ανθρώπινης διανόησης. Η κατάκτηση αυτή αποκτά ιδιαίτερη σημασία αν ληφθούν υπόψη αφενός μεν ότι για την επεξεργασία ενός τόσο αφηρημένου συμβολικού συστήματος γραφής απαιτείται η λειτουργία και ο συντονισμός πολύπλοκων γνωστικών λειτουργιών, αφετέρου δε ότι η συμβολή αυτής της κατάκτησης είναι καθοριστική στην ανάπτυξη του πολιτισμού και στην πρόοδο του ατόμου (Πόρποδας, 2002).

1.2. ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ

1.2.1. Η ανάγνωση ως φωνολογική μετάφραση

Σύμφωνα με την θεωρία αυτή η ανάγνωση προσδιορίζεται ως **φωνολογική μετάφραση** και επηρεάζεται από την σχέση μεταξύ του προφορικού και γραπτού λόγου. Συγκεκριμένα ακριβώς επειδή ο γραπτός λόγος αναπαριστά με μεγάλο βαθμό αντιστοιχίας, τη **φωνολογική δομή** του προφορικού λόγου, η ανάγνωση προσδιορίζεται ως η **μετάφραση ή αποκωδικοποίηση** του γραπτού κώδικα και η μετατροπή του σε **φωνολογικό κώδικα**.

Συνεπώς, η φωνολογική αναπαράσταση που δημιουργείται κατά την ανάγνωση μιας λέξης είναι σχεδόν ίδια με εκείνη που δημιουργείται κατά τη χρήση του προφορικού λόγου και επομένως θεωρείται ότι είναι ήδη γνωστή στον αναγνώστη τουλάχιστον για τις γνωστές λέξεις από την χρήση του προφορικού λόγου, τον οποίο ο κάθε αναγνώστης γνωρίζει πριν καν αρχίσει να μαθαίνει να διαβάζει. Βάσει αυτών ο αναγνώστης χρησιμοποιεί την φωνολογική αναπαράσταση για την πρόσβαση στην σημασία κάθε λέξης.

Αυτή η βασική θεώρηση της ανάγνωσης, αντανακλάται στις περισσότερες προσπάθειες προσδιορισμού της άγνωστης μεταξύ των οποίων αξίζει να αναφερθούν οι ακόλουθες:

(α) Η ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση της ανάγνωσης που έχει διαμορφωθεί από τον Ρώσο ψυχολόγο Elkonin (1963, 1973). Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, η ανάγνωση είναι μια γνωστική δραστηριότητα κατά την οποία συντελείται η αναδημιουργία της φωνολογικής ταυτότητας μιας λέξης με βάση την γραπτή αναπαράστασή της. Με τον σχηματισμό της φωνολογικής παράστασης της λέξης γίνεται, στη συνέχεια, δυνατή πρόσβαση στη σημασία της. Η σπουδαιότητα αυτού του προσδιορισμού της ανάγνωσης έγκειται στο ότι συνδέει την ανάγνωση ως δευτερογενή γλωσσική δραστηριότητα με τις πρωτογενείς γλωσσικές δραστηριότητες της πρόσληψης δηλαδή με την αναγνώριση, την κατανόηση, καθώς και την παραγωγή του προφορικού λόγου.

(β) Η ψυχογλωσσική θεώρηση της ανάγνωσης θεμελιωτής της οποίας υπήρξε ο N. Chomsky, ο οποίος σε συνεργασία με τον M. Halle (1968) υποστηρίζουν ότι «... οι αναγνώστες, με βάση την ορθογραφική αναπαράσταση του γραπτού λόγου και έχοντας υπόψη την φωνολογική δομή του προφορικού λόγου, κατά την ανάγνωση μπορούν να παράγουν της σωστές φωνητικές παραστάσεις με την αξιοποίηση των ίδιων κανόνων που εφαρμόζουν για την κατανόηση και την παραγωγή της ομιλίας ...»

Επιπλέον, ο Venezky (1967) επισημαίνει ότι «... η μάθηση της ανάγνωσης απαιτεί την φωνολογική μετάφραση των γραπτών συμβόλων με διαδικασία η οποία είναι βασική και χαρακτηριστική της ανάγνωσης (αφού η κατανόηση χαρακτηρίζει τόσο το γραπτό όσο και το προφορικό λόγο)...»

(γ) Τέλος, η θεωρητική προσέγγιση της ανάγνωσης που έχει προκύψει από την μελέτη της παραγωγής και πρόσληψης του προφορικού λόγου καθώς και από την διερεύνηση των βασικών γλωσσικών δεξιοτήτων. Η προσέγγιση αυτή προέκυψε από τις ερευνητικές εργασίες που έγιναν αρχικά στα Haskins Laboratories των Η.Π.Α., όπως π.χ. των A. Liberman, Cooper, Shankweiler & Studdert – Kennedy, 1967, I. Liberman, 1971, 1973, Mattingly, 1972. Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, η ανάγνωση θεωρείται «...ως μια σκόπιμη αποκτώμενη και γλωσσικά εξαρτώμενη δεξιότητα, η οποία βασίζεται στην **επίγνωση** (awareness) που έχει ο αναγνώστης, ως ήδη χρήστης (ακροατής και ομιλητής) του προφορικού λόγου, για ορισμένες πλευρές της πρωτογενούς γλωσσικής δραστηριότητας δηλαδή του προφορικού

λόγου. Με βάση αυτή την επίγνωση, κατά την ανάγνωση δραστηριοποιείται η σύνθετη γλωσσική διαδικασία (που είναι κοινή για την ανάγνωση και την ομιλία, η οποία επιτρέπει στον αναγνώστη να κατανοήσει τη σημασία του μηνύματος που υπάρχει στο γραπτό λόγο)...» (Mattingly, 1973).

Σύμφωνα με τις προαναφερθείσες προσεγγίσεις η ανάγνωση είναι μια διαδικασία μετατροπής των γραπτών συμβόλων σε φωνολογικό κώδικα, με βάση τον οποίο καθίσταται δυνατή η πρόσβαση στη σημασιολογική μνήμη για την κατανόηση της σημασίας της λέξης.

1.2.2. Η ανάγνωση ως άμεση ανάκληση της έννοιας

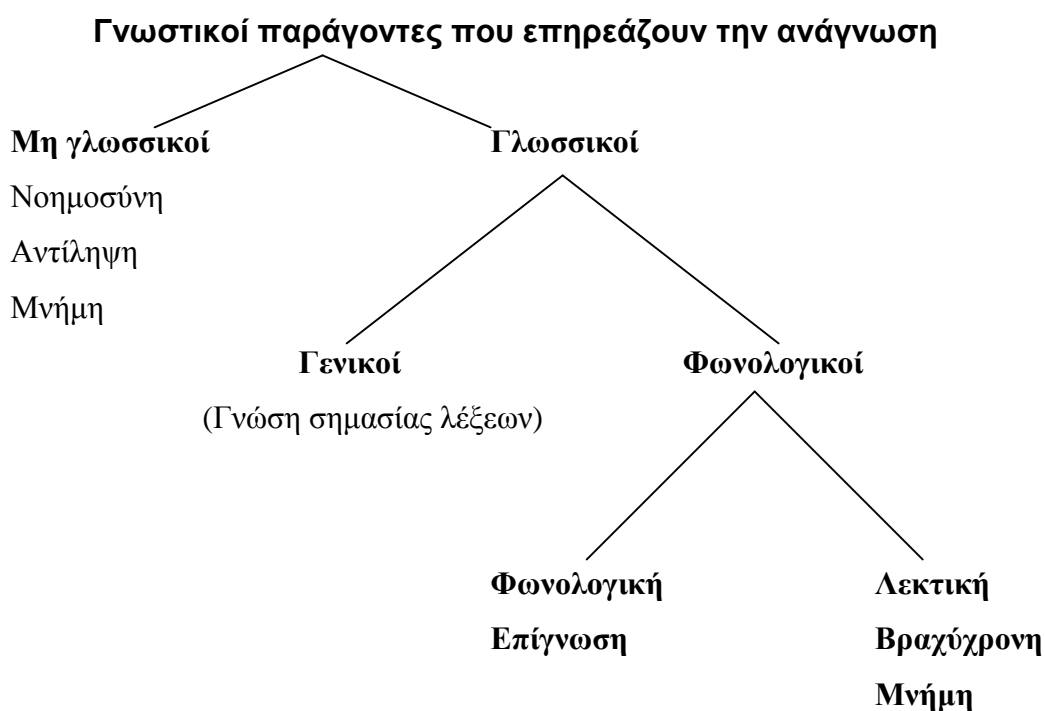
Η άποψη αυτή στο παρελθόν είχε ευρύτατη απήχηση κυρίως ως μέθοδος διδασκαλίας για την μάθηση της ανάγνωσης στα παιδιά της Α΄ Δημοτικού σχολείου και ήταν γνωστή ως ολική μέθοδος διδασκαλίας της πρώτης ανάγνωσης.

Σύμφωνα με αυτή την άποψη, η ανάγνωση μπορεί να προσδιοριστεί ως η λειτουργία άμεσης **ανάσυρσης της έννοιας** που αναπαριστάνει ο γραπτός κώδικας χωρίς την μεσολάβηση της φωνολογικής μετάφρασης. Η προσέγγιση αυτή έχει ως αφετηρία την κοινότυπη άποψη ότι οι γραπτές λέξεις είναι διαφορετικές από τις προφορικές λέξεις, διότι δεν απαρτίζονται από φωνολογικές μονάδες αλλά από οπτικά σύμβολα. Συνεπώς, οι γραπτές λέξεις μπορούν αναγνωρίζονται ανεξάρτητα από την φωνολογική τους ταυτότητα και έτσι ο αναγνώστης, βασιζόμενος στην αναγνώριση των γραπτών συμβόλων, μπορεί να έχει άμεση πρόσβαση στην σημασία της λέξης.

Σύμφωνα με τους βασικούς εκπροσώπους αυτής της προσέγγισης, η ανάγνωση θεωρείται ως μια δεξιότητα κατά την οποία ο αναγνώστης *μαντεύει ή εικάζει τη σημασιολογική ταυτότητα της λέξης* (psycholinguistic guessing game) (Goodman, 1967), ή ότι *δεν μετατρέπει τα γραπτά σύμβολα σε φθόγγους αλλά τις οπτικές αναπαραστάσεις της γλώσσας σε έννοιες* (Smith, 1971).

1.3. ΟΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ – ΓΝΩΣΤΙΚΕΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ

Η αναγνωστική λειτουργία επηρεάζεται από τους ακόλουθους γνωστικούς παράγοντες: νοημοσύνη, αντίληψη, μνήμη και γλώσσα. Μια ταξινόμηση των παραγόντων αυτών (σύμφωνα με τη Mann, 1984) παρουσιάζεται στο σχήμα 1.1.

Σχήμα 1.1. Παράγοντες που επηρεάζουν την αναγνωστική λειτουργία

Παρατηρώντας το Σχήμα 1.1 διαπιστώνουμε ότι οι παράγοντες που επηρεάζουν την αναγνωστική λειτουργία μπορούν να διακριθούν σε γλωσσικούς και μη γλωσσικούς.

Στους γλωσσικούς παράγοντες περιλαμβάνονται η γνώση της σημασίας των λέξεων και η φωνολογία των λέξεων η οποία φωνολογία διακρίνεται στην επίγνωση της φωνολογικής δομής του προφορικού λόγου και στη λεκτική βραχύχρονη μνήμη.

Αντίθετα, οι μη γλωσσικοί παράγοντες περιλαμβάνουν τη νοημοσύνη και τους μηχανισμούς αντίληψης της μνήμης.

✓ **ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ**

Η ανάγνωση ως γνωστική λειτουργία αποτελεί αφενός μια ιδιαίτερη νοητική κατάκτηση του ανθρώπου και αφετέρου απαιτεί ένα επίπεδο πνευματικής ωριμότητας.

Εξετάζοντας τη σχέση μεταξύ νοημοσύνης και ανάγνωσης, η M. Vernon (1971) επισημαίνει ότι η επίδραση της νοητικής ικανότητας στην μάθηση της ανάγνωσης διαπιστώνεται από το γεγονός ότι τα παιδιά με χαμηλή νοημοσύνη μαθαίνουν να διαβάζουν με μια εμφανή αργοπορία στην έναρξη, στο ρυθμό και στην ολοκλήρωση της διαδικασίας κατάκτησης της ανάγνωσης. Επιπλέον, η επίδραση της νοητικής ικανότητας στη μάθηση της ανάγνωσης είναι εμφανής στην κατάκτηση της αποκωδικοποίησης της ανάγνωσης και ιδιαίτερα έκδηλη στην κατανόηση της σημασίας του κειμένου που διαβάζει κάποιος. Αυτό ενισχύεται και από τις διαπιστώσεις ότι η συνάφεια μεταξύ νοημοσύνης και ανάγνωσης είναι μεγαλύτερη όταν η αξιολόγηση της νοημοσύνης γίνεται με τεστ νοημοσύνης γλωσσικού τύπου (π.χ. οι γλωσσικές κλίμακες του WISC) και μικρότερη όταν η αξιολόγηση της νοημοσύνης γίνεται με μη γλωσσικά τεστ (όπως π.χ. το τεστ του Raven, οι πρακτικές κλίμακες του WISC κ.ά.)

Παρά την καθοριστική επίδραση της νοημοσύνης στη μάθηση της ανάγνωσης και το γεγονός ότι παιδιά χαμηλής νοητικής ικανότητας είναι πιθανόν να μην κατακτήσουν τα υψηλότερα επίπεδα της αναγνωστικής ικανότητας, εντούτοις θα πρέπει να επισημανθεί ότι το υψηλό επίπεδο νοητικής ικανότητας δεν αποτελεί πάντοτε εγγύηση για επιτυχή και υψηλού επιπέδου κατάκτηση της ανάγνωσης. Αυτό αποδεικνύεται από τις περιπτώσεις της ειδικής ή εξελικτικής δυσλεξίας, κατά τις οποίες παρά το ικανοποιητικό επίπεδο νοημοσύνης η μάθηση της ανάγνωσης είναι ιδιαίτερα δύσκολη.

Επιπλέον, λαμβάνοντας υπόψη τις εξελίξεις που έχουν συντελεστεί στη μελέτη της νοημοσύνης και της ανάγνωσης φαίνεται ότι η σχέση μεταξύ τους δεν έχει πλήρως αποσαφηνιστεί και απαιτείται περισσότερο ερευνητικό έργο προκειμένου να προσδιοριστούν οι ιδιαίτερα νοητικοί παράγοντες (γενικοί ή ειδικοί) που συνδέονται και επηρεάζουν καθοριστικά τη μάθηση της ανάγνωσης.

✓ **ΑΝΤΙΛΗΨΗ**

Η αντίληψη ορίζεται ως «μια πρωταρχικής σπουδαιότητας γνωστική λειτουργία η οποία συνιστάται από την επιλογή, απόσπαση, οργάνωση, ερμηνεία και τελική αναγνώριση των πληροφοριών (Πόρποδας, 2002)».

Χάρη στην αντίληψη καθίσταται δυνατή η πρόσληψη και αναγνώριση των οπτικών συμβόλων του γραπτού λόγου. Αξίζει να αναφερθεί ότι το παιδί των 6 χρόνων που αρχίζει να μαθαίνει ανάγνωση αντιλαμβάνεται ήδη, αντικείμενα, πράγματα, φαινόμενα, γεγονότα που βρίσκονται στον κόσμο που το περιβάλλει. Τέλος, είναι δυνατόν οι αρχάριοι αναγνώστες να εμφανίζουν δυσκολία στην αντίληψη των οπτικών ερεθισμάτων του γραπτού λόγου.

✓ **ΜΝΗΜΗ**

Η μνήμη ως γνωστική λειτουργία αποτελεί τον πλέον απαραίτητο παράγοντα όχι μόνο για την διεκπεραίωση της ανάγνωσης αλλά και της αντίληψης, δεδομένου ότι η αναγνώριση ακόμη και ενός γράμματος προϋποθέτει τη μνημονική συγκράτηση και ανάκληση των βασικών προσδιοριστικών στοιχείων του γράμματος (Πόρποδας, 2002).

✓ **ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΓΝΩΣΗ**

Η φωνολογική επίγνωση αποτελεί μια ικανότητα που επιτρέπει στον ομιλητή της γλώσσας να κινηθεί από τα διαφανή στα αδιαφανή στοιχεία της γλώσσας και να αποκτήσει επίγνωση και ικανότητα χειρισμού των βασικών δομικών στοιχείων της λέξης, όπως είναι τα φωνήματα. Η ικανότητα αυτή δεν έχει σχέση με την κατανόηση της σημασίας της λέξης και συνεπώς αναπτύσσεται και διεκπεραιώνεται ανεξάρτητα από τη σημασιολογία της λέξης. Μάλιστα η φωνολογική επίγνωση θεωρείται από μερικούς ερευνητές ως μια από τις τέσσερις κατηγορίες της **μεταγλωσσικής επίγνωσης** (οι άλλες τρεις κατηγορίες είναι η λεκτική, η συντακτική και η πραγματολογική επίγνωση). Αξίζει να αναφερθεί ότι η φωνολογική επίγνωση αφενός δεν φαίνεται να αναπτύσσεται σε σχέση με τις άλλες τρεις κατηγορίες αφετέρου δε, ως γλωσσική λειτουργία, αναπτύσσεται αργότερα και χωριστά από τις δεξιότητες της κατανόησης και ομιλίας του προφορικού λόγου (Tunmer & Hoover, 1992, Tunmer & Herriman, 1984, Tunmer, Herriman & Nesdale, 1988).

Η φωνολογική επίγνωση είναι μια ικανότητα που έχει διαφορετικά επίπεδα κατάκτησης τα οποία προσδιορίζονται αφενός μεν από την διαφορετική φύση των

δομικών στοιχείων του λόγου (δηλαδή αν πρόκειται για λέξεις, συλλαβές ή φωνήματα), αφετέρου δε από τις διαφορετικές γνωστικές απαιτήσεις που προϋποθέτει η επίγνωση ή συνειδητοποίηση του καθενός από αυτά τα δομικά στοιχεία.

Τα βασικά επίπεδα της φωνολογικής επίγνωσης που φαίνονται ότι σχετίζονται με την μάθηση της ανάγνωσης είναι τα ακόλουθα:

α. *Η επίγνωση της φωνημικής δομής του προφορικού λόγου*, η οποία αναφέρεται στην ικανότητα του ατόμου αφενός μεν να έχει συνειδητοποιήσει ότι οι λέξεις του **προφορικού λόγου** αποτελούνται από **φωνημικά δομικά στοιχεία**, αφετέρου δε να μπορεί να χειρίζεται τα στοιχεία της φωνημικής δομής των λέξεων. Η φωνημική επίγνωση είναι μια ιδιαίτερα δύσκολη ικανότητα στην απόκτησή της από τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, διότι στον προφορικό λόγο που ήδη χρησιμοποιούν τα παιδιά αυτά (π.χ. στην εκφορά μιας λέξης), οι φωνημικές μονάδες **δεν είναι χωρισμένες** αλλά μάλλον συνεκφέρονται. Συνεπώς, για να αποκτήσουν επίγνωση της φωνημικής δομής των λέξεων, στην πραγματικότητα τα παιδιά θα πρέπει να αναπτύξουν την ικανότητα να αναλύουν και να συνθέτουν την φωνημική δομή της λέξης, δηλαδή να αποκτήσουν επίγνωση για κάτι το οποίο από την φύση δεν μπορεί να γίνει εύκολα αντιληπτό.

Επομένως, η απόκτηση της ικανότητας για επίγνωση της φωνημικής δομής της λέξης του προφορικού λόγου μπορεί να εξηγηθεί μόνο ως αποτέλεσμα ανάπτυξης της ικανότητας για εκτέλεση νοητικών διεργασιών στην αναπαράσταση των δομικών στοιχείων του λόγου.

β. *Η επίγνωση της συλλαβικής δομής του προφορικού λόγου*, η οποία αναφέρεται στην ικανότητα του ατόμου να έχει συνειδητοποιήσει ότι η προφορική λέξη συντίθεται από συλλαβικά τμήματα, και επιπλέον να μπορεί να αναλύει και να συνθέτει τις συλλαβές κάθε λέξης.

Η επίγνωση της συλλαβικής δομής του προφορικού λόγου φαίνεται ότι είναι αρκετά πιο εύκολη και γι' αυτό αποκτάται νωρίτερα από την φωνημική επίγνωση. Αυτή η σχετική ευκολία στην απόκτηση της συλλαβικής επίγνωσης ίσως οφείλεται στο ότι οι συλλαβές αντιστοιχούν στις μονάδες του αρθρωμένου λόγου, με αποτέλεσμα να είναι εύκολα αντιληπτές και αναγνωρίσιμες (Wagner & Torgesen, 1987). Συνεπώς, όταν ένα παιδί θέλει να αναλύσει μια πολυσύλλαβη προφορική λέξη στις συλλαβές της (π.χ. τη λέξη / ποτήρι / μπορεί να το καταφέρει αρθρώνοντας τη λέξη τμηματικά (π.χ. /πο/-/τη/-/ρι)), χωρίς να είναι αναγκαίο να αποκτήσει

πρόσθετη ικανότητα για το νοητικό χειρισμό της αναπαράστασης των δομικών στοιχείων του λόγου.

γ. *Η επίγνωση της δομής στο επίπεδο μιας γλωσσικής μονάδας που ορίζεται μεταξύ της φωνημικής και συλλαβικής δομής*, η οποία αναφέρεται στην ικανότητα του ατόμου να 'έχει συνειδητοποιήσει ότι η συλλαβή συγκροτείται από δύο δομικά τμήματα, τα οποία αφενός μεν είναι μεγαλύτερα από τα φωνήματα αφετέρου δε το καθένα αποτελείται από φωνήματα.

Όμως, στην **ελληνική γλώσσα** δεν είναι σίγουρο ότι η φύση της συλλαβικής καθιστά αναγκαία τη συνειδητοποίηση της ενδοσυλλαβικής δομής αυτού του είδους;. Ειδικότερα, στην ελληνική γλώσσα οι μονοσύλλαβες λέξεις είναι ελάχιστες ενώ οι πολυσύλλαβες λέξεις, κατά κανόνα αποτελούνται από συλλαβές *ανοικτού τύπου*. Δηλαδή οι συλλαβές της ελληνικής γλώσσας αποτελούνται κυρίως από σύμφωνο ή σύμφωνα και φωνήεν ή δίψηφο φωνήεν και σε μερικές περιπτώσεις, από φωνήεν ή δίψηφο φωνήεν μόνο του ή από φωνήεν και σύμφωνο. Συνεπώς, η συλλαβή της ελληνικής γλώσσας αποτελείται από μια διαδοχική σειρά φωνημάτων δομημένα κατά σειρά και γι' αυτό το λόγο η δομή αυτή λέγεται *γραμμική δομή*. Για παράδειγμα η συλλαβή /λα/ θεωρείται ως γραμμική δομή του φθόγγου /λ/ ακολουθούμενου από το φθόγγο /α/. Ομοίως, η μονοσύλλαβη λέξη /φως/ συγκροτείται από τη γραμμική δομή των φθόγγων /φ/-/ω/-/ς/. *Η συλλαβική επίγνωση των λέξεων του προφορικού λόγου είναι σχετικά εύκολη για τα περισσότερα παιδιά, ανεξάρτητα από το επίπεδο της αναγνωστικής τους επίδοσης. Όταν όμως δεν έχουν αποκτήσει την φωνημική επίγνωση*, επιχειρώντας να αναλύσουν π.χ. την λέξη /φως/ στα φωνημικά δομικά της στοιχεία, αντί να την αναλύσουν ως /φ/-/ω/-/ς/, (εκφέροντας την λέξη ως μια συλλαβή/φως/), είτε, σε αρκετές περιπτώσεις χρησιμοποιούν ένα είδος ανάλυσης που είναι ανάλογο με το είδος της ενδοσυλλαβικής ανάλυσης σε *αρχικό* και *τελικό* τμήμα της συλλαβής, δηλαδή την εκφέρουν ως /φ/-/ως/. Με την αναφορά αυτής της παρατήρησης δεν εννοούμε ότι η φωνολογική επίγνωση της ελληνικής γλώσσας περιλαμβάνει την συνειδητοποίηση και του επιπέδου της *ενδοσυλλαβικής δομής* (Πόρποδας, 2002).

Με βάση τις διαπιστώσεις από σχετικές έρευνες, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν σε πολλές γλώσσες, μεταξύ των οποίων και στην ελληνική, θα μπορούσαν να διατυπωθούν τα ακόλουθα συμπεράσματα (Πόρποδας, 2002).

- Ø Η φωνολογική επίγνωση μπορεί να αναπτυχθεί πριν από την μάθηση της ανάγνωσης και ανεξάρτητα από την ανάγνωση.
- Ø Η ύπαρξη της φωνολογικής επίγνωσης αποτελεί ευνοϊκή προϋπόθεση για την μάθηση της ανάγνωσης.
- Ø Η φωνολογική επίγνωση φαίνεται ότι σχετίζεται ουσιωδώς με τη μετέπειτα μάθηση της ανάγνωσης και ορθογραφημένης γραφής.
- Ø Είναι δυνατή η εξάσκηση και βελτίωση του επιπέδου της φωνολογικής επίγνωσης στην προσχολική ηλικία, πράγμα το οποίο έχει θετικές επιπτώσεις στην μάθηση της ανάγνωσης.
- Ø Η μακροχρόνια επίδραση της φωνολογικής επίγνωσης στην αναγνωστική επίδοση φαίνεται ότι είναι περιορισμένη.

Τέλος, από την μελέτη του θέματος της φωνολογικής επίγνωσης και της σχέσης της με την μάθηση της ανάγνωσης μπορούν να επισημανθούν τα εξής:

Μερικά παιδιά αλλά και ενήλικες, δεν καταφέρνουν να κατακτήσουν την φωνολογική επίγνωση παρά την πολύχρονη σχολική εκπαίδευση και την ενασχόλησή τους με τον γραπτό λόγο. Αυτό έχει παρατηρηθεί από αρκετούς ερευνητές (π.χ. Mann & Dittunno, 1990, Mann, 1984, Πόρποδας & Γκατσοπούλου, 1990) και έχει συνδεθεί με την προβληματική ανάγνωση. Συγκεκριμένα έχει επανειλημμένως επισημανθεί από πολλούς μελετητές (π.χ. Liberman, 1982, Mann & Liberman, 1984, Mattingly, 1984, Stanovich κ.α., 1984, Treiman & Baron, 1881) ότι το χαμηλό επίπεδο φωνολογικής επίγνωσης αποτελεί ένα από τα χαρακτηριστικά στοιχεία των αδύνατων αναγνωστών, ενώ η καλή γνώση της φωνολογικής επίγνωσης χαρακτηρίζει τους καλούς αναγνώστες.

1.4. Η ΔΙΕΚΠΕΡΑΙΩΣΗ ΤΗΣ ΒΑΣΙΚΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

Όπως έχει ήδη αναφερθεί η **ανάγνωση** αποτελεί μια **σύνθετη γνωστική διαδικασία**, για την επιτυχή διεκπεραίωση της οποίας απαιτείται η συντονισμένη συμβολή πολλών γνωστικών λειτουργιών. Η ανάλυση, μελέτη και γνώση του τρόπου λειτουργίας αυτών των γνωστικών λειτουργιών αποτελεί το αναγκαίο γνωστικό υπόβαθρο προκειμένου να κατανοηθούν αφενός μεν το **πώς διαβάζει** ο ώριμος αναγνώστης αφετέρου δε το **πώς μαθαίνει να διαβάζει** ο αρχάριος αναγνώστης.

Ο αποτελεσματικότερος τρόπος προσέγγισης, μελέτης και κατανόησης αυτών των βασικών θεμάτων της ανάγνωσης φαίνεται ότι βρίσκεται στην **ανάλυση** της αναγνωστικής λειτουργίας μέσα από δύο διαφορετικά μεν αλλά αλληλοσυμπληρούμενα θεωρητικά και μεθοδολογικά πλαίσια.

Το πρώτο είναι ένα πλαίσιο *γνωστικής επεξεργασίας* των πληροφοριών κατά **τη διεκπεραίωση της ανάγνωσης** το οποίο προσδιορίζει τη γνωστική αρχιτεκτονική και τη διαδικασία της επεξεργασίας των πληροφοριών του γραπτού λόγου κατά την ανάγνωση. Το δεύτερο είναι ένα πλαίσιο **ανάπτυξης ή μάθησης της ανάγνωσης**, το οποίο προσδιορίζει τα διαδοχικά στάδια της ανάπτυξης κατά την μάθηση της ανάγνωσης και την λειτουργική αλληλεπίδρασή τους. Αυτά τα δύο πλαίσια στην πραγματικότητα αναφέρονται στα δύο κεφαλαιώδους επιστημονικής σημασίας και μεγάλης εκπαιδευτικής σπουδαιότητας, αντίστοιχα θέματα που προαναφέρθηκαν, δηλαδή στο **πώς διαβάζουμε** και στο **πώς μαθαίνουμε να διαβάζουμε**.

1.4.1. Η γνωστική διεκπεραίωση της βασικής αναγνωστικής λειτουργίας

Η *βασική αναγνωστική λειτουργία* είναι η ανάγνωση μιας ομάδας γραμμάτων που βρίσκονται σε διαδοχική σειρά (σύμφωνα με τους κανόνες της γλώσσας) και με τη δομή που έχουν μεταφέρουν μια σημασία ή έννοια. Γνωρίζουμε ότι η μικρότερη σημασιολογική μονάδα είναι το *μόρφημα*, εντούτοις, τόσο στον προφορικό όσο και στον γραπτό λόγο η ευδιάκριτη μονάδα είναι η **λέξη** (η οποία συγκροτείται από περισσότερα του ενός μορφήματα), για το λόγο αυτό, όταν αναφερόμαστε στην βασική αναγνωστική λειτουργία, κατά κανόνα, αναφερόμαστε στην **ανάγνωση της λέξης**. Αν κατανοήσουμε πώς διαβάζουμε *μια λέξη* στη συνέχεια είναι πιο εύκολο να κατανοήσουμε πώς διαβάζουμε μια συντακτικά δομημένη σειρά λέξεων, όπως η *πρόταση, η παράγραφος και το κείμενο*. Όπως, έχει ήδη αναφερθεί, η **λέξη** αποτελεί μια ευκρινή και ευδιάκριτη μονάδα του λόγου, η οποία από απόψεως πληροφοριακών στοιχείων, είναι μια σύνθετη μονάδα.

Ειδικά η γραπτή λέξη είναι σύνθεση **γραφημικών, φωνολογικών και σημασιολογικών** πληροφοριών. Για παράδειγμα, η γραπτή λέξη γάτα είναι σύνθεση των *γραπτών* συμβόλων ή γραφημάτων γ-α-τ-α, των *φθόγγων* ή φωνημάτων που αντιστοιχούν σε αυτά τα γραπτά σύμβολα (δηλαδή των φθόγγων /γ/, /α/, /τ/,/α/) και της *έννοιας* «γάτα», δηλαδή του κατοικίδιου αιλουροειδούς ζώου με το ευλύγιστο

σώμα, το στρογγυλό κεφάλι, τη μακριά ουρά και τα γαμψά νύχια. Συνεπώς η ανάγνωση της λέξης αυτής (όπως κάθε λέξης) προϋποθέτει τη **γνωστική επεξεργασία** όλων των πληροφοριακών στοιχείων που την συνθέτουν, δηλαδή των γραφημικών, φωνολογικών και σημασιολογικών.

Ο τελικός σκοπός της ανάγνωσης της λέξης είναι η κατανόησή της δηλαδή η σημασιολογική αναγνώρισή της, συνεπώς, η αρχική φάση της αναγνωστικής επεξεργασίας πρέπει να θεωρείται ότι είναι η αποκωδικοποίηση της **γραφημικής** ταυτότητας της λέξης ενώ η τελική φάση θα πρέπει να είναι η **κατανόηση** του σημασιολογικού περιεχομένου της και (αν είναι αναγκαίο) η **φωνολογική** παραγωγή της και προφορά της (Πόρποδας, 2002).

Επιπλέον, η *βασική αναγνωστική λειτουργία* περιλαμβάνει δύο διακριτές αλλά σύνθετες γνωστικές λειτουργίες: *την αποκωδικοποίηση* και *την κατανόηση*. Η **αποκωδικοποίηση** αναφέρεται στην διαδικασία αναγνώρισης των γραμμάτων ως γραπτών συμβόλων, στη μετατροπή τους σε φωνημικές ή φθογγικές μονάδες, στην σύνθεση των γραμμάτων σε συλλαβικά σύνολα και στη φωνολογική αναγνώριση της λέξης. Η **κατανόηση** αναφέρεται στην ανάσυρση από την μακρόχρονη μνήμη της έννοιας ή της σημασίας της γραπτής λέξης που αποκωδικοποιήθηκε. Όσον αφορά την αναγνώριση της γραφημικής ταυτότητας του κάθε γράμματος απαραίτητη είναι η λειτουργία της **γραφημικής μνήμης** καθώς και η δυνατότητα πρόσβασης στη μακρόχρονη μνημονική συγκράτηση των γραφημικών πληροφοριών. Επιπλέον, προκειμένου να γίνει η απόδοση του σωστού φθόγγου στο αντίστοιχο γράμμα, αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση αφενός μεν η λειτουργία της **φωνημικής μνήμης**, αφετέρου δε η λειτουργία μηχανισμών **μετατροπής του γραφήματος σε φώνημα**, χάρη στους οποίους είναι δυνατή η απόδοση της φωνημικής ταυτότητας του κάθε γράμματος.

Αναφορικά με την γνωστική επεξεργασία που ακολουθεί την αναγνώριση των γραμμάτων προκειμένου να γίνει η **κατανόηση της σημασίας της λέξης** πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι η **γραπτή λέξη** αποτελεί *γραπτή αναπαράσταση της προφορικής λέξης* και επομένως θα μπορούσε να θεωρηθεί ως *γραμμένη μορφή της προφορικής λέξης*. Η πρόσληψη της προφορικής λέξης και η πρόσληψη της αντίστοιχης γραπτής λέξης, παρόλο που αναφέρονται σε δύο διαφορετικές λειτουργίες, κατά τις οποίες συντελείται επεξεργασία διαφορετικής φύσης πληροφοριών (δηλ. ακουστικών και οπτικών αντίστοιχα), εντούτοις, και οι δύο λειτουργίες αποσκοπούν στην **κατανόηση** του ίδιου σημασιολογικού περιεχομένου

της λέξης, διότι η σημασία της λέξης (π.χ. της λέξης γάτα) είναι ίδια, ανεξάρτητα από το αν η λέξη παρουσιάζεται για πρόσληψη με την προφορική ή την γραπτή μορφή της (Πόρποδας, 2002).

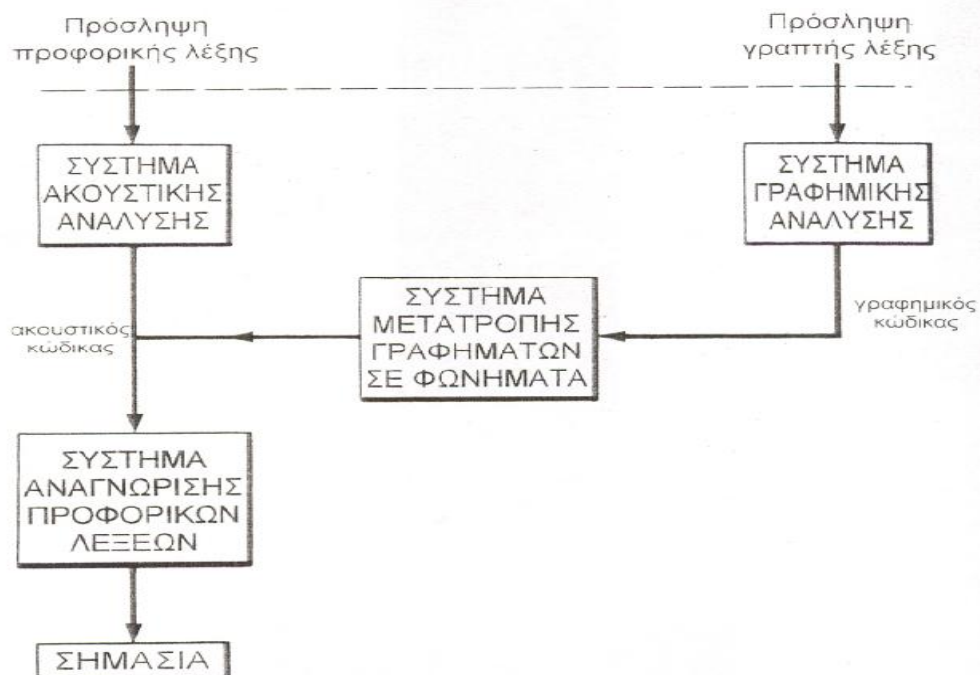
1.5. ΓΝΩΣΤΙΚΕΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΕΚΠΕΡΑΙΩΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ ΜΙΑΣ ΛΕΞΗΣ

1.5.1. Ανάγνωση με φωνολογική μεσολάβηση (ακουστική ανάγνωση)

Αυτός ο τρόπος ανάγνωσης αποτελεί μια αναγνωστική στρατηγική που μπορεί να εφαρμόσει ο αναγνώστης, όταν αντιμετωπίζει μια λέξη η οποία είναι γραμμένη με τρόπο που παραβιάζει την κανονική ορθογραφική της ταυτότητα.

Σύμφωνα με αυτή την στρατηγική ο αναγνώστης μετατρέπει τη *γραφημική* ταυτότητα της λέξης σε *φωνολογική* (ακουστική) και προσπαθεί να διαπιστώσει αν αυτή η φωνολογική αναπαράσταση είναι γνωστή (δηλαδή αν υπάρχει στην φωνολογική μνήμη από την γνώση του προφορικού λόγου), ανεξάρτητα από την ιδιόμορφη και ασυνήθιστη ορθογραφική ταυτότητα της λέξης.

Ο τρόπος με τον οποίο διεκπεραιώνεται η ανάγνωση των ιδιόμορφων ορθογραφικά λέξεων παρουσιάζεται στο Σχ. 1.2.

Σχήμα 1.2. Ένα μοντέλο ανάγνωσης λέξεων με φωνολογική μεσολάβηση (ή ακουστική ανάγνωση) (Από Ellis, 1984, Fig. 2.2., σ. 14)

Αξίζει να αναφερθεί ότι η ανάγνωση με *φωνολογική μεσολάβηση* παρόλο που φαίνεται να είναι ο τρόπος με τον οποίο ο αρχάριος αναγνώστης διαβάζει τις λέξεις καθώς και ο τρόπος με τον οποίο ο ώριμος αναγνώστης φαίνεται να διαβάζει πολυσύλλαβες λέξεις, ορθογραφικά παραπονημένες λέξεις ή ψευδολέξεις εντούτοις δεν φαίνεται να καλύπτει όλες τις δυνατές περιπτώσεις ανάγνωσης λέξεων της ελληνικής γλώσσας.

1.5.2. Ανάγνωση με την αναγνώριση της ορθογραφικής ταυτότητας (οπτική ανάγνωση)

Αναφορικά με τις **ομόηχες** λέξεις όπως π.χ. *θήρα – θύρα, κλείνω – κλίνω, ψηλός – ψιλός*, όπου η κατανόηση της σημασίας των λέξεων εξαρτάται από την **αναγνώριση της ορθογραφικής δομής** της κάθε λέξης, η ανάγνωση τέτοιων λέξεων επιτυγχάνεται με δύο τρόπους:

α. οι ώριμοι αναγνώστες που καλούνται να διαβάσουν ομόηχες λέξεις υψηλής συχνότητας, αναγνωρίζουν άμεσα την **ορθογραφική ταυτότητα** της λέξης, με βάση την οποία καθίσταται δυνατή η κατανόηση της σημασίας της χωρίς να είναι απαραίτητη η φωνολογική μετατροπή της λέξης. Ωστόσο, οι ίδιοι αναγνώστες όταν καλούνται να διαβάσουν λέξεις χαμηλής συχνότητας τότε προκειμένου να κατανοήσουν την σημασία τους είναι δυνατόν να καταφεύγουν σε μια **παράλληλη** επεξεργασία, δηλαδή τόσο μέσω της *άμεσης ορθογραφικής αναγνώρισης* όσο και μέσω της *φωνολογικής μεσολάβησης*.

β. οι αρχάριοι αναγνώστες καταφεύγουν σε **έμμεση** ανάγνωση των ομόηχων λέξεων η οποία βασίζεται στη διαδικασία της *φωνολογικής μεσολάβησης*, η οποία στη συνέχεια φαίνεται ότι καταλήγει στην *αναγνώριση της ορθογραφικής ταυτότητας* της λέξης (Πόρποδας, 2002).

1.6. ΜΟΝΤΕΛΟ ΔΙΕΚΠΕΡΑΙΩΣΗΣ ΤΗΣ ΒΑΣΙΚΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Το **μοντέλο** της βασικής αναγνωστικής λειτουργίας που θα παρουσιαστεί στηρίζεται την υπόθεση ότι και οι δύο στρατηγικές ανάγνωσης που αναφέρθηκαν (δηλαδή η ανάγνωση με *φωνολογική μεσολάβηση* και η ανάγνωση με *ορθογραφική αναγνώριση*) λόγω της φύσης και λειτουργίας τους μπορούν να θεωρηθούν ως

βασικές στρατηγικές για την ανάγνωση λέξεων της ελληνικής γλώσσας και να αναπαρασταθούν αντίστοιχα **ως δύο διαδικασίες ή κανάλια επεξεργασίας πληροφοριών**, μέσω των οποίων συντελείται η γνωστική επεξεργασία της λέξης που καταλήγει στην *κατανόηση* του σημασιολογικού περιεχομένου της.

Επιπλέον, το μοντέλο θα πρέπει να προβλέπει αφενός μεν την αρχική **γραφημική αναπαράσταση** και αναγνώριση της λέξης σ' ένα στάδιο πριν από τη φωνολογική ή ορθογραφική επεξεργασία της, αφετέρου δε τη δυνατότητα **φωνολογικής παραγωγής** και εκφώνηση της λέξης.

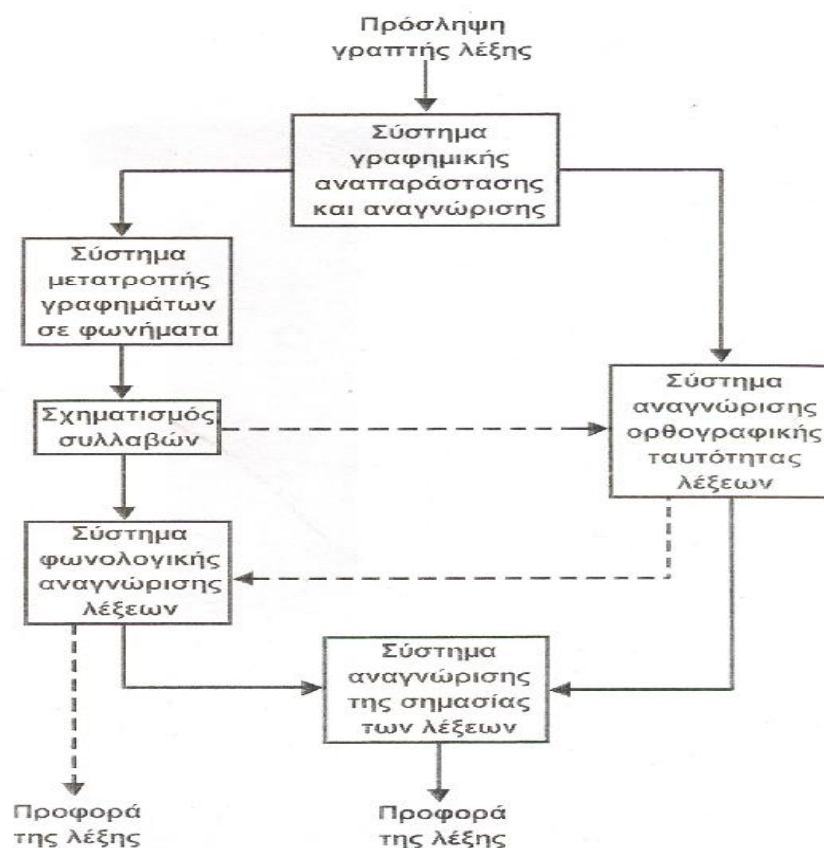
Το μοντέλο της *βασικής αναγνωστικής λειτουργίας της ελληνικής γλώσσας* έχει βασιστεί στους εξής παράγοντες:

- Ø Στα χαρακτηριστικά του *συστήματος ορθογραφίας της ελληνικής γλώσσας*.
- Ø Στα πορίσματα των ερευνών της *Γνωστικής ψυχολογίας* και της *Ψυχολογίας της Ανάγνωσης*.
- Ø Σε βασικά χαρακτηριστικά των μοντέλων ανάγνωσης που έχουν προταθεί για την Αγγλική γλώσσα, τα οποία, όμως δεν επηρεάζονται, καθοριστικά από την φύση του συστήματος ορθογραφίας και, επομένως, μπορούν, ως ένα βαθμό, να αξιοποιηθούν σ' ένα μοντέλο για την ανάγνωση λέξεων της ελληνικής γλώσσας (Πόρποδας, 2002).

Είναι σημαντικό να διευκρινιστεί ότι το πιο πιθανό είναι ότι ο αναγνώστης, ανάλογα με το επίπεδο της αναγνωστικής ικανότητάς του αλλά και από την φύση της υπό ανάγνωση λέξης, διαβάζει τη λέξη αξιοποιώντας και τις δύο αναγνωστικές διαδικασίες επεξεργασίας πληροφοριών. Συνεπώς, η ανάγνωση είναι πιθανό να είναι αποτέλεσμα μιας **παράλληλης ή και συμπληρωματικής** επεξεργασίας των πληροφοριών της λέξης με τη βοήθεια και των δύο λειτουργικών διαδικασιών (Πόρποδας, 2002).

Μια γραφική παράσταση των βασικών σταδίων επεξεργασίας και ροής των πληροφοριών που, σύμφωνα με το προτεινόμενο μοντέλο ανάγνωσης λέξεων της ελληνικής γλώσσας, λαμβάνουν χώρα κατά την διεκπεραίωση της βασικής ανάγνωσης, παρουσιάζεται στο Σχήμα 1.3. Σύμφωνα με αυτό, η ανάγνωση μιας λέξης αρχίζει σε ένα **σύστημα γραφημικής αναπαράστασης και αναγνώρισης** και συνεχίζεται με την επεξεργασία της λέξης είτε μέσω της **διαδικασίας φωνολογικής αναγνώρισης ή μεσολάβησης**, είτε μέσω της **διαδικασίας**

ορθογραφικής αναγνώρισης, είτε μέσω και των δύο, οπότε και ολοκληρώνεται με την κατανόηση της σημασίας της και την ενδεχόμενη **εκφορά** της.

Σχήμα 1.3. Ένα μοντέλο αναπαράστασης της βασικής αναγνωστικής λειτουργίας της ελληνικής γλώσσας

1.7. Η ΜΑΘΗΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ

Προκειμένου να αποκτήσει κάποιος με πληρέστερη εικόνα της αναγνωστικής λειτουργίας διαμέσου της γνωστικής θεώρησής της, είναι ανάγκη να προσεγγίσει την ανάλυση της ανάγνωσης και από το πλαίσιο της **μάθησης της ανάγνωσης** το οποίο προσδιορίζει, περιγράφει και αναλύει τα διαδοχικά στάδια της ανάπτυξης της **μάθησης** της ανάγνωσης και της λειτουργικής αλληλεπίδρασής τους.

1.7.1. Το μοντέλο διττής θεμελίωσης για τη μάθηση της ανάγνωσης

Αυτό το μοντέλο μάθησης της ανάγνωσης βασίστηκε στις πολύχρονες, εκτεταμένες και λεπτομερείς έρευνες που έγιναν από τον καθηγητή του

Πανεπιστημίου Dundee (της Μ. Βρετανίας) Philip Seymour (1990, 1993, 1997, 1999, 2001) για την μάθηση της ανάγνωσης της αγγλικής γλώσσας. Στη συνέχεια, όμως, αυτό το μοντέλο αξιολογήθηκε και από διαγλωσσικές έρευνες για τη μάθηση της ανάγνωσης οι οποίες έγιναν και σε *ρηχά* ορθογραφικά συστήματα.

Σύμφωνα με το *μοντέλο διττής θεμελίωσης*, η μάθηση της ανάγνωσης βασίζεται στην ανάπτυξη **δύο σύνθετων γνωστικών ικανοτήτων ή συστημάτων**. Το ένα σύστημα αναφέρεται στην ανάπτυξη της **γλωσσικής επίγνωσης** δηλαδή στην απόκτηση της επίγνωσης ότι ο προφορικός λόγος συγκροτείται από φωνολογικά και μορφολογικά δομικά στοιχεία.

Το άλλο σύστημα του *μοντέλου διττής θεμελίωσης της ανάγνωσης* αναφέρεται στην ανάπτυξη της **ορθογραφικής δομής**, δηλαδή στην απόκτηση της γνώσης ότι η ορθογραφία αναπαριστάνει τόσο τη *φωνολογία* όσο και τα *μορφήματα*.

Επιπλέον, το μοντέλο αυτό προβλέπει ότι η μάθηση της ανάγνωσης βασίζεται στην ανάπτυξη **δύο θεμελιωδών λειτουργικών διαδικασιών**, μιας **λογογραφικής διαδικασίας** (για την διεκπεραίωση της λέξης ως συνόλου) και μιας αλφαβητικής διαδικασίας (για την *αποκωδικοποίηση* και *φωνολογική μετάφραση* των γραμμάτων της λέξης) (Πόρποδας, 2002).

Σύμφωνα με αυτό το μοντέλο, η μάθηση της ανάγνωσης της αγγλικής γλώσσας ολοκληρώνεται σε τέσσερις φάσεις. Οι φάσεις αυτές σύμφωνα με τον P. Seymour είναι οι εξής:

- α. Φάση 0: Προαναγνωστική
- β. Φάση 1: Θεμελιακή ανάγνωση
- γ. Φάση 2: Ορθογραφική ανάγνωση
- δ. Φάση 3: Μορφολογική ανάγνωση

Εν συνεχεία, παρουσιάζονται οι τέσσερις αυτές φάσεις που προτάθηκαν με βάση έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στην αγγλική γλώσσα για τη μάθηση της ανάγνωσης, αξιολογώντας ταυτόχρονα, το κατά πόσο οι φάσεις αυτές καθώς και οι γνωστικές λειτουργίες που συντελούνται στη διάρκειά τους, ανταποκρίνονται στην μάθηση της ανάγνωσης της ελληνικής γλώσσας.

α. Φάση 0: Προαναγνωστική

Η φάση αυτή αναφέρεται στην προαναγνωστική περίοδο, κατά την οποία τα παιδιά δεν μπορούν μεν ακόμα να διαβάσουν, ωστόσο, όμως, αναμένεται να έχουν

αποκτήσει κάποιο επίπεδο φωνολογικής επίγνωσης. Στην περίπτωση της μάθησης της ανάγνωσης της Αγγλικής γλώσσας, η οποία, κατά κανόνα, αρχίζει στην ηλικία των 5 ετών, η προαναγνωστική φάση αντιστοιχεί στην ηλικία των 4 ετών. Σύμφωνα με τον Seymour, τα αγγλόφωνα παιδιά δεν φαίνεται να κατέχουν κανένα στοιχείο φωνολογικής επίγνωσης *μεταγλωσσικού* επιπέδου (*metalinguistic awareness*), δηλαδή της φωνολογικής επίγνωσης η οποία μπορεί να εκδηλωθεί και η οποία καθιστά δυνατό τον εντοπισμό και τον χειρισμό των δομικών στοιχείων (συλλαβών ή φωνημάτων) της λέξης. Αυτό είναι όχι μόνο αποτέλεσμα της ηλικίας τους, αλλά φαίνεται ότι οφείλεται και στην φύση της Αγγλικής γλώσσας, όπου η μονοσύλλαβη λέξη (και η συλλαβή) έχει μια ελλιπώς προσδιοριζόμενη δομή.

Στην περίπτωση όμως των παιδιών που μιλούν (και πρόκειται να διδαχθούν να διαβάζουν) την **ελληνική γλώσσα**, κατά την προαναγνωστική φάση τα παιδιά αυτά αναμένεται να έχουν αποκτήσει καλύτερο επίπεδο φωνολογικής επίγνωσης και μάλιστα *μεταγλωσσικού* επιπέδου για τους εξής βασικούς λόγους:

- α. Κατά το προαναγνωστικό στάδιο (το οποίο συνήθως συμπίπτει με την προσχολική ηλικία) τα παιδιά είναι τουλάχιστον 5 ετών και, συνεπώς, σχεδόν κατά ένα χρόνο μεγαλύτερα (και κατά κανόνα ωριμότερα) από ότι τα αντίστοιχα παιδιά στη Βρετανία που μαθαίνουν να διαβάζουν την αγγλική γλώσσα.
- β. Η ελληνική γλώσσα χαρακτηρίζεται από καλύτερα οργανωμένη και ανοικτή συλλαβική δομή. Αυτό επιβεβαιώθηκε από επανειλημμένες έρευνες στην ελληνική γλώσσα με παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας που φοιτούσαν στο ελληνικό νηπιαγωγείο ή άρχιζαν να φοιτούν στην Α΄ τάξη του δημοτικού σχολείου. Από τις έρευνες αυτές διαπιστώθηκε ότι τα παιδιά αυτά είχαν ήδη αποκτήσει φωνολογική επίγνωση *μεταγλωσσικού* επιπέδου για τη *συλλαβική* δομή των λέξεων (Πόρποδας 1989, 1990).

β. **Φάση 1: Θεμελιακή ανάγνωση**

Αυτή η αρχική φάση της μάθησης της (πραγματικής) ανάγνωσης περιλαμβάνει τρία επιμέρους στάδια ανάπτυξης που αντιστοιχούν σε ισάριθμες επιμέρους γνωστικές διαδικασίες. Τα στάδια αυτά είναι:

1. **Η μάθηση των γραμμάτων και των αντίστοιχων φθόγγων**

Αυτό είναι το πρωταρχικό στάδιο για την μάθηση της ανάγνωσης το οποίο περιλαμβάνει τη μάθηση των **γραμμάτων** (δηλαδή των οπτικών μορφών των

γραμμάτων) καθώς και των **φθόγγων** που αντιστοιχούν σε αυτά. Η γνώση αυτή κατά εικόνα αποκτάται απ' όλα σχεδόν τα παιδιά που δεν παρουσιάζουν μαθησιακές δυσκολίες στο γραπτό λόγο και ολοκληρώνεται κατά τη διάρκεια της φοίτησης των παιδιών στην Α΄ τάξη του δημοτικού σχολείου. Προκειμένου οι μαθητές να μπορέσουν να προχωρήσουν και να αναπτύξουν τις περαιτέρω διαδικασίες της ανάγνωσης, δηλαδή την *λογογραφική* και την *αλφαβητική* διαδικασία, είναι ανάγκη να έχουν μάθει περίπου το 80% των γραμμάτων και των αντίστοιχων φθόγγων τους, που χρησιμοποιούνται στις λέξεις που θα κληθούν να διαβάσουν. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι οι μαθητές πρέπει να διδαχθούν πρώτα όλα τα γράμματα του αλφαβήτου πριν αρχίσουν να διαβάζουν λέξεις. Αντίθετα, εκείνο που επισημαίνεται είναι ότι η προηγούμενη γνώση των γραμμάτων που απαρτίζουν κάποιες συγκεκριμένες λέξεις είναι αυτονόητη προϋπόθεση για τη δυνατότητα της μετέπειτα ανάγνωσης των λέξεων αυτών.

2. Η λογογραφική ανάγνωση

Σύμφωνα με το *μοντέλο διττής θεμελίωσης* του Seymour για τη μάθηση της ανάγνωσης, η μάθηση ορισμένων γραμμάτων ακολουθείται από ένα στάδιο κατά το οποίο η ανάγνωση διεκπεραιώνεται **λογογραφικά** ή **ολικά**. Κατά το στάδιο αυτό τα παιδιά αντιμετωπίζουν την λέξη σαν ένα σύνολο γραμμάτων, αλλά δεν μπορούν να την αποκωδικοποιήσουν συστηματικά. Συνεπώς, κατά την *λογογραφική* ανάγνωση, τα παιδιά διαβάζουν μια λέξη βασιζόμενα όχι στην συστηματική και κατά σειρά αναγνώριση όλων των γραμμάτων της λέξης, αλλά στην αποσπασματική αναγνώριση μόνο κάποιου ή κάποιων γραμμάτων (στην αρχή ή και στο τέλος) της λέξης και, με βάση αυτά, φαίνεται ότι **συμπεραίνουν** την ταυτότητα της λέξης.

Παρόλο που η ύπαρξη και λειτουργία του *λογογραφικού* σταδίου η διαδικασία της ανάγνωσης έχει επανειλημμένα επιβεβαιωθεί για την ανάγνωση της αγγλικής γλώσσας, εντούτοις η λειτουργία αυτού του σταδίου δεν φαίνεται να είναι αναγκαία για την ανάγνωση της **ελληνικής γλώσσας**. Αυτό έχει τεκμηριωθεί με τα ερευνητικά αποτελέσματα που έχουμε ήδη αναφέρει (Prpodas, 2001, Porpodas, in press), βάση των οποίων αποδεικνύεται ότι τόσο οι καλοί όσο και οι αδύνατοι αναγνώστες διάβαζαν όχι *λογογραφικά* αλλά βασιζόμενοι στην *αλφαβητική* διαδικασία.

3. Η αλφαβητική ανάγνωση

Κατά το στάδιο αυτό, η ανάγνωση διεκπεραιώνεται με βάση τη γραφημική **αποκωδικοποίηση** των γραμμάτων που απαρτίζουν την λέξη, τον προσδιορισμό του αντίστοιχου **φθόγγου** ή φωνήματος και τη σύνθεση όλων των φθόγγων της λέξης για την διαμόρφωση της **φωνολογικής ταυτότητας** της λέξης και της προφοράς της. Η συγκριτική διαγλωσσική έρευνα της ευρωπαϊκής ομάδας COST A8, έδειξε ότι στις ευρωπαϊκές γλώσσες, οι οποίες θεωρούνται ως ρηχά ορθογραφικά συστήματα και μεταξύ τους συμπεριλαμβάνεται και η ελληνική γλώσσα, τα παιδιά κατακτούν το αλφαβητικό στάδιο της ανάγνωσης στην διάρκεια της φοίτησής του στην Α΄ τάξη του δημοτικού σχολείου.

γ. Φάση 2: Ορθογραφική ανάγνωση

Κατά τη φάση αυτή το παιδί όχι απλώς αποκωδικοποιώντας τα γράμματα της λέξης και προσδίδοντας σ' αυτά τη φωνολογική ταυτότητά τους όπως συνέβαινε κατά την φάση 1 αλλά αξιοποιώντας τα **δομημένα ορθογραφικά σύνολα** της γλώσσας τα οποία αντιστοιχούν σε **φωνολογικές μονάδες** ή **μονάδες δομημένης άρθρωσης**. Αυτά τα δομημένα ορθογραφικά σύνολα όπως είναι η **συλλαβή** για την ελληνική γλώσσα τα οποία φαίνονται ότι αξιοποιούνται κατά την διεκπεραίωση της ανάγνωσης των λέξεων από μια άποψη θα μπορούσαν να θεωρηθούν ότι αποτελούν τις **«μονάδες της ανάγνωσης»** (Πόρποδας, 2002).

Βέβαια το ερώτημα που τίθεται είναι **«ποιο ορθογραφικό δομημένο σύνολο χρησιμοποιούν οι έλληνες μαθητές κατά την ανάγνωση της ελληνικής γλώσσας;»** ή, με άλλα λόγια, **«ποια είναι η 'μονάδα ανάγνωσης' της ελληνικής γλώσσας;»**

Λαμβάνοντας υπ' όψιν τη φύση της ορθογραφίας της ελληνικής γλώσσας, τη φύση και τη δομή της συλλαβής της ελληνικής γλώσσας και τις ερευνητικές διαπιστώσεις (σύμφωνα με τις οποίες οι έλληνες μαθητές από πολύ νωρίς αποκτούν **μεταγλωσσική** επίγνωση της συλλαβικής δομής των λέξεων του προφορικού λόγου της ελληνικής γλώσσας) μπορούμε να διατυπώσουμε την υπόθεση ότι, κατά την **ορθογραφική φάση** της ανάγνωσης οι έλληνες μαθητές διαβάζουν αξιοποιώντας τα **δομημένα ορθογραφικά σύνολα** της γλώσσας που μάλλον αντιστοιχούν στις **συλλαβές**. Η αξιοποίηση των συλλαβικών μονάδων κατά την ανάγνωση της ελληνικής γλώσσας έχει επιβεβαιωθεί και από τις πρώτες συστηματικές ερευνητικές μελέτες της ανάγνωσης που έγιναν στην ελληνική γλώσσα (Πόρποδας & Τσούπρας, 1996, Πόρποδας & Τσαγγάρης, 1996, Porpodas, 2001).

Με δεδομένη μάλιστα τη σταθερή και αμετάβλητη σχέση μεταξύ γραφημάτων και φωνημάτων [ου υπάρχει στην ελληνική γλώσσα, θεωρούμε ότι από πολύ νωρίς οι Έλληνες μαθητές μπορούν να διαβάζουν αξιοποιώντας την ορθογραφικά δομημένη μονάδα της *συλλαβής*. Αυτό σημαίνει ότι οι Έλληνες μαθητές και αναγνώστες της ελληνικής γλώσσας φαίνεται ότι κατακτούν την *ορθογραφική φάση* της ανάγνωσης πολύ γρήγορα και σχεδόν ταυτόχρονα με το *αλφαβητικό στάδιο* της ανάγνωσης. Εκείνο που απομένει να κατακτηθεί είναι ο συνδυασμός των συλλαβών για την προφορά της λέξης, πράγμα το οποίο (σύμφωνα με το υπό παρουσίαση αναγνωστικό μοντέλο του Seymour) αναμένεται να κατακτηθεί κατά την τελευταία φάση της μάθησης της ανάγνωσης, δηλαδή κατά τη *μορφολογική φάση*.

δ. Φάση 3: Μορφολογική ανάγνωση

Σύμφωνα με το *μοντέλο διττής θεμελίωσης* ο αγγλόφωνος μαθητής που έχει φθάσει σε αυτή την τελική φάση της μάθησης της ανάγνωσης διαβάζει αξιοποιώντας τα δομημένα ορθογραφικά σύνολα της γλώσσας, τα οποία αντιστοιχούν σε σημασιολογικές μονάδες (όπως π.χ. είναι τα μορφήματα) από τις οποίες συγκροτείται η λέξη. Κατά τον Seymour, οι αγγλόφωνοι μαθητές φθάνουν σ' αυτή τη φάση της ανάγνωσης μόνο αφού έχουν κατακτήσει τις προηγούμενες φάσεις 1 και 2 (δηλαδή τη *θεμελιακή* και *ορθογραφική* ανάγνωση αντίστοιχα) και μάλιστα χωρίς να έχουν σαφή γνώση αναφορικά με το πώς δομείται η συλλαβή της αγγλικής γλώσσας.

Στην περίπτωση της **ελληνικής γλώσσας** η ανάγνωση κατά την φάση αυτή συνιστάται στον συνδυασμό των **συλλαβικών** μονάδων από τις οποίες απαρτίζεται η λέξη. Με δεδομένο το γεγονός ότι οι λέξεις της ελληνικής γλώσσας έχουν τουλάχιστον δύο ή περισσότερες συλλαβές, η κατάκτηση αυτής της φάσης της ανάγνωσης αποτελεί καθοριστική εξέλιξη στην διαδικασία μάθησης της ανάγνωσης. Οι ελληνόφωνοι μαθητές (που δεν αντιμετωπίζουν μαθησιακές δυσκολίες) φθάνουν σε αυτή την φάση της ανάγνωσης της ελληνικής γλώσσας πολύ γρήγορα και ασύγκριτα νωρίτερα απ' ό,τι οι αγγλόφωνοι μαθητές που μαθαίνουν να διαβάζουν την αγγλική γλώσσα (Πόρποδας, 2002).

Με δεδομένο μάλιστα ότι οι μαθητές που μαθαίνουν να διαβάζουν την ελληνική γλώσσα, μετά την μάθηση λίγων γραμμάτων (*αλφαβητική ανάγνωση*) μπορούν αμέσως να διαβάζουν τις συλλαβές που τα γράμματα αυτά συγκροτούν (*ορθογραφική ανάγνωση*), είναι επόμενο ότι αμέσως μετά, συνδυάζοντας δύο συλλαβές μπορούν να διαβάσουν απλές δισύλλαβες λέξεις, φθάνοντας έτσι στην

τελική (μορφολογική) φάση της μάθησης της ανάγνωσης. Βέβαια, η πορεία προς την ολοκλήρωση της μάθησης όλων των τύπων των ορθογραφικά σύνθετων ή και *εξαιρέσιμων* λέξεων (όπως είναι οι λέξεις που έχουν δίψηφα φωνήεντα) συνεχίζεται και ολοκληρώνεται σε λίγους μήνες. Ωστόσο, λόγω της φύσης της ελληνικής γλώσσας και της δομής της συλλαβής, ο μαθητής αναμένεται να διαβάζει οποιαδήποτε λέξη ή κανονική ψευδολέξη (Πόρποδας, 2002).

1.8. ΤΑ ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΑ ΜΟΝΤΕΛΑ ΜΑΘΗΣΗΣ ΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ

Τα εξελικτικά μοντέλα μάθησης της ανάγνωσης που προτάθηκαν από τους Marsh, Friedman, Welc & Desberg (1981) και τη Uta Frith (1985) έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό ότι η εκμάθηση της ανάγνωσης από τα παιδιά ολοκληρώνεται μέσα από τρία διαδοχικά αλλά διαφορετικά στάδια ανάπτυξης. Τα στάδια αυτά είναι:

- α. το λογογραφικό
- β. το αλφαβητικό
- γ. το ορθογραφικό

α. Το λογογραφικό στάδιο είναι το αρχικό στάδιο ανάπτυξης της ανάγνωσης κατά το οποίο η ανάγνωση φαίνεται ότι διεκπεραιώνεται στη βάση μιας στρατηγικής ολικής αναγνώρισης της λέξης. Σύμφωνα με αυτή την στρατηγική, ο αναγνώστης συνδέει την ολική οπτική εικόνα της λέξης με την εκφορά της. Επομένως, κατ' αυτό το στάδιο, το παιδί θα μπορεί να «διαβάζει» με επιτυχία μόνο ένα μικρό αριθμό λέξεων τις οποίες θα πρέπει να έχει δει αρκετές φορές προηγουμένως. Αυτό σημαίνει ότι όσες λέξεις δεν τις έχει ξαναδεί δεν θα μπορεί να τις διαβάζει, ή θα επιχειρεί να τις διαβάζει εικάζοντας την ταυτότητα κάθε λέξης με βάση κάποιες πληροφορίες τις οποίες ενδέχεται να αξιοποιεί.

β. Το αλφαβητικό στάδιο, μάθησης της ανάγνωσης ο αναγνώστης αποκτά τη στρατηγική για την αποκωδικοποίηση της γραφημικής παράστασης της λέξης και τη φωνολογική *ανακωδικοποίησή* της, ακολουθώντας τη διαδοχική σειρά των γραμμάτων. Συγκεκριμένα, αποκτά την ικανότητα να αναγνωρίζει τα γράμματα που συγκροτούν την κάθε λέξη, να χρησιμοποιεί τις γνώσεις του για τις σχέσεις μεταξύ των γραμμάτων με τους αντίστοιχους φθόγγους, να μετατρέπει τα γράμματα σε φθόγγους, να οργανώνει τα γράμματα που έχει αναγνωρίσει σε δομημένα σύνολα και να διαμορφώνει τη φωνολογική ταυτότητα της λέξης.

γ. Το **ορθογραφικό στάδιο**, μάθησης της ανάγνωσης κατά το οποίο δεν πραγματοποιείται κατά την αναγνωστική διαδικασία η φωνολογική αποκωδικοποίηση των λέξεων. Ο αναγνώστης αναγνωρίζει και διαβάζει άμεσα τις λέξεις μέσα από την διαδικασία της οπτικής τους ανάλυσης που συνδέεται άμεσα με το οπτικό λεξικό. Κατά την διαδικασία αναγνώρισης των λέξεων η ικανότητα οπτικής αντίληψης της διάταξης των γραμμάτων που τις συνθέτουν εξακολουθεί να έχει ένα πολύ σημαντικό ρόλο. Αυτό συμβαίνει, διότι οι ορθογραφικές παραστάσεις που είναι καταχωρημένες στο οπτικό λεξικό και που αντιστοιχούν σε μορφολογικά υποσύνολα των λέξεων ενεργοποιούνται άμεσα μέσω της οπτικής πληροφορίας. Σύμφωνα με τον B. Gasteiger (1993), η αναγνωριστική διαδικασία επιτυγχάνεται ουσιαστικά μέσω της αυτόματης αναγνώρισης μορφημάτων, συλλαβών ή και ακόμα μικρότερων τμημάτων των λέξεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΦΩΝΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

2.1. ΕΠΙΠΕΔΑ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ

Το **γλωσσικό σημείο** συνδέει μια έννοια με την ακουστική ή οπτική της εικόνα. Ανάμεσα σ' αυτές τις δύο όψεις του γλωσσικού σημείου γνωστές ως **σημαίνον** (signifiant, expression, έκφραση) και **σημαινόμενο** (signifié, content, περιεχόμενο) (Hjelmslev, 1963), υφίσταται άρρηκτος δεσμός, που όμως είναι αυθαίρετος, καθώς βασίζεται στην κοινωνική σύμβαση αλλά κατ' ανάγκην ισχύει υποχρεωτικά για όλα τα μέλη της γλωσσικής κοινότητας.

Το σημαίνον εμπεριέχει το χαρακτηριστικό της γραμμικότητας, της **συνταγματικής σχέσης** και έτσι μπορεί να αναλυθεί σε μικρότερες μονάδες ή σε διακριτικά χαρακτηριστικά τα οποία όμως δεν αντιστοιχούν σε κάποιο σημαινόμενο (μονάδες δεύτερης άρθρωσης).

Ταυτόχρονα το ίδιο το σημαίνον ως φορέας σημασίας του σημαινόμενου αποτελεί μονάδα πρώτης άρθρωσης και βρίσκεται σε **παραδειγματικές σχέσεις** με τα άλλα γλωσσικά σημαία, μπορεί δηλαδή να υποκατασταθεί με ένα άλλο σημείο στο ίδιο γλωσσικό περιβάλλον (Πήττα, 1998).

Έτσι η εξέταση της πραγμάτωσης του σημαίνοντος σε συνδυασμό με την γενική αρχή της προτεραιότητας του προφορικού λόγου οδηγεί:

1. Φωνητική
2. Φωνολογία
3. Μορφολογία
4. Σύνταξη
5. Σημασιολογία
6. Πραγματολογική προσέγγιση

▼ **Φωνολογία:** είναι ο κλάδος της γραμματικής που ασχολείται με τους φθόγγους (ήχους) οι οποίοι χρησιμοποιούνται συστηματικά στις φυσικές γλώσσες για την κοινοποίηση σημασιών. Μ' άλλα λόγια, η φωνολογία μελετά την φωνολογική ικανότητα που ένας ομιλητής εμφανίζει στη μητρική του γλώσσα. Δηλαδή το σύστημα εκείνο που αναπτύσσεται στα πρώτα έτη της

ζωής του ανθρώπου και στα πλαίσια του οποίου καθορίζεται η διαφορά μεταξύ των φθόγγων που διακρίνουν σημασίες και μη σημασίες.

- ✓ **Μορφολογία:** είναι ο κλάδος της γραμματικής, ο οποίος μελετά την δομή των λέξεων, τα επιμέρους συστατικά τους, καθώς και τις σχέσεις μεταξύ αυτών των συστατικών. Ανάλογα δε με τη θεωρητική προσέγγιση η οποία ακολουθείται, προτείνει αρχές και κανόνες, οι οποίοι είναι υπεύθυνοι τόσο για την ανάλυση όσο και για τη δημιουργία λέξεων.

2.2. Ο ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΑ ΕΠΙΠΕΔΑ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗΣ

Η γενετική φωνολογία ασχολήθηκε στην αρχή με το τεμαχιακό σύστημα της λέξης. Ένα ηχητικό μήνυμα αναπαριστάνεται ως ακολουθία συμφωνικών τεμαχίων, φωνηεντικών τεμαχίων και ορίων. Αυτά τα τελευταία δηλώνουν τα εξής:

- ∅ Το τέλος ενός μορφήματος και την αρχή ενός άλλου, όπου ως «*μόρφημα*» νοείται η ελάχιστη μονάδα σημασίας ή με σχετικά σταθερή γραμματική λειτουργία. Για παράδειγμα, στο ρηματικό τύπο ξαναδιαβάζω υπάρχουν τα μορφήματα ξανά-, διαβάζ- (που σημαίνει «επεξεργάζομαι γραπτή μορφή επικοινωνίας») και –ω (που δηλώνει ότι το ρήμα είναι στο πρώτο πρόσωπο ενικού του ενεστώτα).
- ∅ Το τέλος μιας λέξης και την αρχή μιας άλλης. Σ' αυτή την περίπτωση, τα όρια έχουν αξία ανάλογη με εκείνη του διαστήματος στη γραπτή γλώσσα. Το θεμελιώδες κείμενο της γραπτής φωνολογίας, το SPE, είναι κατά μεγάλο μέρος αφιερωμένο στην παραγωγή του επιφανειακού φωνολογικού τύπου των λέξεων, που ονομάζεται και φωνητικός. Ο επιφανειακός φωνολογικός τύπος των λέξεων παράγεται από ένα υποκείμενο αφηρημένο τύπο. Μια ελληνική, π.χ., λέξη όπως γράψιμο παράγεται από ένα υποκείμενο αφηρημένο τύπο. Μια ελληνική, π.χ., λέξη όπως *γράψιμο* παράγεται από έναν αφηρημένο τύπο *γραφ-*, στον οποίο το σύμφωνο *φ* που προηγείται του επιθήματος *-σιμο* είναι χειλοδοντικό εξακολουθητικό, όμοιο δηλαδή με το σύμφωνο που προηγείται του επιθήματος *-ω* στον τύπο *γράφω*. Ακολουθεί, στη συνέχεια, μια φωνολογική διαδικασία που μεταβάλλει το χειλοδοντικό εξακολουθητικό σύμφωνο σε π [p], που είναι κλειστό χειλικό σε συγκεκριμένο

περιβάλλον και παράγει έτσι τον ορθό επιφανειακό τύπο. Σημειωτέον ότι η υπόθεση της ύπαρξης μιας αφηρημένης μορφής επιτρέπει να ληφθεί υπόψη στο νου του φυσικού ομιλητή της ελληνικής η ύπαρξη στενής και συστηματικής σχέσης ανάμεσα στους τύπους *γράφω* και *γράφιμο*. Αυτή η σχέση γίνεται αντιληπτή αν πάρουμε άλλα ζεύγη λέξεων όπως *ράβω* και *ράψιμο* όπου προ του *-ω* απαντά χειλοδοντικός εξακολουθητικός φθόγγος και προ του *-σιμο* κλειστός χειλικός φθόγγος (Nespor, 1993).

Σύμφωνα με την (Nespor, 1993) το αντικείμενο του φωνολογικού τομέα δεν είναι μόνο η παραγωγή της ηχητικής πραγμάτωσης των λέξεων. Διακρίνονται σ' αυτόν διάφορα μέρη ή υποτομείς, με ορισμένη λειτουργία το καθένα. Πέρα από την διεύρυνση του πεδίου έρευνας της φωνολογίας από τη λέξη στη φράση και από την διαίρεση του φωνολογικού τομέα σε λεξική και μεταλεξική φωνολογία, διακρίνονται και υποτομείς σχετικά με άλλες περιοχές της φωνολογίας όπως η φωνολογία του επιτονισμού. Για την δήλωση των αρχών που χαρακτηρίζουν τις διάφορες μορφές του ηχητικού μηνύματος αναπτύχθηκαν την τελευταία εικοσαετία διάφοροι τρόποι αναπαράστασης. Η μετατόπιση από έναν τρόπο αναπαράστασης με ένα μόνο τεμαχιακό επίπεδο σε άλλον τρόπο με περισσότερα επίπεδα, που είναι εν μέρει αυτόνομα και ονομάζονται αυτοτεμαχιακά, οφείλεται στη διαπίστωση ότι πολλές από τις ιδιότητες που το SPE αποδίδει στα τεμάχια παρουσιάζουν ένα βαθμό αυτονομίας σε σχέση μ' αυτά. Παράδειγμα αυτονομίας φωνολογικής ιδιότητας είναι οι μουσικοί τόνοι στις γλώσσες, όπου αυτοί συνιστούν διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά σημασίας: όταν ένα φωνήεν απαλείφεται, ο μουσικός τόνος διατηρείται και συνδέεται με άλλο φωνήεν του κειμένου. Παρόμοιο φαινόμενο παρατηρείται στην ελληνική, όπου η διαφοροποιητική λειτουργία των μουσικών τόνων αξιοποιείται μόνο σε φραστικό επίπεδο (Nespor, 1993).

2.3. ΤΕΜΑΧΙΑ ΚΑΙ ΥΠΕΡΤΕΜΑΧΙΑ

2.3.1. Φωνήματα

Τα *τεμάχια* με *διαφοροποιητική σημασία* στα πλαίσια ενός συγκεκριμένου φωνολογικού συστήματος, αυτά που έχουν δηλαδή την δυνατότητα να διακρίνουν σημασίες, ονομάζονται **φωνήματα** και αναπαριστάνονται γραφικά, μεταξύ διαγωνίων, μ' ένα σύμβολο του φωνητικού αλφαβήτου (Nespor, 1993).

Σύμφωνα με την Nespor, η διαφοροποιητική λειτουργία ενός τεμαχίου γίνεται εν γένει αντιληπτή από την παρουσία ελαχίστων ζευγών λέξεων, δηλαδή λέξεων που, αν και κατά τα άλλα όμοιες, εμφανίζουν στην ίδια θέση δύο διαφορετικά τεμάχια. Το ελάχιστο ζεύγος *βάθος* και *βάρως* δηλώνουν ότι τα /θ/ και /r/ είναι φωνήματα. Η διαφορά σημασίας μεταξύ των δύο ζευγών λέξεων δεν μπορεί να αποδοθεί από κανένα άλλο στοιχείο, δεδομένου ότι κατά τα άλλα οι δύο λέξεις είναι ίδιες. Τα φωνήματα όμως δεν είναι φθόγγοι. Είναι η αφηρημένη παράσταση ενός φθόγγου. Ένα και το αυτό φώνημα μπορεί πράγματι να έχει διάφορες φυσικές εκδηλώσεις παραμένοντας ωστόσο μια μονάδα στα πλαίσια της γλωσσικής ικανότητας. Οι φυσικές εκδηλώσεις ενός φωνήματος ονομάζονται *φθόγγοι* και αναπαριστάνονται γραφικά, μεταξύ αγκυλών, με ένα σύμβολο του φωνητικού αλφαβήτου.

Συμπερασματικά, *έχομε σχέση αντίθεσης ανάμεσα σε δύο φθόγγους όταν στο ίδιο περιβάλλον μπορούμε να αντικαταστήσουμε τον ένα με τον άλλο και η αντικατάσταση αυτή επιφέρει μια σημασιολογική μεταβολή, δημιουργεί μια άλλη λέξη.* Οι δύο φθόγγοι που βρίσκονται σε αντίθεση έχουν διαφοροποιητική αξία ή λειτουργία μέσα στην ελληνική γλώσσα. Το σύστημα της γλώσσας τους χρησιμοποιεί για να διαφοροποιήσει λέξεις. *Το ζεύγος των λέξεων που διαφέρουν κατά ένα φώνημα λέγεται ελάχιστο ζεύγος αντίθεσης.*

Ας παρατηρήσουμε τώρα τα παρακάτω παραδείγματα.

- (1) α. [kaló] – [ciló]
β. [kutá] – [citá]

Στα παραδείγματα της πρώτης σειράς ο αρχικός φθόγγος είναι το υπερωικό σύμφωνο [k], ενώ στα παραδείγματα της δεύτερης σειράς ο αρχικός φθόγγος είναι το ουρανικό σύμφωνο [c]. Τα δε φωνήεντα που ακολουθούν το υπερωικό [k] είναι το χαμηλό [a] και το οπίσθιο /u/. Ενώ τα φωνήεντα που εμφανίζονται αμέσως μετά το ουρανικό [c] είναι τα εμπρόσθια /e/ και /i/. Η διαφορά αυτή που παρατηρείται στο περιβάλλον των δύο φθόγγων [k] και [c] δεν είναι τυχαία αλλά συστηματική.

Η παρατήρησης αυτή μας οδηγεί στο εξής συμπέρασμα: *κάποιοι φωνητικά συγγενικοί φθόγγοι μιας γλώσσας δεν μπορούν να αντικαταστήσουν ο ένας τον άλλο στο ίδιο περιβάλλον.* Τότε λέμε ότι οι φθόγγοι βρίσκονται σε **σχέση συμπληρωματικής κατανομής**. Όταν δύο ή περισσότεροι φθόγγοι που είναι φωνητικά πολύ όμοιοι βρίσκονται σε συμπληρωματική κατανομή, τότε λέμε ότι

αποτελούν επιφανειακές ποικιλίες του ίδιου φωνήματος και ονομάζονται **αλλόφωνα** του φωνήματος αυτού (Φιλιππάκη – Warburton, 1992).

2.3.2. Φωνητικά χαρακτηριστικά

α. Διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά

Η διαίρεση μιας λέξης σε τεμάχια, δηλαδή φωνήεντα, σύμφωνα και ημίφωνα, βασίζεται στην αντίληψη μιας αναπαράστασης στην οποία η ηχητική πραγμάτωση θεωρείται ως ακολουθία διακεκριμένων τμημάτων και ως αφαίρεση από το συνεχές της φυσικής πραγματικότητας. Η λέξη *μέρα*, για παράδειγμα, είναι μια γραμμική ακολουθία εξ αριστερών προς τα δεξιά των τεμαχίων [m, [e], [r], [a]. Η διαπίστωση αυτή υποδεικνύει ότι τα τεμάχια είναι τα πρωτογενή στοιχεία της φωνολογικής θεωρίας και δεν παράγονται από άλλες έννοιες. Τα *τεμάχια* όμως είναι περαιτέρω *κατατμήσιμα* και αποτελούν *σύνολο ιδιοτήτων που καλούνται χαρακτηριστικά*. Τα χαρακτηριστικά εμφανίζουν δύο διαφορετικές λειτουργίες μια *ταξινομική* και μια *συνθετική*. Η πρώτη συνίσταται στον προσδιορισμό των φυσικών τάξεων των φθόγγων: δύο ή περισσότερα τεμάχια ανήκουν σε *μια φυσική, αν ο προσδιορισμός της τάξης απαιτεί μικρότερο αριθμό χαρακτηριστικών από αυτόν που απαιτείται για τον προσδιορισμό ενός από τα τεμάχια*. Κάθε επιμέρους τεμάχιο που ανήκει σε μια φυσική τάξη προσδιορίζεται έτσι βάσει των χαρακτηριστικών που ορίζουν την τάξη και κάποιων άλλων ειδικών χαρακτηριστικών που χρησιμεύουν για να το διακρίνουν από τα άλλα τεμάχια της ίδιας τάξης. Ας πάρουμε για παράδειγμα την φυσική τάξη των πρόσθιων φωνηέντων της ελληνικής: σ' αυτή ανήκουν τα [i] και [e]. Για να προσδιορίσουμε αυτή τη φυσική τάξη κατά τρόπο σαφή, απαιτούνται δύο χαρακτηριστικά: το πρώτο να την προσδιορίζει ως περιλαμβάνουσα αποκλειστικά και μόνο φωνηεντικά στοιχεία και το δεύτερο ως περιλαμβάνουσα αποκλειστικά και μόνο πρόσθια στοιχεία.

Αν αντίθετα, θέλουμε να προσδιορίσουμε κατά τρόπο σαφή μόνο ένα από τα τεμάχια που αυτή περιλαμβάνει, θα χρειαστεί εκτός των δύο αυτών χαρακτηριστικών τουλάχιστον ένα χαρακτηριστικό που να αναφέρεται στο ύψος.

Η δεύτερη λειτουργία των χαρακτηριστικών την οποία ονομάσαμε συνθετική συνίσταται στον προσδιορισμό των ιδιαιτεροτήτων που ταυτόχρονα συμβάλλουν στην δημιουργία μιας μεμονωμένης πράξης άρθρωσης (Nespor, 1993).

β. Δυαδικά διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά:

Η ιδέα ενός συστήματος που προσδιορίζει τις αντιθέσεις σε επίπεδο φωνημάτων οφείλεται στον Trubetzkoy (1939), που μέσω μιας τυπολογικής μελέτης αποδεικνύει ότι τα δυνατά φωνημικά συστήματα είναι περιορισμένα ως προς τον αριθμό. Οι Jakobson, Fant και Halle (1952) επικεντρώνονται στην μελέτη των χαρακτηριστικών που προσδιορίζουν καθολικά παρούσες αντιθέσεις και τις σχέσεις μεταξύ των διαφόρων αντιθέσεων, υπό την έννοια ότι στα πλαίσια ενός συστήματος μια αντίθεση μπορεί να αποκλείει μια άλλη. Σύμφωνα με μια από τις τυπικές προτάσεις του Jakobson και των υπολοίπων, τα *χαρακτηριστικά οργανώνονται κατά τρόπο δυαδικό, δηλαδή με δύο μόνο τιμές* (Nespor, 1993).

γ. Κύρια χαρακτηριστικά:

Τα λεγόμενα **κύρια** προσδιορίζουν τις πιο σημαντικές φυσικές τάξεις των φθόγγων για την περιγραφή των φωνολογικών φαινομένων των φυσικών γλωσσών. Αυτά τα χαρακτηριστικά είναι:

- ∅ [**± συλλαβικό**]: Οι [+συλλαβικοί] φθόγγοι συνιστούν τον πυρήνα μιας συλλαβής· οι [-συλλαβικοί] φθόγγοι τα όριά της. Στην ελληνική οι [+συλλαβικοί] φθόγγοι είναι αποκλειστικά τα φωνήεντα, ενώ τα σύμφωνα και τα ημίφωνα είναι [-συλλαβικοί].
- ∅ [**± συμφωνικό**]: οι [+συμφωνικοί] φθόγγοι παράγονται με μεγαλύτερη στένωση του κεντρικού μέρους του φωνητικού συστήματος, ενώ οι [-συμφωνικοί] φθόγγοι χωρίς τέτοια στένωση. Φθόγγοι [+συμφωνικοί] είναι τα σύμφωνα, ενώ [-συμφωνικοί] είναι τα φωνήεντα και τα ημίφωνα.
- ∅ [**± αντηχητικό**]: οι [+αντηχητικοί] φθόγγοι παράγονται με άνοιγμα της φωνητικής συσκευής, που είναι αρκετά μεγάλο για να επιτρέψει ώστε η πίεση του αέρα στην στοματική κοιλότητα να είναι όμοια προς την εξωτερική πίεση. Οι [-αντηχητικοί] φθόγγοι, αντίθετα, προϋποθέτουν εσωτερική πίεση πολύ υψηλότερη της εξωτερικής. Φθόγγοι [+αντηχητικοί] είναι τα φωνήεντα, τα ημίφωνα, τα υγρά και τα ρινικά, όλοι δηλαδή οι φθόγγοι κατά την άρθρωση των οποίων το ρεύμα του αέρα

εξέρχεται ανεμπόδιστο από την στοματική ή τη ρινική κοιλότητα. Φθόγγοι [-αντηχητικοί] είναι οι λεγόμενοι *κλειστοί* ή *αποφρακτικοί* κατά την άρθρωση των οποίων το ρεύμα του αέρα εμποδίζεται σε διαφορετικό βαθμό και η πίεση επομένως του ίδιου του αέρα είναι πιο υψηλή.

2.3.3. Τύποι των διαφοροποιητικών χαρακτηριστικών της ελληνικής

Πίνακας 2.1. Συμφωνικά φωνήματα της ελληνικής

	p	b	t	d	k	g	ts	ds	f	v	s	z	m	n	l	r	j
[± συλλαβικό]	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
[± συμφωνικό]	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
[± αντηχητικό]	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+
[± ηχηρό]	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	+	+	+	+	+
[± εξακολουθητικό]	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	+	+	+
[± βραδεία άφεση]	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
[± πλευρικό]	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-
[± οπίσθιο]	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
[± πρόσθιο]	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
[± κορωνιδικό]	-	-	+	+	-	-	+	+	-	-	+	+	-	+	+	+	-

Πίνακας 2.2. Φωνηεντικά φωνήματα της ελληνικής

	i	u	e	o	a
[± στρογγυλό]	-	+	-	+	-
[± υψηλό]	+	+	-	-	-
[± χαμηλό]	-	-	-	-	+
[± πρόσθιο]	-	+	-	+	-

2.3.4. Τόνος

Τα φωνήεντα, τα ημίφωνα, και τα σύμφωνα αποτελούν τα *φωνητικά τεμάχια* της γλώσσας. Πάνω στα φωνητικά τεμάχια προσθέτονται άλλα χαρακτηριστικά που ονομάζονται «**υπερτεμαχιακά στοιχεία**». Αυτά είναι:

ο *τόνος*, ο *επιτονισμός* και ο *ρυθμός*

- ∅ Τόνος: με τον τόνο μια συλλαβή ξεχωρίζει από τις γειτονικές της.
- ∅ Επιτονισμός: είναι η συνολική κίνηση της φωνής μέσα στα όρια της φράσης ή και ολόκληρης της πρότασης.
- ∅ Ρυθμός: είναι η σχετική ταχύτητα που προφέρεται μια συλλαβή συγκριτικά με τις γειτονικές της. Συγγενικές με τον ρυθμό είναι οι παύσεις ανάμεσα στις λέξεις.

Ο τόνος εξαρτάται από το σύνολο τριών διαφορετικών χαρακτηριστικών: της έντασης, της διάρκειας και του τονικού ύψους. Μια δυναμικά τονισμένη συλλαβή είναι πιο ισχυρή από μια άλλη που δεν είναι, διαρκεί περισσότερο και έχει μεγαλύτερο τονικό ύψος. Τις διαφορές αυτές μπορούμε να τις αντιληφθούμε προσφέροντας ελάχιστα ζεύγη όπως αυτά που παρουσιάζονται στο παράδειγμα (2), επικεντρώνοντας την προσοχή μας σε μια κάθε φορά συλλαβή από τα δύο μέλη του ζεύγους.

(2)	α.	nomos	«νόμος»	nomós	«νομός»
	β.	perno	«παίρνω»	pernó	«περνώ»
	γ.	pira	«πήρα»	pirá	«πυρά»
	δ.	fóro	«φόρο»	foró	«φορώ»

Ο τρόπος κατά τον οποίο ένταση, διάρκεια και τονικό ύψος συμβάλλουν στον τόνο ποικίλλει μέχρι ενός σημείου από γλώσσα σε γλώσσα. Στην ελληνική, τα κύρια φυσικά γνωρίσματα του τόνου είναι η διάρκεια και η ένταση.

Ανάλογα με το ποιες είναι οι κύριες φωνητικές εκδηλώσεις του, διακρίνονται δύο είδη τόνου: ο *δυναμικός* (stress accent) και ο *μουσικός* (pitch accent). Ο δυναμικός τόνος που χαρακτηρίζει την ελληνική διακρίνεται από το μουσικό τόνο ως προς το ότι στον πρώτο το τονικό ύψος αξιοποιείται λιγότερο από τα άλλα δύο φυσικά γνωρίσματα, ενώ στο δεύτερο τούτο αποτελεί το κύριο φωνητικό γνώρισμά του. Στις γλώσσες με δυναμικό τόνο το τονικό ύψος αξιοποιείται στα πλαίσια κυρίως του επιτονισμού.

Στα παραδείγματα του (2) ο τόνος έχει διαφοροποιητική λειτουργία και τούτο γιατί μόνο βάσει της διαφορετικής θέσης του τόνου διακρίνονται προφορικά οι δύο σημασίες στους τύπους [νόμος] και [νομός].

Στην καθομιλουμένη, όταν μιλούμε για τόνο εννοούμε γενικά τον τόνο της λέξης. Ωστόσο στα πλαίσια της φωνολογίας είναι απαραίτητη μια περαιτέρω διάκριση: σ' ένα εκφώνημα δεν υπάρχουν μόνο συλλαβές με κύριο τόνο και συλλαβές χωρίς τόνο, αλλά και τονικές διαφοροποιήσεις. Ας δούμε τις λέξεις στο παράδειγμα

- (3). α. axaraktíristos «αχαρακτήριστος»
β. siðiróðromos «σιδηρόδρομος»

Παρατηρούμε ότι εκτός του κυρίου τόνου υπάρχει και ο δευτερεύων τόνος, που δηλώνεται στα παραδείγματα με το σημείο της βαρείας. Οι συλλαβές που φέρουν τέτοιους τόνους τονίζονται λιγότερο από τις συλλαβές με κύριο τόνο αλλά περισσότερο απ' τις άτονες (Nespor, 1993).

Σύμφωνα με τον Πετρούνια (1993), στην ελληνική ο τόνος κάνει ισχυρότερο το τονισμένο φωνήεν, το κάνει λίγο μακρότερο σ' όλες τις θέσεις εκτός από τη λήγουσα και του δίνει συνήθως μεγαλύτερο ύψος. Επίσης ο τόνος προστατεύει το φωνήεν για να μην αποβληθεί:

- (4). α. περίπατος/περπατώ
β. έγγραφα/γράψαμε

Άτονο υψηλό φωνήεν που βρίσκεται ύστερα από τονισμένη συλλαβή και μετά από άηχο σύμφωνο, σε γρήγορη ομιλία μπορεί να προφερθεί αποφωνοποιημένο:

- (5). α. τρέχει
β. ψύξη
γ. αίσθηση

Όσο αφορά το *λεξιλογικό* τόνο, δηλαδή τον τόνο με την μεγαλύτερη ένταση και ίσως μεγαλύτερο ύψος και διάρκεια μπορεί να έχει τις ακόλουθες λειτουργίες:

1. *Διαχωριστική λειτουργία*: δηλαδή δημιουργεί ηχητικές κορυφές και βοηθάει να χωριστεί ο λόγος σε λεχτικές ενότητες.
2. *Διακριτική λειτουργία*: δημιουργεί διάκριση ανάμεσα σε λέξεις που κατά τα άλλα είναι όμοιες μεταξύ τους.
3. *Μορφολογική λειτουργία*: δηλώνει γραμματικές σχέσεις.

Ωστόσο στην ελληνική ο τόνος έχει έντονα **διακριτική**, καθώς και **μορφολογική** λειτουργία, ενώ καθίσταται μειωμένη η δυνατότητά του για διαχωριστική λειτουργία. Πάντως εξαιτίας του νόμου της *τρισυλλαβίας*, και στην ελληνική ο τόνος δίνει έμμεσα κάποια πληροφορία για το χώρισμα των λέξεων: η (φωνολογική) λέξη θα τελειώνει το πολύ δύο συλλαβές ύστερα από την τονισμένη.

Όπως ήδη έχει αναφερθεί ο τόνος έχει έντονα *διακριτική* λειτουργία και παρατηρώντας το παράδειγμα (2) διαπιστώνουμε ότι οι λέξεις αυτές μοιάζουν σ' όλα τα φωνήματά τους αλλά διακρίνονται μόνο απ' τον τόνο. Επομένως ο τόνος σ' αυτές τις λέξεις έχει και *φωνημική* λειτουργία. Η διαπίστωση αυτή αφορά λέξεις τονισμένες ενώ η διακριτική λειτουργία του τόνου ανάμεσα σ' άτονες και τονισμένες λέξεις δε στηρίζεται μόνο στη θέση του σε διαφορετική συλλαβή, αλλά στηρίζεται επίσης και στην ύπαρξη ή έλλειψή του. Έτσι έχουμε:

- (6). α. ή/η
β. πώς/πως
γ. πού/που
δ. για/για

Πρόκειται για διαφορετικές λέξεις που φωνητικά και φωνολογικά η διαφορά τους εκφράζεται με την ύπαρξη ή έλλειψη τόνου.

Στην ελληνική ο τόνος είναι κινητός και χρησιμοποιείται για να δηλώσει γραμματικές σχέσεις· παίζει δηλαδή το ρόλο του μορφήματος (*μορφολογική λειτουργία*). Παρατηρώντας τις λέξεις στο ακόλουθο παράδειγμα

- (7). α. σπίτι/σπιτιού
β. σπίτια/σπιτιών
γ. ονόματα/ονομάτων, διαπιστώνουμε ότι στην γενική έχουν τον τόνο στην λήγουσα ενώ στην ονομαστική, στην παραλήγουσα ή στη γενική ο τόνος είναι στην παραλήγουσα και στην ονομαστική στην προπαραλήγουσα.

Δηλαδή όπως υπάρχουν τονισμένες και άτονες λέξεις έτσι υπάρχουν τονισμένα και άτονα λειτουργικά μορφήματα.

Εκτός από τα κλιτικά, μπορούν και τα παραγωγικά μορφήματα να διακριθούν σε τονισμένα και άτονα. Για παράδειγμα το επίθημα /ás/

(8). α. αλεύρι/αλευράς
β. ψάρι/ψαράς, σε αντίθεση προς το μεγεθυντικό /a/, που δεν τονίζεται:

- (9). α. κεφάλι/κεφάλα
β. μαχαίρι/μαχαίρα

Γενικά οι λέξεις στην ελληνική έχουν λεξιλογικό τόνο, έστω και αν είναι παράγωγες ή σύνθετες:

- (10). α. γαλατάδικα
β. γαλακτομπούρεκο

Είναι όμως δυνατό σε σπάνιες περιπτώσεις να αναπτυχθεί δεύτερος τόνος στην αρχή της παράγωγης λέξης. Έτσι παρουσιάζεται η παραγωγή σα χαλαρή, σαν το πρόθημα να αποτελεί διαφορετική λέξη. Σκοπός είναι να προσεχτεί η σημασία του προθήματος

(11). «Στο τέλος, τέτοιες ενέργειες γίνονται αντιπαραγωγικές».

Η διατήρηση ενός μόνο τόνου, και συχνά η αλλαγή του τονικού σχήματος στα ονόματα αποτελεί ένα επιπλέον σημάδεμα που δείχνει ότι πρόκειται για καινούργια λέξη. Η *διαφορά* παρουσιάζεται ακόμα *πιο χαρακτηριστική στη σύνθεση απ' ότι στην παραγωγή*.

Είναι δυνατό τα δύο μέρη που αποτελούν την παραγωγή ή σύνθετη λέξη να εξακολουθούν να λέγονται το ένα πλάι στο άλλο, αλλά σαν ανεξάρτητες ενότητες. Αυτό συμβαίνει είτε επειδή η καινούργια λέξη δεν έχει ακόμη αντικαταστήσει οριστικά τον παλιότερο συνδυασμό, είτε επειδή ο συνδυασμός εξακολουθεί να έχει διαφορετική σημασία από την σύνθετη ή παράγωγή:

- (12). α. για να - γιανα
β. πάρα κάτω - παρακάτω
γ. παλιό σπίτι - παλιόσπιτο
δ. καλή μέρα – καλημέρα (Πετρούνιας, 1993)

Τέλος, όταν οι φωνολογικοί και μορφολογικοί κανόνες δεν επιτρέπουν πρόβλεψη του τόνου σε μια κατηγορία λέξεων, τότε λέμε ότι σ' αυτές τις λέξεις ο *τόνος καθορίζεται λεξιλογικά*. Λεξιλογικό καθορισμό έχουμε και στις άτονες λέξεις αφού ασφαλώς δεν είναι όλες οι λειτουργικές λέξεις άτονες. Δεν μπορούμε δηλαδή

να ισχυριστούμε ότι όλοι οι σύνδεσμοι, όλες οι προθέσεις, όλα τα μόρια είναι λέξεις άτονες (π.χ., ο αντιθετικός σύνδεσμος «όμως» είναι λέξη τονισμένη, ο αντιθετικός σύνδεσμος «μα» είναι λέξη άτονη. Αλλά και ανάμεσα στις λειτουργικές λέξεις είναι δυνατό να υπάρχουν κατηγορίες που αποτελούνται αποκλειστικά από άτονες λέξεις, αυτές είναι οι προσωπικές αντωνυμίες (είτε μονοσύλλαβες, είτε δισύλλαβες), οι κτητικές αντωνυμίες, το οριστικό άρθρο, τα ρηματικά μόρια (Πετρούνιας, 1993).

2.3.5. Επιτονισμός

Ο επιτονισμός συνιστάται στην επανάληψη συγκεκριμένων αλληλοδιαδοχικών *τονικών υψών*, τα οποία λέγονται *επιτονικοί περίγυροι* (ή *περιγράμματα*). Ο κάθε επιτονικός περίγυρος χρησιμοποιείται με μια σταθερή σημασία για συστατικά μεταβλητού μήκους όπως είναι οι επιτονικές φράσεις (Nespor, 1993).

Οι κινήσεις της φωνής που συνοδεύουν ένα εκφώνημα, καθώς και οι σχετικές ακραίες αποστάσεις από την χαμηλότερη μέχρι την υψηλότερη νότα όπου μπορεί να φτάνει η φωνή παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία. Η ποικιλία αυτή εξαρτάται από τη συγκεκριμένη γλώσσα αλλά και από τις συνήθειες του ομιλητή, από το φύλο του, από την ψυχική του κατάσταση, απ' την ταχύτητα της ομιλίας, ακόμη κι απ' το αν επαναλαμβάνει κάτι που δεν κατάλαβε καλά ο ακροατής.

Μέσα όμως σ' αυτή τη μεγάλη ποικιλία μπορούμε να διακρίνουμε τρεις βασικές καταστάσεις, ανάλογα με το πώς καταλήγει η κίνηση της φωνής:

- α. Στο τέλος του εκφωνήματος η φωνή ακολουθεί καθοδική κίνηση. Δείχνει μια κατάληξη και ο καθοδικός τόνος μπορεί να ονομαστεί «*καταληχτικός*».
- β. Στο τέλος του εκφωνήματος η φωνή μπορεί αντίθετα να παρουσιάζει ισχυρή ανοδική κίνηση.
- γ. Στο τέλος του εκφωνήματος μπορεί και πάλι η φωνή να παρουσιάζει ανοδική κίνηση, αλλά μικρότερη από ότι στην προηγούμενη περίπτωση, και συνήθως συνεχίζεται με κάποιο «*τράβηγμα*», σβήνει σταδιακά η ένταση.

Οι ποικίλοι συνδυασμοί κινήσεων της φωνής και τόνου όχι μόνο δηλώνουν διαφορετικές σημασίες και εκφράζουν διαφορετικά συναισθήματα, αλλά χαρακτηρίζουν και διαφορετικές διαλέκτους.

Σύμφωνα με τον Πετρούνια (1993) το ανέβασμα ή το κατέβασμα της φωνής στο τέλος της πρότασης διακρίνει ερωτηματικές από καταφατικές προτάσεις.

- (13). α. «Ο Γιάννης ήρθε ↓ »
β. «Ο Γιάννης ήρθε; ↑ »

Σε προσταγή έχουμε καθοδική κίνηση (καταληχτικό επιτονισμό).

- (14). α. «έλα ↓ »
β. «έλα να δεις ↑ »

Στην ελληνική, όλες οι ερωτηματικές προτάσεις μπορούν αν συνοδεύονται από ανοδική κίνηση της φωνής, υποχρεωτικά όσες δεν περιέχουν ερωτηματική λέξη (όπου η απάντηση θα είναι «ναι» ή «όχι») προαιρετικά όσες περιέχουν ερωτηματική λέξη («ποιός, τι, πού, πότε, πώς, γιατί»). Οι πρώτες λέγονται «ερωτήσεις ολικής άγνοιας» επειδή υποτίθεται ότι ο ομιλητής δεν ξέρει καν αν συνέβηκε το γεγονός. Οι δεύτερες λέγονται «ερωτήσεις μερικής άγνοιας» επειδή υποτίθεται ότι αυτός που ρωτάει ξέρει κιόλας ένα μέρος από τα γεγονότα, και θέλει να μάθει το υπόλοιπο.

Σε «εναλλακτικές ερωτήσεις» (alternative questions) υπάρχει και πάλι στην ελληνική διπλή δυνατότητα πρόκειται για σειρά τουλάχιστον δύο ερωτήσεων, όπου η πρώτη καταλήγει σε *επιτονισμό εκκρεμότητας*

- (15). «θέλεις το ούζο σου με παγάκια →, με νερό →, ή σκέτο;»

Ο επιτονισμός εκκρεμότητας πραγματοποιείται με μικρό ανέβασμα της φωνής, μικρότερο απ' ότι στην ερώτηση, και με ελαφρά τράβηγμα στο τέλος. Με τέτοιο επιτονισμό δίνουμε την πληροφορία ότι δεν είμαστε σίγουροι για κάτι, ή ότι η διήγηση δεν τελείωσε, αλλά θα ακολουθήσει και κάτι άλλο: «που λέτε λοιπόν →...». Συχνά παρουσιάζεται τέτοιος επιτονισμός στις επιμέρους φράσεις μιας πρότασης πριν την τελευταία. Επιτονισμό εκκρεμότητας έχουμε συχνά σε διήγηση.

Σε προσφώνηση, ο επιτονισμός εκκρεμότητας δηλώνει βέβαια ότι θα δώσουμε στον άλλο κάποια πληροφορία, είναι όμως συχνά πιο φιλικός από τον καταληχτικό επιτονισμό:

- (16). «Κύριε Γιώργο →/Κύριε Γιώργο ↑ »

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι ο επιτονισμός δεν αφορά μόνο τη φωνητική και τη φωνολογία, αλλά γενικότερα τις συναισθηματικές προεκτάσεις της γλωσσικής επικοινωνίας.

Σε συνδυασμό με τον επιτονισμό εκκρεμότητας, ο *τόνος επιτονισμού* εκφράζει διάφορες έννοιες, όπως *αντίθεση* ή *αντιπαράθεση*.

Παρατηρώντας το παράδειγμα (15) διαπιστώνουμε τα εξής: η πρόθεση «με» είναι λέξη άτονη. Τελείως ουδέτερη ερώτηση δεν θα είχε τόνο στο «με», αλλά και σε ουδέτερη ερώτηση θα υπήρχε επιτονισμό εκκρεμότητας στο πρώτο μέρος της πρότασης («με παγάκια→»), όπου η συλλαβή με το λεξιλογικό τόνο («γά») προφέρεται σε χαμηλότερη νότα, αφού πρόκειται για ερώτηση. Με ανάπτυξη τόνου στο «με» είναι δυνατό αυτή η συλλαβή να προφερθεί χαμηλότερα. Στο παράδειγμα, στο τέλος της πρότασης δεν σημειώθηκε ανοδική ή καθοδική κίνηση της φωνής επειδή στην ελληνική επιτρέπονται και οι δύο δυνατότητες «η χωρίς: ↑ /ή χωρίς↑» για τις εναλλακτικές ερωτήσεις.

Οι αντιθετικοί σύνδεσμοι γίνονται φορείς αντιπαραθετικού επιτονισμού. Αυτό δεν μπορεί να φανεί τόσο καθαρά με το σύνδεσμο «όμως», γιατί αυτός έχει λεξιλογικό τόνο στην πρώτη του συλλαβή φαίνεται όμως καθαρά με τους συνδέσμους «αλλά» και «μα».

Τέλος, σαν γενικός φωνολογικός κανόνας μπορεί να τεθεί ότι:

- α. ο τόνος επιτονισμού αναπτύσσεται στην πρώτη συλλαβή φράσης ή φράσεων μιας πρότασης που αλλιώς θα ήτανε συλλαβές άτονες. Δεν έχει σημασία αν η πρώτη συλλαβή ανήκει σε μονοσύλλαβη ή πολυσύλλαβη λέξη. Αν τύχει η πρώτη συλλαβή της φράσης να έχει λεξιλογικό τόνο, τότε ο ειδικός επιτονισμός ή περιορίζεται στην ανοδική κίνηση της φωνής στο τέλος ή έχει επιπλέον εντονότερα χαρακτηριστικά τόνου στην πρώτη συλλαβή.
- β. ο κανόνας εκτός από την περίπτωση της κατεξοχήν έμφασης είναι προαιρετικός.
- γ. στις περισσότερες περιπτώσεις είναι δυνατό ο τόνος επιτονισμού να περιοριστεί σε μάκρυμα του φωνήεντος, χωρίς να προστεθεί ένταση ή ύψος, οπότε το μάκρυμα θα είναι μεγαλύτερο από ότι αν είχαν προστεθεί τα άλλα δύο στοιχεία.

2.4. ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ

Τα φωνήματα ενός μορφήματος ή μιας λέξης μπορεί να υποστούν ορισμένες αλλαγές όταν έρθουν σε επαφή με τα φωνήματα ενός άλλου μορφήματος κατά τη σύνθεση λέξεων, φράσεων ή προτάσεων. Τα φαινόμενα αυτά ανάλογα με την μεταβολή που επιφέρουν διακρίνονται σε πέντε κατηγορίες. Αυτές είναι:

- α. Φαινόμενα στα οποία η μεταβολή ορισμένων χαρακτηριστικών, υπό την επίδραση των χαρακτηριστικών των γειτονικών τεμαχίων, έχει ως σκοπό είτε να καταστούν ορισμένα τεμάχια περισσότερο όμοια προς άλλα, είτε να διαφοροποιηθούν από αυτά.
 - β. Φαινόμενα στα οποία η μεταβολή αφορά ένα ολόκληρο τεμάχιο, το οποίο μπορεί ή να αποβληθεί ή να αναπτυχθεί.
 - γ. Φαινόμενα που αναφέρονται σε συγχώνευση χαρακτηριστικών δύο διαδοχικών τεμαχίων ή σε συγχώνευση χαρακτηριστικών ενός μοναδικού τεμαχίου.
 - δ. Φαινόμενα που έχουν ως αποτέλεσμα την εξασθένηση ή την ενίσχυση του αυτού τεμαχίου, όταν επέρχεται μεταβολή ορισμένων τεμαχιακών ή υπερτεμαχιακών στοιχείων.
 - ε. Φαινόμενο σχετικό με την τροποποίηση του τονικού περιγύρου.
- ν **αφομοίωση:** είναι η φωνολογική διαδικασία κατά την οποία ένα τεμάχιο προσλαμβάνει την αυτή τιμή ως προς ένα ή περισσότερα χαρακτηριστικά με ένα άλλο προσκείμενό του τεμάχιο. Το φαινόμενο της αφομοίωσης αιτιολογείται πολύ συχνά από τη συνάρθρωση. Κατά την παραγωγή ενός φθόγγου, κάποια από τα όργανα του φωνητικού συστήματος προλαβαίνουν την άρθρωση του φθόγγου που έπεται, προσλαμβάνοντας ένα ή περισσότερα από τα χαρακτηριστικά του, ή παρατείνουν την άρθρωση του φθόγγου που προηγείται προσλαμβάνοντας και σ' αυτή την περίπτωση ορισμένες από τις ιδιότητές του.

Η αφομοίωση του πρώτου είδους καλείται *προκαταβολική*, ενώ αυτή του δεύτερου είδους *εμμένουσα*. Αν πάλι ένα τεμάχιο μεταβληθεί από τη συνδυασμένη επίδραση δύο φθόγγων, ενός που προηγείται και ενός που έπεται, η αφομοίωση καλείται *επαμφοτερίζουσα*. Ένα παράδειγμα προκαταβολικής αφομοίωσης είναι η ακόλουθη δηλαδή η αφομοίωση του /s/ προς το επόμενο σύμφωνο, όσον αφορά το χαρακτηριστικό [\pm ηχηρό] που παρουσιάζεται στο παράδειγμα (17).

- (17). α. [skúros] «σκούρος»
 [sféra] «σφαίρα»
 β. [zγurós] «σγουρός»

[zvíra] «σβούρα»

Στο (α) το άηχο συριστικό /s/ παραμένει άηχο [s], γιατί το επόμενο του σύμφωνο ([k], [f] είναι άηχο. Στο (β) το συριστικό γίνεται ηχηρό [z] γιατί αφομοιώνεται προς το ακόλουθο ηχηρό σύμφωνο ([γ], [ν].)

Εκτός από την μερική αφομοίωση υπάρχει και το φαινόμενο ολικής αφομοίωσης. Στην ελληνική η προκαταβολική αφομοίωση ρινικού προς αντηχητικό σύμφωνο που παρουσιάζεται στο (18) αποτελεί φαινόμενο ολικής αφομοίωσης.

- (18). α. συν+ρέω **a** συρρέω
β. συν+λέγω **a** συλλέγω
γ. εν+μένω **a** εμμένω

Επίσης υπάρχουν περιπτώσεις όπου στο ίδιο περιβάλλον έχουμε τόσο προκαταβολική όσο και εμμένουσα αφομοίωση, υπό την έννοια ότι ένας φθόγγος αφομοιώνεται με τον επόμενο του ως προς ορισμένα χαρακτηριστικά και ο επόμενος φθόγγος με την σειρά του αφομοιώνεται με τον προηγούμενό του ως προς άλλα χαρακτηριστικά. Μια τέτοια περίπτωση αποτελεί στην ελληνική η αφομοίωση ρινικού συμφώνου με το επόμενο κλειστό σε ότι αφορά στον τόπο άρθρωσης, καθώς και η περίπτωση της αφομοίωσης του κλειστού συμφώνου με το προηγούμενό του ρινικό σε ότι αφορά στο χαρακτηριστικό [\pm ηχηρό]. Αυτές οι δύο διαδικασίες παρουσιάζονται στα παραδείγματα του (19).

- (19). α. δεν πειράζει
[ðen pírázi] **a** [ðembirázi]
β. συμπαθητικός
[sin+paθitikos] **a** [simbaθitikos] (Nespor, 1993)

v ανομοίωση: είναι η φωνολογική διαδικασία κατά την οποία δύο τεμάχια καθίστανται περισσότερο ανόμοια μεταξύ τους σε ορισμένα περιβάλλοντα. Ένα παράδειγμα ανομοίωσης έχουμε στην ελληνική, στις περιπτώσεις όπου το αρκτικό εξακολουθητικό σύμφωνο του ρηματικού επιθήματος –θηκ- γίνεται κλειστό όταν προηγείται ρηματικό θέμα που λήγει σε εξακολουθητικό σύμφωνο: π.χ. ο τύπος *γράφτηκε* παράγεται από το υποκείμενο τύπο *γράφθηκε* (<γραφ+θηκ+ε) με μεταβολή του [θ] σε [t] ύστερα από το εξακολουθητικό σύμφωνο [f].

▼ **αποβολή:** είναι η εξάλειψη ενός τεμαχίου σε συγκεκριμένο περιβάλλον. Καθώς αιτίας των διαδικασιών της αποβολής είναι πολύ συχνά η τάση για απλοποίηση της συλλαβικής δομής, με σκοπό στην προσέγγιση στο συλλαβικό σχήμα βάση ΣΦ, έχουμε συνήθως την εξάλειψη ενός συμφώνου από ένα ανεπιθύμητο συμφωνικό σύμπλεγμα ή του ενός από τα δύο διαδοχικά φωνήεντα. Η φωνολογία της ελληνικής είναι πλούσια σε φωνηεντικές αποβολές, όταν πρόκειται για δύο διαδοχικά φωνήεντα είτε μέσα στην ίδια λέξη είτε στα όρια των λέξεων. Η αποβολή του ενός από τα δύο διαδοχικά φωνήεντα διαπιστώνεται, όταν προστίθεται πρόθημα σε μια λέξη, όπως στα παραδείγματα του (20), τα οποία αναφέρονται στο σχηματισμό των ρηματικών τύπων με προθηματοποίηση (Ralli, 1988).

- (20). α. υπο+έγραφε **a** υπέγραφε
β. ανα+έγραφε **a** ανέγραφε
γ. αντί+έγραφε **a** αντέγραφε

Στα παραδείγματα του (20) το ληκτικό φωνήεν του προθήματος αποβάλλεται επειδή ο ρηματικός τύπος που ακολουθεί αρχίζει από φωνήεν (στην προκειμένη περίπτωση είναι αύξηση). Αν όμως ο ρηματικός τύπος που ακολουθεί αρχίζει από σύμφωνο, το φωνήεν δεν αποβάλλεται, όπως φαίνεται στο (21). Η μη λειτουργία του φαινομένου σε τέτοιες περιπτώσεις δεν δικαιολογείται από το γεγονός ότι ο παραγόμενος με αποβολή τύπος θα ήταν φωνολογικά μη αποδεκτός: στην περίπτωση του (δ), ο τύπος *αντλέγω* θα μπορούσε ως προς το συμφωνικό του σύμπλεγμα να αποτελέσει ελληνική λέξη, καθώς φαίνεται από την ύπαρξη τύπων όπως *αντλώ*, *αντλία*, οι οποίοι περιλαμβάνουν το ίδιο συμφωνικό σύμπλεγμα χωρίς να υφίστανται αποβολή.

- (21). α. υπο+γράφω **a** υπογράφω (*υπγράφω)
β. ανα+γράφω **a** αναγράφω (*ανγράφω)
γ. αντι+γράφω **a** αντιγράφω (*αντιγράφω)
δ. αντι+λέγω **a** αντιλέγω (*αντλέγω)

Η περίπτωση της αποβολής του ληκτικού φωνήεντος μιας λέξης υπό την επίδραση της επόμενης λέξης διαπιστώνεται, για παράδειγμα, σε ορισμένους προκλιτικούς τύπους της ελληνικής. Αξίζει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με την Kaisse (1985), το φωνήεν του προκλιτικού που αποβάλλεται έχει χαμηλό βαθμό ηχηρότητας

στη γενική ιεραρχία της ηχηρότητας των φωνηέντων της ελληνικής, η οποία δίνεται στο (22).

- (22). α. τα+έχω **a** τάχω
β. να+είμαι **a** να 'μαι
γ. με+οδηγεί **a** μ' οδηγεί
δ. μου+έδωσες **a** μου 'δωσες
ε. το+άνοιξα **a** τ' άνοιξα

- (23). Φωνηεντική ιεραρχία
α ο υ ι ε
5 4 3 2 1
Ισχυρό ← Ασθενές

Επίσης στην ελληνική συναντάμε και την περίπτωση αποβολής συμφώνου και δη την απαλοιφή του ληκτικού [n]. Το φαινόμενο αυτό δεν είναι παραγωγικό σ' όλη την γλώσσα. Για να αποβληθεί το εμπλεκόμενο [n] πρέπει να αποτελεί το ληκτικό σύμφωνο ενός τύπου, δηλαδή να είναι μέρος ενός άτονου λειτουργικού στοιχείου.

- (24). α. δεν θέλω
[ðen θέlo] **a** [ðe θέlo]
β. την φέρω
[tin+féro] **a** [ti féro]
γ. την σκέφτομαι
[tin scéftome] **a** [ti scéftome]

Το φαινόμενο της αποβολής λειτουργεί και μέσα στη λέξη, όπως φαίνεται στο (25) στην περίπτωση που συμπλέκονται δύο όμοια φωνήεντα.

- (25). α. [sirréo] **a** [siréo] συρρέω
β. [sillamváno] **a** [silamváno] συλλαμβάνω
γ. [simmetéxo] **a** [simetéxo] συμμετέχω

✓ **Επένθεση**: είναι η φωνολογική διαδικασία κατά την οποία προστίθεται ένα τεμάχιο που πριν από την σύνθεση δεν ανήκε ούτε στο ένα μόρφημα ούτε στο άλλο. Στην ελληνική το φαινόμενο αυτό παρουσιάζεται σποραδικά όπως είναι η επένθεση του /γ/ στο παρακάτω παράδειγμα.

- (26). α. [akúo] a [akúgo]
β. [ákuna] a [ákuɣa]

2.5. ΛΕΞΙΚΗ ΦΩΝΟΛΟΓΙΑ

Δύο θεωρητικές καινοτομίες έκαναν δυνατή την ανάπτυξη της λεξικής φωνολογίας: από την μια πλευρά η διατύπωση ενός μορφολογικού τομέα ανεξάρτητου από το συντακτικό τομέα και οργανωμένου σε διαδοχικά επίπεδα και από την άλλη η ιδέα ότι υπάρχουν φωνολογικοί κανόνες που λειτουργούν με κυκλικό τρόπο.

Ο Chomsky (1970) πρότεινε η διαδικασία παραγωγής των λέξεων να λαμβάνει χώρα στο λεξικό. Αυτή η πρόταση έγινε αντικείμενο επεξεργασίας από τον Halle (1973), σύμφωνα με τον οποίο ο μορφολογικός τομέας περιλαμβάνει όλες τις φάσεις σχηματισμού λέξεων. Το λεξικό επομένως είναι εκείνο το κομμάτι της γραμματικής όπου μαζί με τις εξαιρέσεις, μελετώνται και όλες οι κανονικές διαδικασίες σχηματισμού λέξεων. Όπως μια φράση δεν είναι ένα συνονθύλευμα λέξεων, αλλά μια ακολουθία με συγκεκριμένη διάταξη και εσωτερική οργάνωση, έτσι και οι λέξεις δεν είναι ένα συνονθύλευμα μορφημάτων (Nespor, 1993).

Στην προσπάθειά τους να επεξεργαστούν τον τομέα της λεξικής μορφολογίας, οι Halle (1973) και Kirarsky (1982) υποστηρίζουν ότι οι μορφολογικές διεργασίες βασίζονται επάνω σε μορφήματα.

Από τα απλά μορφήματα προέρχονται λοιπόν οι μορφολογικά πολύπλοκες λέξεις διαμέσου των μορφολογικών διαδικασιών της κλίσης (inflection), της παραγωγής (derivation) και της σύνθεσης (compounding).

- Ø Μια πρώτη υπόθεση της λεξικής μορφολογίας είναι ότι κάθε μορφολογική διεργασία μιας γλώσσας καταλήγει σε ορθώς σχηματισμένα μορφολογικά τεμάχια στη συγκεκριμένη γλώσσα.
- Ø Μια δεύτερη υπόθεση που αφορά την διαδικασία της παραγωγής είναι ότι κάθε παραγωγικό πρόσφυμα (derivational affix) επιλέγει συγκεκριμένες λεξικές κατηγορίες. Αυτή η ιδιότητα των προσφυσμάτων ονομάζεται *πλαίσιο υποκατηγοριοποίησης* (subcategorization frame).

Ας πάρουμε για παράδειγμα μια λέξη στην οποία εφαρμόζονται δύο διαδικασίες παραγωγής, η προθηματοποίηση (prefixation) και η επιθηματοποίηση

(suffixation) όπως στο (27α). Σ' αυτά τα παραδείγματα θα ήταν δυνατόν να θεωρηθεί ότι ακολουθήθηκε είτε πρώτα η επιθηματοποίηση και μετά η προθηματοποίηση, όπως στο παράδειγμα (27β), είτε πρώτα η προθηματοποίηση και μετά η επιθηματοποίηση, όπως στο (27γ).

(27). α. υπο-λειτουργία

β. [λειτουργ(ώ)]_ρ a [λειτουργία]_{ουσ} a [υπολειτουργία]_{ουσ}

γ. [λειτουργ(ώ)]_ρ a [υπολειτουργ(ώ)]_ρ a [υπολειτουργία]_{ουσ}

Σύμφωνα με το πρώτο κριτήριο που προαναφέρθηκε η παραγωγή των (27β) και (27γ) είναι δυνατή, δεδομένου ότι οι λέξεις λειτουργία, υπολειτουργία και υπολειτουργώ σχηματίζονται σύμφωνα με τους γραμματικούς κανόνες της γλώσσας. Εάν όμως πάρουμε μια λέξη όπως το επίθετο απαράδεκτος, παρατηρούμε ότι μόνο η παραγωγή του (28β) είναι δυνατή και όχι η παραγωγή του (28γ), αφού η λέξη [απαράδεχομαι] δεν αποτελεί ρήμα της ελληνικής.

(28). α. απαράδεκτος

β. [παραδέχ(ομαι)]_ρ a [παραδεκτός]_ε a [απαράδεκτος]_ε

γ. [παραδέχ(ομαι)]_ρ a [απαράδέχ(ομαι)]_ρ a [απαράδεκτος]_ε

Ας περάσουμε τώρα στο δεύτερο κριτήριο. Το πρόθημα –α προστίθεται σε ονόματα, ουσιαστικά (π.χ. μοί(α)) και επίθετα (π.χ. ικαν(ός)) για να σχηματίσει επίθετα (άμοιρος, ανίκανος). Το επίθεμα –τ(ός) προστίθεται σε ρήματα (π.χ. δέχ(ομαι)) και σχηματίζει επίθετα (δέκτός).

Καθίσταται λοιπόν σαφές ότι η σειρά εφαρμογής των δύο διαδικασιών, της προθηματοποίησης και της επιθηματοποίησης, εξαρτάται άμεσα από το πλαίσιο υποκατηγοριοποίησης των προσφυμάτων. Είναι αυτή που δίδεται στο (27β) και όχι αυτή του (27γ), αφού το αρνητικό πρόθημα α- δεν μπορεί να προστεθεί σε ρήματα.

Ανεξάρτητα όμως από τις πληροφορίες που φέρει το πλαίσιο υποκατηγοριοποίησης των προσφυμάτων, οι οποίες, μπορούν να καθορίσουν τη σειρά με την οποία εμφανίζονται τα προσφύματα σε μια λέξη, αυτή η σειρά καθορίζεται και από το επίπεδο του λεξικού στο οποίο λειτουργεί/ανήκει το συγκεκριμένο πρόσφυμα.

Σύμφωνα με την Ralli (1988) τα κλιτικά επιθήματα ανήκουν σ' ένα επίπεδο κατώτερο στην ιεραρχία των λεξικών επιπέδων από αυτό των παραγωγικών

επιθημάτων. Έτσι ερμηνεύεται το γεγονός ότι ένα κλιτικό επίθημα έπεται ενός παραγωγικού (29α) ενώ το αντίστροφο δεν συμβαίνει (29β):

- (29). νομικός/νομοσικ
α. [[[νομ]ουσ - κ]_ε - ος]_ε
β. [[[νομ]ουσ - ος]_ε - ικ]_ε

Στη λεξική μορφολογία υπάρχει ανάγκη να μπουν σε τάξη οι μορφολογικές διαδικασίες. Αυτό οδήγησε την οργάνωση του λεξικού τομέα του σχηματισμού λέξεων σε διάφορα επίπεδα ή διασταυρώσεις (strata), τα οποία έχουν συγκεκριμένη διάταξη. Η οργάνωση σε επίπεδα έχει κατά συνέπεια δύο λειτουργίες: να ορίσει την διάταξη εφαρμογής των μορφολογικών διεργασιών και να παράσχει τα πλαίσια εφαρμογής των φωνολογικών κανόνων. Υπάρχει επίσης η δυνατότητα ένας κανόνας να εφαρμόζεται σε περισσότερα του ενός επίπεδα. Σ' αυτή την περίπτωση τα επίπεδα πρέπει να είναι επάλληλα.

Συμπερασματικά το λεξικό περιέχει σημαντικές πληροφορίες μορφολογικού/φωνολογικού περιεχομένου. Από κατάλογος εξαιρέσεως που ήταν, εξελίχθηκε σ' ένα γραμματικό τομέα ο οποίος περικλείει μαζί με τις εγγενείς ιδιότητες των μορφημάτων και τις μορφολογικές διαδικασίες που οδηγούν στο σχηματισμό των λέξεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

3.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η μορφολογία μελετά τα ελάχιστα σημαίνοντα τα μορφήματα, τις παραδειγματικές και συνταγματικές τους σχέσεις στον σχηματισμό των αμέσως μεγαλύτερων μονάδων της α' άρθρωσης, των λέξεων και κατ' επέκταση με την κλίση, την σύνθεση και την παραγωγή τους.

Στην μορφολογία το σημαίνόμενο χρησιμοποιείται για την οριοθέτηση του σημαίνοντος χωρίς ωστόσο να βρίσκεται στο επίκεντρο των ενδιαφερόντων της (Πίττα, 1998).

3.2. ΒΑΣΙΚΕΣ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ

3.2.1. Λέξεις

Αποτελούν **αναφορικές νησίδες** με την έννοια ότι κάποιιο από τα συστατικά μιας λέξης δεν μπορεί να αποτελέσει ανεξάρτητο σημείο αναφοράς στον λόγο.

Η έννοια της **αναφορικής νησίδας** συνδέεται με την *υπόθεση της γενικευμένης λεξικής δομής* (*generalized lexical structure*) (Lapointe, 1980), η οποία αναφέρεται και ως *περιορισμός του ατόμου* (*atom constraint*) (Williams, 1981) ή ως *υπόθεση της λεξικής ακεραιότητας* (*Lexical atomicity principle*) (Di Sciullo & Williams, 1987).

Σύμφωνα με την υπόθεση αυτή οι λέξεις αποτελούν ανεξάρτητες ενότητες, μη επηρεαζόμενες από τις συντακτικές λειτουργίες.

Σ' αυτή στηρίζεται κατά ένα μεγάλο βαθμό η δικαιολόγηση της ύπαρξης ενός τομέα μορφολογίας, ο οποίος λειτουργεί ανεξάρτητα από τον γραμματικό τομέα της σύνταξης. Αξίζει να αναφερθεί ότι γλώσσες με πλούσια μορφολογία όπως η ελληνική τεκμηριώνουν και συνηγορούν υπέρ της αυτονομίας της μορφολογίας.

3.2.2. Μορφήματα

Καλούνται τα ελάχιστα συστατικά των λέξεων που είναι φορείς μορφής και σημασίας (ή λειτουργίας).

Τα μορφήματα είναι τα πρωτογενή στοιχεία του γραμματικού τομέα που τα διερευνά, δηλ. της μορφολογίας και η μελέτη τους ανάγεται κυρίως στην σχολή του αμερικάνικου δορισμού με σημαντικότερο εκπρόσωπο τον Bloomfield (1933).

Για την **αναγνώριση των μορφημάτων** λαμβάνονται υπόψη τα ακόλουθα:

α. η ύπαρξή του σε περισσότερες από μία λέξεις

β. η ίδια συνεισφορά στο νόημα των λέξεων όπου αυτό ανιχνεύεται.

Τα μορφήματα εντοπίζονται με βάση τις **διαδικασίες σύγκρισης και αντικατάστασης** στους δύο άξονες γλωσσικής ανάλυσης: τον **συνταγματικό** και τον **παραδειγματικό**. Ο συνταγματικός άξονας διερευνά τις σχέσεις στοιχείων που συνδυάζονται μεταξύ τους ενώ ο παραδειγματικός αναφέρεται στις σχέσεις των στοιχείων που μοιράζονται κοινά χαρακτηριστικά (Ράλλη, 2005).

Ας εξετάσουμε τα ακόλουθα παραδείγματα:

(1) α. τρέχουμε < τρεχ-ουμε

παιζουμε < παιζ-ουμε

β. κουτάκι <κουτ-ακι

χαρτάκι < χαρτ-ακι

γ. ομορφοκόριτσο < ομορφ-ο-κοριτσ-ο

ομορφάνθρωπος < ομορφ-ανθρωπ-ος.

Με βάση τις διαδικασίες σύγκρισης και αντικατάστασης οι προαναφερθείσες λέξεις τεμαχίζονται στα επιμέρους συστατικά: τρεχ-, παιζ-, -ουμε, κουτ-, χαρτ-, -ακι, ομορφ-, κοριτσ-, ανθρωπ-, -ο.

Διαπιστώνουμε ότι έχουν μορφή και σημασία και ως εκ τούτου θεωρούμε ότι πρόκειται για μορφήματα της ελληνικής γλώσσας. Η μορφηματική τους υπόσταση επαληθεύεται αφού εντοπίζονται και σε άλλες λέξεις με παρεμφερή σημασία: τρέχ-ετε, παιζ-ετε, χαρτ-ό-κουτ-ο, ομορφ-ό-παιδ-ο, ανθρωπ-iv-ος.

Από τα παραπάνω διαπιστώνουμε ότι υπάρχουν μορφήματα που είναι πολύ μικρά, δηλαδή περιέχουν ένα μόνο φώνημα (π.χ., -ο) και μορφήματα που είναι μεγαλύτερα (π.χ., ανθρωπ-). Γενικότερα το μήκος ενός μορφήματος δεν είναι προβλέψιμο. Τα γραμματικά ή λειτουργικά μορφήματα (παραγωγικά και κλιτικά

προσφύματα) είναι γενικώς μικρότερα από αυτά που αποτελούν τις σημασιολογικές βάσεις των λέξεων (ρίζες, θέματα).

Επιπλέον η μορφή των μορφημάτων συνδέεται συχνά με την φωνολογία αφού τα μορφήματα αποτελούνται από φωνήματα (τα φωνήματα δεν είναι φορείς σημασίας) (Ράλλη, 2005).

3.2.3. Κατηγορίες μορφημάτων

Ανάλογα με την αυτοδυναμία και την σημασία που έχουν τα μορφήματα διακρίνονται στις εξής υποκατηγορίες:

✓ **ΕΛΕΥΘΕΡΑ**

Ελεύθερα ή ανεξάρτητα μορφήματα (free morphemes) καλούνται τα μορφήματα των οποίων τα όρια συμπίπτουν με αυτά των λέξεων (Ράλλη, 2005). Σε μια γλώσσα όπως είναι η ελληνική όπου ονόματα και ρήματα έχουν κλιτούς τύπους στους οποίους είναι διακριτά τόσο το θέμα όσο και η κατάληξη, ελεύθερα μορφήματα είναι συνήθως αυτά που εντοπίζονται στις λέξεις χωρίς εσωτερική μορφολογική δομή: (2) /χωρίς/, /και/, /με/, /σήμερα/ κ.τ.λ.

Οι προαναφερθείσες λέξεις είναι **μονομορφηματικές** και ανήκουν συνήθως στις κατηγορίες των προθέσεων, συνδέσμων και των επιρρημάτων που δεν παράγονται από επίθετα με την πρόσθεση των επιθυμάτων -α (καλά) και -ως (επιτυχώς) (Ράλλη, 2005).

✓ **ΔΕΣΜΕΥΜΕΝΑ**

Δεσμευμένα ή εξαρτημένα μορφήματα (bound morphemes) καλούνται τα μορφήματα που δεν απαντώνται ελεύθερα σε φράσεις και για να χρησιμοποιηθούν υπόκεινται υποχρεωτικά στην διαδικασία του συνδυασμού μ' άλλα μορφήματα (Ράλλη, 2005).

Από τα παραδείγματα που δόθηκαν στο (1) προκύπτει ένα πλήθος τέτοιων μορφημάτων: -ακι, χαρτ-, κουτ-, τρεχ-, παιζ-, -ουμε, ομορφ-, κοριτσ-, -ο, ανθρωπ-, -ος.

Στην δήλωση των δεσμευμένων μορφημάτων υιοθετούμε συμβατικά μία παύλα, η οποία εμφανίζεται μπροστά ή πίσω απ' το μόρφημα, ανάλογα με την πλευρά στην οποία εμφανίζεται η δέσμευση (Ράλλη, 2005).

✓ ΛΕΞΙΚΑ

Τα λεξικά μορφήματα (*lexical morphemes*) (Πήτα, 1998). Δηλώνουν συνήθως αντικείμενα, καταστάσεις, πρόσωπα κ.τ.λ. έχοντας κυρίως αναφορική λειτουργία, αναφέρονται στην εξωγλωσσική πραγματικότητα (φυσική, κοινωνική, ψυχολογικά) όπως: **(3)** γυναίκ-, άνθρωπ-, δυστυχ-, κόσμ-, χθες. Τα λεξικά μορφήματα αποτελούν την πηγή πληροφόρησης στην επικοινωνία, ο αριθμός τους είναι σημαντικά μεγάλος και η τάξη τους είναι ανοιχτή. Εφόσον το απαιτούν οι ανάγκες επικοινωνίας, δημιουργούνται καινούργια λεξικά μορφήματα. Συνήθως ανήκουν στις γραμματικές κατηγορίες, ουσιαστικών, ρημάτων, επιθέτων και επιρρημάτων.

✓ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ

Τα γραμματικά μορφήματα (*grammatical morphemes*) (Πήτα, 1998). Αφορούν ενδογλωσσικές σχέσεις, έχουν δηλαδή γραμματική λειτουργία. Δηλώνουν, για παράδειγμα, τότε μια λέξη παράγεται από κάποια άλλη και παράλληλα σημαδεύουν την γραμματική της κατηγορία, π.χ.,

- (4) α.** -οσύνη στα δικαιοσύνη, ρωμιοσύνη
- β.** -ότητα στα αθωότητα, λιτότητα
- γ.** -ως τα προφανώς, διακαώς, περιπαθώς κ.τ.λ.

Από την άλλη φανερώνουν το ρόλο ενός λεξικού μορφήματος μέσα στην πρόταση, όπως το -ης στη φράση μιλάει ο ομιλητής το οποίο δηλώνει ότι η λέξη ομιλητής λειτουργεί ως υποκείμενο (δρον πρόσωπο), ενώ το -η θα την μετέβαλε σε αντικείμενο (παραλήπτης της δράσης). Ο αριθμός των γραμματικών μορφημάτων είναι περιορισμένος και πεπερασμένος, ενώ η προσθήκη νέων στα ήδη υπάρχοντα σπάνια.

Ωστόσο πρέπει να αναφερθεί ότι τόσο τα λεξικά όσο και τα γραμματικά μορφήματα μπορεί να είναι δεσμευμένα ή ελεύθερα. Ο αριθμός, βέβαια, των ελεύθερων μορφημάτων είναι πολύ μικρότερος από τον αριθμό των δεσμευμένων (Σακελλαριάδης, 1997).

3.2.4. Παρουσίαση των δεσμευμένων μορφημάτων

Μια μεγάλη κατηγοριοποίηση αφορά τα δεσμευμένα μορφήματα και πιο συγκεκριμένα την μορφολογική κατηγορία στην οποία ανήκουν τα μορφήματα που βρίσκονται σε λέξεις με εσωτερική μορφολογική δομή. Διακρίνονται σε α. **θέματα (stems)**, β. **προσφύματα (affixes)** (Ράλλη, 2005).

- (5) α. /ομορφ-/ , /τρεχ-/ , /κοριτσ-/ , /ανθρωπ-/ , /παίζ-/ , /πυρετ-/ , /χαρτ-/
β. /-ακι/ , /-ος/ , /-ικ/ , /-ω/ , /-ει/ , /-ουμε/ , /-ων/ , /α-/ , /-ο/

ν ΘΕΜΑΤΑ

Ως *θέματα* θεωρούμε αυτά από τα οποία εξαρτώνται οι βάσεις για την δημιουργία λέξεων και είναι αυτά που είναι κυρίως υπεύθυνα για την σημασία. Τα θέματα διακρίνονται σε *κοινά* και σε *δεσμευμένα* (Ράλλη, 2005).

ϋ Κοινά θέματα

Τα κοινά θέματα εμφανίζονται στις απλές λέξεις. Για παράδειγμα, στην λέξη *νομικός*, όπου ως θέμα θεωρείται το στοιχείο *νομ-* που βρίσκεται και στην λέξη *νόμος* και είναι αυτό που προσδίδει στην λέξη την έννοια του «νόμον ως γραπτού κανόνα Δικαίου» (Ράλλη, 2005).

ϋ Δεσμευμένα θέματα

Δεσμευμένα θέματα (*bound stems*) (Ralli, 1988) καλούνται τα στοιχεία εκείνα των οποίων ο προσφυματικός ή ο θεματικός χαρακτήρας δεν είναι σαφής.

Τα στοιχεία αυτά εμφανίζονται συνήθως ως δεύτερο συστατικό των συνθέτων αλλά με το κατάλληλο κλιτικό επίθημα δεν χρησιμοποιούνται ποτέ ως ανεξάρτητες λέξεις.

Ας δούμε τα παρακάτω ενδεικτικά παραδείγματα (6):

(6)

Σύνθετο	Β' συνθετικό μέρος
γλωσσολόγος	-λογ-ος
μελισσοκόμος	-κομ-ος
ταυρομάχος	-μαχ-ος

Δηλαδή, τα δεσμευμένα θέματα μοιάζουν με τα κοινά θέματα, αλλά φέρουν το χαρακτηριστικό της μη ελευθερωσιμότητας ακόμα και όταν συνδυαστούν με κλιτικά επιθήματα (π.χ., -πλοκ-ος).

Αντίθετα τα κοινά θέματα μετατρέπονται σε ελεύθερες (μη δεσμευμένες) λέξεις μετά τον συνδυασμό τους με την κατάλληλη κλίση (π.χ. πλέκ-ω) (Ράλλη, 2005).

Πρέπει να επιστημονούμε ότι τα δεσμευμένα θέματα απαντώνται στην γλώσσα ήδη από την ομηρική εποχή, και ο συνδυασμός τους με άλλα θέματα για τον σχηματισμό συνθέτων αποτελούσε μια εξαιρετικά κοινή διαδικασία της αρχαίας

ελληνικής (Meillet, 1920, Chantraine, 1933, Ραυτοπούλου, 2005). Ανήκουν δε στην ονοματική κατηγορία και παράγονται από ρήματα χωρίς την παρουσία εκπεφρασμένου παραγωγικού προσφύματος (το ληκτικό -ος είναι το κλιτικό επίθημα). Στην γλωσσολογική ανάλυση θεωρούμε ότι δημιουργούνται είτε με την διαδικασία της μετάπλασης (*conversion*) είτε με την διαδικασία της ετεροίωσης (*ablaut*).

Η πρώτη προϋποθέτει την απλή αλλαγή κατηγορίας του θέματος από ρήμα σε όνομα, χωρίς την παρουσία κάποιου στοιχείου που να δικαιολογεί αυτή την μετατροπή

(π.χ., μαχ_ρ- → μαχ_ο-).

Αντίθετα στην περίπτωση της ετεροίωσης η αλλαγή κατηγορίας συνοδεύεται από αλλαγή του εσωτερικού φωνήεντος του θέματος

(π.χ., πλεκ_ρ → πλοκ_ο-).

Αξίζει να σημειωθεί ότι σε αρκετές περιπτώσεις το αρχικό ρήμα εξακολουθεί να υπάρχει στη νέα ελληνική (π.χ., «λέγ-ω» > -λογ-ος, «τρέφ-ω» > -τροφ-ος, «πλέκ-ω» > -πλοκ-ος κ.τ.λ.). Σε άλλες όμως περιπτώσεις το αρχικό ρήμα έχει πλέον εξαφανιστεί, χωρίς όμως αυτή η εξαφάνιση να επηρεάζει την ύπαρξη του δεσμευμένου παραγώγου (π.χ. «νέμ-ω» > -νομ-ος, «κτείνω» > -κτον-ος κ.τ.λ.). Είναι επίσης σημαντικό να διευκρινιστεί ότι κάποια από τα δεσμευμένα θέματα μοιάζουν με λέξεις που απαντώνται ελεύθερες στο λόγο, οι οποίες κατάγονται από την ίδια ρηματική βάση, αλλά δεν είναι ταυτόσημες με αυτά, αφού διαφέρουν σημασιολογικά:

(7)

Σύνθετο	Δεσμευμένο θέμα	Λέξη	Ρηματική βάση
θεολόγος	-λογ-ος	λόγος	λέγ-ω
δασολόμος	-νομ-ος	νόμος	νέμ-ω
ρασοφόρος	-φορ-ος	φόρος	φέρ-ω

Εάν τώρα στηριχθεί κάποιος στην ιδιότητα της μη ελευθερωσιμότητας, θα μπορούσε να θεωρήσει ότι αυτά τα στοιχεία μοιάζουν με επιθήματα, που είναι επίσης μη ελευθερώσιμα. Αυτή την άποψη υιοθετεί η Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1986), η οποία, ακολουθώντας τις απόψεις του Martinet (1979), θεωρεί ότι ανήκουν σε μια ειδική κατηγορία προσφυμάτων, αυτή των *συμφυμάτων* (*confixes*). Αν όμως

εξετάσουμε προσεκτικά τα παραδείγματα του (6), διαπιστώνουμε ότι εμφανίζουν τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- Φέρουν συγκεκριμένη σημασία, σε αντίθεση με τα επιθήματα, που τις περισσότερες φορές είναι φορείς λειτουργίας ή απροσδιόριστης σημασίας.
- Περιέχουν πληροφορίες σθένους (valency), δηλαδή πληροφορίες που έχουν κληρονομήσει από την ρηματική βάση από την οποία προέρχονται, οι οποίες αφορούν το σύνολο των ορισμάτων (δηλαδή των υποχρεωτικών συμπληρωμάτων με τα οποία μπορούν να συνταχθούν). Για παράδειγμα, το –μαχ(ος) στην λέξη «εικονομάχος» απαιτεί ένα όρισμα, το οποίο ικανοποιείται από το πρώτο συστατικό, που είναι το θέμα της λέξης «εικόνα» (εικον-). Αντίθετα, τα επιθήματα δεν έχουν σθένος, αλλά μπορούν να μεταβάλλουν το σθένος της βάσης στην οποία προστίθενται. Στη λέξη «μαχητής», π.χ. το παραγωγικό επίθημα –τη(ς) απορροφά το όρισμα του δράστη της ρηματικής βάσης «μάχ(ομαι)», και αυτό δεν ικανοποιείται πλέον σε επίπεδο πρότασης.
- Στις λέξεις στις οποίες εμφανίζονται, ανιχνεύεται το φωνήεν –ο-, που είναι ο δείκτης της διαδικασίας της σύνθεσης.

Με βάση, λοιπόν, αυτά τα χαρακτηριστικά, προτιμούμε να καταχωρίσουμε τα εν λόγω στοιχεία στην κατηγορία των θεμάτων. Στη δε προσπάθεια να τα διαχωρίσουμε από τα κοινά θέματα λόγω της ιδιότητάς της μη ελευθερωσιμότητας επιλέγουμε να τα ονομάσουμε *δεσμευμένα θέματα*.

ν ΠΡΟΣΦΥΜΑΤΑ

Τα προσφύματα ανάλογα με την θέση που λαμβάνουν ως προς το θέμα, διακρίνονται σε *προθήματα* (prefixes) (8 α,β) και *επιθήματα* (suffixes) (8 γ,δ) (Ράλλη, 2005):

- (8)α. δυσ- στο δύστυχος
- β. α- στο άγνωστος
- γ. -ακι στο παιδάκι
- δ. –ω στο τρέχω

Στις περισσότερες γλώσσες του κόσμου, καθώς επίσης και στην ελληνική του επιθήματα είναι περισσότερα από τα προθήματα.

§ Προθήματα

Μια πρώτη εξέταση των ελληνικών προθημάτων οδηγεί στο συμπέρασμα ότι αυτά είναι:

- ξε- (ξε-χωρίζω)
- α- (α-πίστευτος)
- δυσ- (δύσ-πιστος)
- ευ- (εύστοχος)

Τα α, δυσ, ευ είναι κληρονομημένα από την αρχαία Ελληνική και μόνο το ξε- αποτελεί δημιούργημα της νέας ελληνικής. Το τελευταίο εμφανίστηκε κατά την μεσαιωνική περίοδο από την ένωση της αρχαίας πρόθεσης **εκ** και της συλλαβικής αύξησης **ε-**

Σύμφωνα με την Ralli (2002), μια προσεκτικότερη προσέγγιση του θέματος αποκαλύπτει ότι υπάρχουν και άλλα στοιχεία που προέρχονται από την αρχαία Ελληνική, τα οποία συμπεριφέρονται σήμερα ως προθήματα αν και ήταν ελεύθερα μορφήματα στο παρελθόν και ανήκαν στην κατηγορία των προθέσεων. Αυτά είναι:

- ανά
- αντί
- από
- διά
- εις
- εν
- εκ
- επί
- κατά
- μετά
- παρά
- περί
- προ
- προς
- συν
- υπέρ
- υπό

Ας δούμε την συμπεριφορά τεσσάρων από αυτά στα ακόλουθα παραδείγματα:

(9)α. υποφέρω
υπομένω	γ. συνυπάρχω
συγκολλώ
β. εκπαιδεύω
εκτονώνω	δ. αναγράφω
αναφέρω

Ο πιθανός προθηματικός χαρακτήρας αυτών των στοιχείων προκύπτει εάν τα εξετάσουμε σε σχέση με τα εξής χαρακτηριστικά:

- α.** την παραγωγικότητα
- β.** την δομική συμπεριφορά
- γ.** τη σημασία (Ράλλη, 2005).

Σχετικά με την παραγωγικότητα η προθετική χρήση τους υπάρχει μόνο σε τυποποιημένες φράσεις και εκφράσεις και δεν έχει χαρακτηριστικά παραγωγικού αυθόρμητου σχηματισμού (Ράλλη, 2005):

- (10)α.** υπό αυτάς τα συνθήκας
- β.** εκ των έσω
- γ.** συν Αθηνά και χείρα κίνει
- δ.** ανά χείρας

Όσον αφορά την δομική συμπεριφορά τα προθήματα δεν έχουν την ίδια δομική συμπεριφορά με άλλες κοινές προθέσεις της ελληνικής (π.χ. με, σε, για). Τα μεν πρώτα δεν εμφανίζονται ανεξάρτητα στο λόγο αλλά μόνο ως δεσμευμένα μορφήματα, οι δε προθέσεις δεν χρησιμοποιούνται ποτέ στον σχηματισμό λέξεων (Ράλλη, 2005).

Τέλος, όσον αφορά τη σημασία αυτή δεν είναι σαφής και σταθερή, αντίθετα με την σημασία των παραγωγικών προθέσεων που χρησιμοποιούνται σήμερα, δηλαδή των με, για, σε, από.

Σημασιολογική διαφορά υπάρχει ακόμα και ανάμεσα στην νεοελληνική πρόθεση από, που σημαίνει προέλευση (π.χ. έρχεται από την πόλη) και στο ομώνυμο προθηματικό στοιχείο από όπου παρατηρείται ως πρώτο συστατικό ρημάτων όπως είναι τα απογράφω, αποθέτω κ.λπ.

Όπως έχει υποστηρίξει η Ralli (1992), ακόμα κι αν δεν θεωρηθούν προθήματα, τα συγκεκριμένα στοιχεία ανήκουν σε μια κατηγορία που τείνει να αποκτήσει προθηματικό χαρακτήρα αλλά βρίσκεται ακόμα σε μεταβατικό στάδιο.

Η διαδικασία μετάβασης από το καθεστώς της ελεύθερης λέξης στο καθεστώς του προσφύματος ανήκει στην *γραμματικοποίηση* (grammaticalization).

Στην συνέχεια θα αναφερθούμε στα *βασικά χαρακτηριστικά των προθημάτων* (Ράλλη, 2005).

§ Τα αρχαιοπρεπή προθήματα δεν συνδυάζονται με βάσεις χαρακτηρισμένες ως λαϊκής προέλευσης αφού σχηματισμός όπως οι ακόλουθοι δεν είναι γραμματικά αποδεκτοί.

(11)α.	υποπίπτω	αλλά	υποπέφτω
	β.	εκπίπτω	εκπέφτω
	γ.	συμπίπτω	συμπέφτω
	δ.	ανακόπτω	ανακόβω

Φαίνεται ότι η προέλευση των προθημάτων επηρεάζει την επιλογή συγκεκριμένης βάσης: το πρόθημα **ξε** δεν συνδυάζεται με βάσεις αρχαιοπρεπούς προέλευσης.

(12)	ξεπέφτω	αλλά	ξεπίπτω
	ξεκόβω		ξεκόπτω

Η επιλογή βάσης ανήκει γενικώς στις εγγενείς ιδιότητες των προθημάτων και είναι μορφολογικής φύσεως.

Τα προθήματα που συνδυάζονται με ονοματικά θέματα προκαλούν μετακίνηση του τόνου της βάσης. Τα παράγωγά τους υπόκεινται στην εφαρμογή του φωνολογικού νόμου της τρισυλλαβίας, δηλ. της τρίτης από το τέλος συλλαβής (Ράλλη, 2005).

(15)α.	μοίρα		άμοιρος
	β.	τύχη	δύστιχος
	γ.	στόχος	εύστοχος
	δ.	μακρύς	ξέμακρος

Το ίδιο χαρακτηριστικό της μετακίνησης του τόνου παρατηρείται και στα αρχαία προέλευσης προθήματα, πράγμα που συνηγορεί υπέρ της αντιμετώπισής τους ως προσφυματικών στοιχείων (Ράλλη, 2005):

(14)α. στρώμα	υπόστρωμα
β. τρόμος	έντρομος
γ. νόμος	σύννομος
δ. χώμα	ανάχωμα

Αξίζει να αναφερθεί ότι στην νέα ελληνική γλώσσα τα προθήματα σχηματίζουν παράγωγα και δεν υπάρχουν προθήματα με κλιτικό χαρακτήρα, δηλαδή προθήματα που φέρουν μορφοσυντακτικό χαρακτήρα (Ράλλη, 2005).

§ **Επιθήματα**

Όπως ήδη προαναφέρθηκε τα ελληνικά επιθήματα είναι περισσότερα σε σχέση με τα προθήματα. Η διαφορά τους αφορά όχι μόνο τον αριθμό αλλά και την διάκρισή τους σε:

- α. κλιτικά
- β. παραγωγικά

Εν συνεχεία, θα αναφερθούμε στις ιδιότητες που χαρακτηρίζουν ενώνουν και διαφοροποιούν τα κλιτικά από τα παραγωγικά επιθήματα.

α. Η προσθήκη των κλιτικών επιθημάτων δεν δημιουργεί νέα λεξήματα. Αντιθέτως η παρουσία τους συμβάλλει στην δημιουργία διαφόρων μορφών της ίδιας βάσης, δηλ. τύπων με διαφορετική συντακτική λειτουργία (Ράλλη, 2005):

(15)α. παίζ-ω	β. τρόπ-ος
παίζ-εις	τρόπ-ον
παίζ-ει	τρόπ-οι

Παρατηρούμε ότι ο ρηματικός τύπος παίζω εκφράζει το πρώτο πρόσωπο, ενώ ο τύπος παίζεις το δεύτερο και ο τύπος παίζει το τρίτο. Και οι τρεις τύποι είναι μορφή του ίδιου λεξήματος μορφές με διαφορετικές συντακτικές λειτουργίες.

Αντιθέτως, τα παραγωγικά επιθέματα δημιουργούν νέα λεξήματα και μπορούν να μετατρέψουν την συντακτική κατηγορία της βάσης (15 α, β), χωρίς αυτό να συμβαίνει πάντα (15γ):

(16)	Βάση	+	Επίθημα	>	Παράγωγο
α.	νόμ(ος)			-ικ(ός)	νομικ(ός)
β.	πιστεύ(ω)			-τ(ος)	πιστευτ(ός)
γ.	παιδί			-άκι	παιδάκι

- β. Η πρόσθεση των παραγωγικών επιθεμάτων αποτελεί προαιρετική διαδικασία αντίθετα με την πρόσθεση των κλιτικών επιθημάτων, των οποίων η παρουσία είναι υποχρεωτική για την δημιουργία κλιτών λέξεων.
- γ. Τα παραγωγικά επιθήματα μεταβάλουν τη σημασία της βάσης με μη προβλέψιμες σημασίες.

(17)	Θέμα	+Παραγωγικό επίθημα	>	Παράγωγο
α.	χάν(ω)	-μ(ος)		χαμός
β.	δέν(ω)	-μα		δέμα

Αντίθετα, τα κλιτικά επιθήματα δεν αλλάζουν την σημασία της βάσης αλλά προσθέτουν κάποια χαρακτηριστικά τα οποία είναι προβλέψιμα. Για παράδειγμα η ρηματική κατάληξη –ω δηλώνει πάντα το πρώτο πρόσωπο και τον ενικό αριθμό, ενώ το –ος εκφράζει την ονομαστική του ενικού αριθμού (Ράλλη, 2005).

Όσον αφορά την σημασία των επιθημάτων, παρατηρούμε ότι αρκετές φορές αυτή μπορεί να μην είναι ιδιαίτερα διακριτή.

Κλασσική περίπτωση λειτουργικών μορφημάτων αποτελούν τα κλιτικά επιθήματα που ενέχονται στη κλίση ονομάτων και ρημάτων. Μετέχουν σε συντακτικές διαδικασίες όπως για παράδειγμα, στην συμφωνία ουσιαστικού και επιθέτου (18α), στην συμφωνία ρήματος υποκειμένου (18β) (Ράλλη, 2005).

- (18)α.** γαλάζιος ουρανός
β. ο άνθρωπος κλαίει

Πέρα όμως από τη συντακτική τους λειτουργία, τα κλιτικά μορφήματα είναι αυτά που με την παρουσία τους ολοκληρώνουν τις λέξεις, δηλαδή τις διακριτές ενότητες ο συνδυασμός των οποίων δημιουργεί τις προτάσεις. Η παρουσία τους είναι σημαντικότερη στις γλώσσες με πλούσια κλίση, όπως είναι η Ελληνική, και η

ποικιλία των μορφών τους είναι μεγάλη, ανάλογα με τα χαρακτηριστικά τα οποία φέρουν.

Τα χαρακτηριστικά που είναι παρόντα στα κλιτικά επιθήματα της ελληνικής ανάλογα με την κατηγορία είναι:

ὕ ονόματα: γένος, αριθμός, πτώση, κλιτική τάξη

ὕ ρήματα: πρόσωπο, αριθμός, χρόνος, όψη, φωνή, έγκλιση, κλιτική τάξη (Ράλλη, 2005).

δ. Τόσο τα παραγωγικά όσο και τα κλιτικά επιθήματα επιλέγουν συγκεκριμένες κατηγορίες βάσεων. Για παράδειγμα, το κλιτικό επίθημα ενός ρηματικού τύπου δεν συνδυάζεται ποτέ με μια ονοματική βάση (19α) και αντιστρόφως. Με τον ίδιο τρόπο, το παραγωγικό επίθημα που προστίθεται σ' ένα ρήμα δεν συνδυάζεται μ' ένα ουσιαστικό (19β) (Ράλλη, 2005):

(19)α. τρέχ-ει τρέχ-ος

 δρόμ-ος δρόμ-ει

 β. λύ-ση δρόμ-ση

ε. Λαμβάνοντας υπόψη τη **γραμμική σειρά** (linear order) με την οποία εμφανίζονται τα παραγωγικά και τα κλιτικά επιθήματα σε μια λέξη, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι τα δεύτερα τοποθετούνται στην περιφέρεια, ενώ τα πρώτα είναι πιο κοντά στο θέμα και πιο δεμένα μ' αυτό. Η εμφάνιση των κλιτικών επιθημάτων στην περιφέρεια των λέξεων ερμηνεύεται από το γεγονός ότι τα χαρακτηριστικά της κλίσης έχουν συντακτική αξία, αφού παίρνουν μέρος στις συντακτικές διαδικασίες (Ράλλη, 2005).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΑΛΒΑΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

4.1. ΦΩΝΗΤΙΚΟ ΚΑΙ ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΚΗΣ

4.1.1. Αλβανικό αλφάβητο και φωνητική μεταγραφή

Γράμμα	Όνομα	Φωνητ. αξία
A	a	[a]
B	b	[b]
C	c	[ts]
Ç	ç	[tʃ] / [dʒ]
D	d	[d]
Dh	dh	[ð]
E	e	[e]
Ë	ë	[ɛ], [ɔ]¹
F	f	[f]
G	g	[g]
Gj	gj	[j]
H	h	[h]
I	i	[i]
J	j	[j] / [i]
K	k	[k]
L	l	[l]
Ll	ll	[t]
M	m	[m]
N	n	[n] / [ɲ]
Nj	nj	[ɲ]
O	o	[o]
P	p	[p]
Q	q	[c]
R	r	[r]
Rr	rr	[R]
S	s	[s] / [z]
Sh	sh	[ʃ]
T	t	[t]
Th	th	[θ]
U	u	[u]
V	v	[v]
X	x	[dz]
Xh	xh	[dʒ]
Y	y	[y]
Z	z	[z]
Zh	zh	[ʒ]

4.1.2. Το αλβανικό αλφάβητο

A a, B b, C c, Ç ç, D d, Dh dh, E e, Ë ë, F f, G g, Gj gj, H h,
I i, J j, K k, L l, Ll ll, M m, N n, Nj nj, O o, P p, Q q, R r, Rr rr,
S s, Sh sh, T t, Th th, U u, V v, X x, Xh xh, Y y, Z z, Zh zh

Στο αλφάβητο της αλβανικής, καθώς βλέπουμε, υπολογίζονται ως ξεχωριστά γράμματα και τα δίψηφα Dh, gj, ll, nj, rr, sh, th, xh, zh, καθώς και τα ç, ë με τα διακριτικά τους. Στο αλφάβητο καταγράφονται τα 36 φωνήματα της αλβανικής γλώσσας, τα γραφήματα της οποίας είναι λιγότερα. Υπολογίζονται δηλαδή καταχρηστικά ως ξεχωριστά γράμματα και οι προαναφερόμενοι συνδυασμοί δύο γραφημάτων.

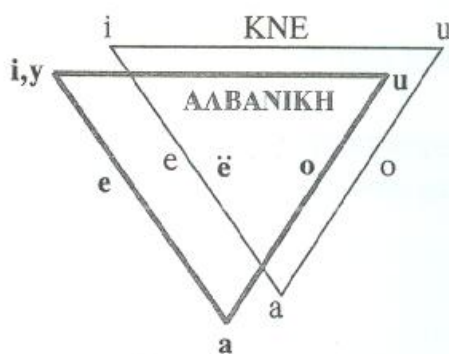
Υπάρχει, λοιπόν, μια ουσιαστική διαφορά του αλβανικού αλφαβήτου από το ελληνικό και από τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά αλφάβητα, στα οποία καταγράφεται το γραφηματικό σύστημα των αντίστοιχων γλωσσών σε αντιδιαστολή προς το αλβανικό, το οποίο απεικονίζει το φωνηματικό σύστημα της γλώσσας αυτής.

4.1.3. Φωνηεντικό σύστημα της αλβανικής και της νεοελληνικής

Τα φωνηεντικά φωνήματα της αλβανικής είναι /a/, /o/, /u/, /i/, /y/, /e/, /ë/.

Τα φωνηεντικά φωνήματα της νεοελληνικής είναι: /a/, /o/, /u/, /i/, /e/.

Από την σύγκριση προκύπτει ότι η αλβανική διαθέτει, εκτός από τα 5 αντίστοιχα φωνήματα της ΝΕ και δύο επιπλέον φωνήεντα: το οπίσθιο χειλικό /y/ και το μεσαίο /ë/.

Σχήμα 4.1. Φωνηεντικά τρίγωνα της νεοελληνικής και της αλβανικής

Ως εκ τούτου δεν υπάρχει καμιά δυσκολία για τους αλβανόφωνους μαθητές ως προς την προφορά των φωνηέντων της νεοελληνικής. Δυσκολίες μπορούν να διαπιστωθούν στην προσαρμογή του φωνητικού οργάνου για την σωστή προφορά των φωνηέντων. Τα φωνήεντα της αλβανικής τείνουν να είναι πιο πρόσθια και πιο ανοικτά από τα αντίστοιχα της νεοελληνικής (Σπύρου, 2003).

4.1.4. Συμφωνικά συστήματα της αλβανικής και της νεοελληνικής

Τα συμφωνικά φωνήματα της αλβανικής είναι: /p/, /b/, /f/, /v/, /t/, /d/, /θ/, /ð/, /s/, /z/, /š/, /ž/, /ts/, /dz/, /tš/, /dŋ/, /q/, /ğ/, /j/, /k/, /g/, /h/, /l/, /li/, /m/, /n/, /ñ/, /r/, /R/.

Τα συμφωνικά φωνήματα της ΝΕ είναι: /p/, /b/, /f/, /v/, /t/, /d/, /θ/, /ð/, /s/, /z/, /ts/, /dz/, /k/, /g/, /ɣ/, /x/, /l/, /m/, /n/, /r/.

Πίνακας 4.1. Πίνακας συμφώνων της αλβανικής

		ΣΤΙΓΜΙΑΙΑ		ΕΞΑΚΟΛΟΥΘ.		ΕΡΡ.
		ΑΗΧΑ	ΗΧΗΡΑ	ΑΗΧΑ	ΗΧΗΡΑ	
ΧΕΙΛΙΚΑ	ΔΙΧΕΙΛΙΚΑ ΧΕΙΛΟΔΟΝΤΙΚΑ	/p/	/b/	/f/	/v/	/m/
ΟΔΟΝΤΙΚΑ	ΜΕΣΟΔΟΝΤΙΚΑ ΓΛΩΣΣΟΔΟΝΤΙΚΑ	/t/	/d/	/θ/	/ð/	
ΦΑΤΝΙΑΚΑ	ΑΠΛΑ ΠΑΧΙΑ			/s/	/z/	/n/
				/š/	/ž/	
ΠΡΟΣΤΡΙΒΗ	ΑΠΛΑ ΠΑΧΙΑ	/ts/	/dz/			
		/tš/	/dž/			
ΡΑΧΙΑΙΑ	ΥΠΕΡΩΙΚΑ ΟΥΡΑΝΙΚΑ	/k/	/g/		/j/	/ñ/
		/c/	/ɟ/			
ΓΛΩΣΣΙΔΙΚΟ				/h/		
ΑΚΡΟΓΛΩΣΣΙΚΑ	ΦΑΤΝΙΑΚΟ ΟΥΡΑΝΙΚΟ ΠΑΛΛΟΜΕΝΑ				/l/ /t/ /r/R/	

Πίνακας 4.2. Πίνακας συμφώνων της νεοελληνικής

		ΣΤΙΓΜΙΑΙΑ		ΕΞΑΚΟΛΟΥΘ.		ΕΡΡ.
		ΑΗΧΑ	ΗΧΗΡΑ	ΑΗΧΑ	ΗΧΗΡΑ	
ΧΕΙΛΙΚΑ	ΔΙΧΕΙΛΙΚΑ ΧΕΙΛΟΔΟΝΤΙΚΑ	/p/	/b/	/f/	/v/	/m/
ΟΔΟΝΤΙΚΑ	ΜΕΣΟΔΟΝΤΙΚΑ ΓΛΩΣΣΟΔΟΝΤΙΚΑ	/t/	/d/	/θ/	/ð/	
ΦΑΤΝΙΑΚΑ				/s/	/z/	/n/
ΠΡΟΣΤΡΙΒΗ		/ts/	/dz/			
ΡΑΧΙΑΙΑ	ΥΠΕΡΩΙΚΑ	/k/	/g/	/x/	/j/	
	ΟΥΡΑΝΙΚΑ	[c]	[j]	[ç]	[j]	[ɲ]
ΑΚΡΟΓΛΩΣΣΙΚΑ	ΦΑΤΝΙΑΚΟ ΟΥΡΑΝΙΚΟ ΠΑΛΛΟΜΕΝΟ			/l/	[t]	/r/

Από την σύγκριση των συμφωνικών συστημάτων των δύο γλωσσών προκύπτει ότι:

1. Η αλβανική έχει περισσότερα συμφωνικά φωνήματα (29) από την νέα ελληνική (21).
2. Μερικά συμφωνικά φωνήματα της αλβανικής στη νέα ελληνική εμφανίζονται ως αλλόφωνα ([c], [ç], [j], [t]). Στον πίνακα παρουσιάζονται μέσα σε αγκυλωτές παρενθέσεις.

Παρατηρώντας τους πίνακες 4.1. και 4.2. διαπιστώνουμε ότι τα συμφωνικά φωνήματα της αλβανικής που δεν αντιστοιχούν σε κανένα σύμφωνο της νέας ελληνικής είναι:

1. τα γλωσσοφατνιακά (/š/, /ž/)
2. τα οδοντογλωσσοφατνιακά (/tš/, /dɲ/)
3. το ισχυρό παλλόμενο ([R])

ενώ τα συμφωνικά φωνήματα της νέας ελληνικής που δεν αντιστοιχούν σε κανένα σύμφωνο της αλβανικής είναι:

1. τα εξακολουθητικά ραχιαία υπερωικά (/x/, /ɣ/)
2. τα εξακολουθητικά ραχιαία ουρανικά ([ç], [j])

Επίσης το ουρανικό [j] της νέας ελληνικής είναι σύμφωνο ηχηρό, ενώ το αντίστοιχο της αλβανικής είναι ημίφωνο.

Εν συνεχεία θα αναφερθούμε στις προβλέψιμες λαθεμένες εκφορές των αλβανόφωνων ένεκα διαφορετικών φωνημάτων της ελληνικής και της αλβανικής γλώσσας.

α. το εξακολουθητικό [j] της ΝΕ εκφέρεται ως στιγμιαίο [ǰ].

∅ γύρω – [ɲiɾo]

β. το εξακολουθητικό [ç] της ΝΕ εκφέρεται ως στιγμιαίο [c].

∅ εκεί (αντί έχει)

γ. το εξακολουθητικό [x] της ΝΕ εκφέρεται ως στιγμιαίο.

∅ κορεύω (αντί χορεύω)

Επίσης το θεματικό σύμφωνο του ρήματος της ΝΕ επηρεάζεται από το φωνήεν της κατάληξης. Έτσι, στο ρήμα έχω, το -x- του θέματος εκφέρεται άλλοτε ως [x] και άλλοτε ως [ç] ανάλογα με την ιδιότητα του φωνήεντος που έπεται (πρόσθιο ή οπίσθιο). Στην αλβανική το θεματικό σύμφωνο παραμένει αμετάβλητο.

4.2. ΤΟΝΙΣΜΟΣ

4.2.1. Χαρακτήρας τόνου

Υπάρχει σημαντική διαφορά μεταξύ της αλβανικής και της νεοελληνικής ως προς την *θέση* και τον *χαρακτήρα* του τόνου. ο τόνος στην αλβανική είναι σταθερός ενώ ο τόνος στην νεοελληνική είναι κινητός.

4.2.2. Θέση τόνου

Στην αλβανική οι λέξεις τείνουν να τονίζονται στην παραλήγουσα ενώ στην ελληνική ο τόνος είναι ελεύθερος ως εκ τούτου οι προπαροξύτονες λέξεις της νεοελληνικής εκφέρονται ως παροξύτονες από τους αλβανόφωνους μαθητές.

Λέξη	Λάθος εκφορά
κόκκινο	[ko'cino]
όρεξη	[o'reksi]
τίποτα	[ti'pota]

Επίσης υπάρχει μια τάση για μη μεταβολή του τόνου στις πλάγιες πτώσεις, ιδιαίτερα στη γενική ενικού και πληθυντικού.

Ονομαστική	Γενική Ενικού	Γενική Πληθυντικού
θάλασσα	Θάλασσας	θάλασσων
άλογο	άλογον	άλογων

Τέλος, ο τόνος στην αλβανική είναι πιο δυναμικός συγκριτικά με την νεοελληνική. Υπάρχει, δηλαδή, πιο έντονη δραστηριότητα κατά την άρθρωση. Οι αλβανόφωνοι μιλούν πιο έντονα από τους ελληνόφωνους (Σπύρου, 2003).

ΜΕΡΟΣ 2ο

ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ - ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

Η πολυπλοκότητα που χαρακτηρίζει τη *λειτουργική διαδικασία* και τη *μάθηση της ανάγνωσης* (αλλά και της γραφής) εκτός του ότι είναι αυταπόδεικτη έχει, επιπλέον, επισημανθεί και από τη διεθνή επιστημονική έρευνα. Ειδικότερα η ανάγνωση έχει χαρακτηριστεί ως *εξαιρετικά σύνθετη γνωστική διαδικασία* (Reber & Scarborough, 1977) και ως *σύνθετη δεξιότητα* (Rayner & Pollatsek, 1989).

Η υπάρχουσα ελληνική βιβλιογραφία σχετικά με τον τομέα της ανάγνωσης και των σταδίων της βασίζεται κυρίως σε ξένα δεδομένα. Ενδεικτικά μοντέλα του μηχανισμού της ανάγνωσης που παρουσιάστηκαν στο πρώτο κεφάλαιο ήταν:

- α. το μοντέλο Διπλής θεμελίωσης του μηχανισμού της ανάγνωσης (Seymour 1990,1997,1999,2001).
- β. Τα εξελικτικά στάδια της ανάγνωσης που προτάθηκαν από την Frith (1985).
- γ. Το μοντέλο διεκπεραίωσης της βασικής αναγνωστικής λειτουργίας της ελληνικής γλώσσας που προτάθηκε από τον Πόρποδα (2002).

Τα τελευταία χρόνια πραγματοποιούνται ψυχολογικές έρευνες (C. Klicpera B. Gasteiger – Klicpera (1993), Feldman, Frost & Phini (1995), Taft & Forster (1975) & Taft, Hambly & Kinoshita (1986), Caramazza, Laudanna & Romani (1988), Laudanna, Burani & Cermeli, 1994, Laudanna & Burani, (1995)) με στόχο να εξεταστεί ο ρόλος της εσωτερικής δομής των λέξεων στην αναγνωστική διαδικασία. Μ' άλλα λόγια στόχος τους αποτελεί η ανάλυση των αναγνωστικών διαδικασιών σε συνάρτηση με την μορφολογική δομή των λέξεων. Οι έρευνες αυτές ελέγχουν την θεωρία σύμφωνα με την οποία κατά την διαδικασία αναγνώρισης των λέξεων και πριν αυτές αναγνωριστούν από τον αναγνώστη, πραγματοποιείται η μορφολογική τους ανάλυση ή κατάτμηση.

Η συγκεκριμένη έρευνα επιχειρεί να αξιολογήσει βάσει δεδομένων την ισχύ της παραπάνω θεωρίας. Συγκεκριμένα, εξετάζεται η επιρροή της δομής των λέξεων της ελληνικής γλώσσας στην αναγνωστική στρατηγική ελληνόφωνων και αλβανόφωνων μαθητών.

Όσον αφορά το ρόλο της εσωτερικής δομής των λέξεων στην αναγνωστική διαδικασία επικρατούν δύο βασικές απόψεις.

Σύμφωνα με την πρώτη, η κατανόηση της σημασίας της λέξης επιτυγχάνεται μέσω της ενεργοποίησης ολόκληρης της λέξης. Αυτή η άποψη υποστηρίζεται και στο

προαναφερθέν μοντέλο αναπαράστασης της βασικής αναγνωστικής λειτουργίας της ελληνικής γλώσσας (Πόρποδας 2002).

Η αναγνωστική διαδικασία ολοκληρώνεται με την ταυτόχρονη ή τη συμπληρωματική χρήση δύο στρατηγικών:

- α. την στρατηγική της φωνολογικής μεσολάβησης.
- β. την στρατηγική της ορθογραφικής αναγνώρισης. Δεν αναφέρεται η μεσολάβηση της ανάγνωσης των μορφημάτων, παρά μόνο η ορθογραφική αναγνώριση σε επίπεδο συλλαβής.

Σύμφωνα με την δεύτερη άποψη, η κατανόηση της σημασίας της λέξης επιτυγχάνεται σταδιακά, μέσω αναγνώρισης των μορφημάτων. αυτή η άποψη υποστηρίζεται στο Μοντέλο Διπλής θεμελίωσης (Seymour) και στα εξελικτικά στάδια της ανάγνωσης της Frith (1985). Η διαφορά τους έγκειται στο γεγονός ότι ο Seymour υποστηρίζει ότι για την αναγνώριση των μορφημάτων που απαρτίζουν την λέξη απαιτείται ακόμη ένα στάδιο το *Μορφογραφημικό* ενώ η Frith υποστηρίζει ότι η αναγνώριση των μορφημάτων επιτυγχάνεται ήδη στο *Ορθογραφικό στάδιο*.

Σύμφωνα με τα παραπάνω στα μοντέλα του Seymour και της Frith η αναγνώριση των μορφημάτων εντοπίζεται στο τελικό στάδιο της εκμάθησης του μηχανισμού της ανάγνωσης.

Λαμβάνοντας δείγμα της αναγνωστικής επίδοσης των ελληνόφωνων και αλβανόφωνων μαθητών της Β΄ και Δ΄ τάξης του δημοτικού επιδιώκουμε να ελέγξουμε αν εντοπίζονται ομοιότητες στην αναγνωστική συμπεριφορά των μαθητών. Η αναγνωστική τους στρατηγική μπορεί να ελεγχθεί από τα λάθη που πραγματοποιούν και έτσι να εκτιμηθεί η αναγνωστική τους συμπεριφορά σε συνάρτηση με τις φάσεις εξέλιξης της αναγνωστικής τους δεξιότητας. Η παραγωγή ποιοτικά όμοιων λαθών ανάμεσα στις τάξεις θα μπορούσε να αποτελέσει ένδειξη για το ότι τα στάδια εκμάθησης του μηχανισμού της ανάγνωσης δεν είναι τόσο αυστηρά οριοθετημένα όσο προβάλλεται από τις παραπάνω έρευνες.

Αξίζει ωστόσο να αναφερθεί ότι πραγματοποιήθηκαν έρευνες που εστιάζονται στις προαναφερθείσες υποθέσεις. Ορισμένες από αυτές αναφέρονται παρακάτω.

Σύμφωνα με την έρευνα των C. Klicpera B. Gasteiger – Klicpera (1993) στη γερμανική γλώσσα, η οποία κλίνει προς τα ρηχά ορθογραφικά συστήματα, όπως και η ελληνική γλώσσα, «η αναγνωστική διαδικασία επιτυγχάνεται ουσιαστικά μέσω της αυτόματης αναγνώρισης μορφημάτων, συλλαβών ή ακόμα και μικρότερων τμημάτων των λέξεων».

Οι έρευνες των Taft & Forster (1975) και Taft, Hambly & Kinoshita (1986), υποστηρίζουν ότι η αναγνώριση μορφολογικά σύνθετων λέξεων πραγματοποιείται υποχρεωτικά μέσα από την πρότερη διαδικασία αναγνώρισης και κατάτμησης των μορφημάτων τους. Στην αρχική φάση αναγνώρισης των λέξεων πραγματοποιείται η διαδικασία της μορφολογικής ανάλυσης. Τα αποτελέσματα των ερευνών οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι οι αναγνώστες αναγνωρίζουν αρχικά τα προθήματα στις λέξεις και τα αποκόπτουν από το υπόλοιπο τμήμα της λέξης. Εν συνεχεία επιχειρούν να αναζητήσουν στο κεντρικό λεξικό εκείνη την παράσταση που αντιστοιχεί στο λεξικό μόρφημα (θέμα) που έχει πια αποκοπεί οπτικά από το πρόθημα. Εάν η παράσταση που αντιστοιχεί στο λεξιλογικό μόρφημα είναι καταχωρημένη στο κεντρικό λεξικό, τότε ο αναγνώστης αυτόματα έχει πρόσβαση στη λίστα όλων των μορφολογικά σύνθετων λέξεων που έχουν ως θέμα αυτό το λεξιλογικό μόρφημα. Ο αναγνώστης εξετάζει εν συνεχεία εάν αυτή η μορφολογικά σύνθετη λέξη είναι καταχωρημένη σ' αυτή τη λίστα. Εάν αυτή η λέξη δεν περιλαμβάνεται στη λίστα, τότε ο αναγνώστης πρέπει να χρησιμοποιήσει ολόκληρο το τμήμα της λέξης και όχι μόνο το λεξιλογικό μόρφημα ως κωδικό πρόσβασης στο κεντρικό λεξικό. Μ' αυτό τον τρόπο ο αναγνώστης ανακαλύπτει εάν η λέξη έχει μια καταχωρημένη στο νοητικό λεξικό παράσταση που αντιστοιχεί σ' αυτήν. Αυτή η θεωρία αναδεικνύει το ρόλο της μορφολογικής ανάλυσης των λέξεων και την προβάλλει ως μια αναγκαία και υποχρεωτική διαδικασία (βλ. Ρίτσος, 2003b).

Σύμφωνα με πρόσφατες μελέτες, οι ερευνητές προσανατολίζονται γενικά περισσότερο στην ιδέα της αποδοχής της διαδικασίας της μορφολογικής ανάλυσης των λέξεων ως μιας προαιρετικής διαδικασίας. Αυτή η εκτίμηση ενισχύεται ιδιαίτερα από το γεγονός ότι οι έρευνες (Laudanna, Burani & Cermeli, 1994, Laudanna & Burani, 1995) καταδεικνύουν ότι οι διαφορές μορφές παραθημάτων εμφανίζουν μεταξύ τους μια εμφανή ποιοτική διαφοροποίηση όσον αφορά την επιρροή τους στη διαδικασία αναγνώρισης των λέξεων.

Συγκεκριμένα μέσα από τα αποτελέσματα αυτών των ερευνών που βασίστηκαν στην αναγνώριση σύνθετων ψευδολέξεων, προκύπτει ότι ο αναγνώστης οδηγείται στη μορφολογική ανάλυση ή κατάτμηση των λέξεων κυρίως όταν προκύπτει για μορφολογικά σύνθετες λέξεις που αποτελούνται από υπαρκτά μορφήματα και όχι όταν πρόκειται για φαινομενικά μορφολογικά σύνθετες λέξεις που αποτελούνται από ψευδοπροθήματα, δηλαδή διάφορες ορθογραφικές ενότητες που

μοιάζουν με προθήματα, αλλά δεν αποτελούν σε καμιά περίπτωση μορφήματα (βλ. Ρίτσος, 2003b).

Στην συγκεκριμένη έρευνα ζητήσαμε από τους μαθητές οι οποίοι ανάλογα με την μητρική τους γλώσσα είχαν χωριστά σε ελληνόφωνους και αλβανόφωνους, να διαβάσουν υπαρκτές και μη υπαρκτές λέξεις που άνηκαν σε τρεις διαφορετικές μορφολογικές κατηγορίες. Στόχος μας ήταν να ελεγχθεί η αναγνωστική συμπεριφορά των μαθητών, ανάμεσα στις τάξεις φοίτησης, ανάμεσα σε ελληνόφωνους και αλβανόφωνους, ανάμεσα σε υπαρκτές και μη υπαρκτές λέξεις και τέλος ανάμεσα στις τρεις μορφολογικές κατηγορίες. Επίσης, η αναγνωστική συμπεριφορά των μαθητών θα ελεγχθεί, εντοπίζοντας τη θέση στην οποία πραγματοποιούνται τα μορφολογικά λάθη μέσα στη λέξη, δηλαδή αν εντοπίζονται στο θέμα, στο πρόσφυμα ή και στα όρια αυτών.

Ελέγχοντας την αναγνωστική συμπεριφορά των μαθητών σε επίπεδο αναγνωστικής δεξιότητας, μπορούμε να υποθέσουμε τα εξής: α. τα λάθη που θα πραγματοποιηθούν από τους ελληνόφωνους και από τους αλβανόφωνους αναγνώστες θα παρουσιάζουν μεγάλη ποσοτική απόκλιση, αλλά ποιοτικά θα αποκλίνουν λιγότερο. β. Τόσο οι ελληνόφωνοι όσο και οι αλβανόφωνοι αναγνώστες θα πραγματοποιήσουν περισσότερα λάθη κατά την ανάγνωση μη υπαρκτών λέξεων, από αυτά που θα πραγματοποιήσουν κατά την ανάγνωση υπαρκτών λέξεων.

Σύμφωνα με τα αναγνωστικά μοντέλα της Frith (1985) και του Seyman (1990), (1993, 1997, 1999, 2001) η κατανόηση της σημασίας της λέξης επιτυγχάνεται σταδιακά, μέσω της αναγνώρισης των μορφημάτων. Βάσει αυτού υποθέτουμε οι μαθητές θα πραγματοποιήσουν, εκτός από φωνολογικά λάθη και μορφολογικά. Πιο συγκεκριμένα, υποθέτουμε ότι στην Α΄ τάξη τα φωνολογικά λάθη θα υπερτερούν των μορφολογικών, ενώ στην Δ΄ τάξη η διαφορά θα μειώνεται.

Μελετώντας τα μορφολογικά λάθη που θα πραγματοποιηθούν ανάμεσα στις δύο τάξεις θα διερευνηθεί το αν τα όρια των σταδίων ανάγνωσης είναι σαφή. Αν οι μαθητές της Α΄ τάξης του δημοτικού, πραγματοποιήσουν ποιοτικά όμοια μορφολογικά λάθη με αυτά που θα πραγματοποιήσουν οι μαθητές της Δ΄ τάξης τότε θα μπορούσε να προβληθεί η θεωρία ότι το τελικό στάδιο εκμάθησης του μηχανισμού της ανάγνωσης μπορεί να συνυπάρχει με το προηγούμενο από αυτό στάδια.

Η χρήση της ορθογραφικής στρατηγικής από τους μαθητές της Α΄ τάξης δημοτικού μπορεί να αποτελέσει ένδειξη υπέρ της παραπάνω υπόθεσης. Για

παράδειγμα: ένα παιδί που φοιτά στην Α΄ τάξη του δημοτικού αναμένεται να έχει κατακτήσει και να χρησιμοποιεί κυρίως την αλφαβητική στρατηγική. Σύμφωνα με αυτή, το παιδί θα διαβάσει μια μη υπαρκτή λέξη βάση της γραφοφωνημικής αντιστοιχίας δηλαδή η μη υπαρκτή λέξη /γαρυφαλόκι/ αναμένεται να διαβαστεί /γαρυφαλόκι/. Στην περίπτωση όμως, που το παιδί διαβάσει την αντίστοιχη της υπαρκτή λέξη, δηλαδή /γαρυφαλάκι/, τότε έχει χρησιμοποιήσει την ορθογραφική στρατηγική (Frith, 1985). Το ίδιο ισχύει, στην περίπτωση που το παιδί διαβάσει για παράδειγμα τη λέξη /Λαμπριάτικος / ως /Λαμπρή/.

Ο έλεγχος των λαθών σε επίπεδο λεξικών/γραμματικών αλλαγών μπορεί να συνεισφέρει στην εξέταση της υπόθεσης που αναφέραμε παραπάνω. Όσον αφορά τις λεξικές αλλαγές αν κατά την ανάγνωση μιας λέξης που αποτελείται από πρόθημα, θέμα και κατάληξη, διαβαστεί σωστά το πρόθημα και συγκεκριμένα ένα δισύλλαβο πρόθημα, αλλά πραγματοποιηθεί αλλαγή στο επόμενο μόρφημα, τότε ο αναγνώστης αναγνωρίζει την εσωτερική δομή των λέξεων όχι σε επίπεδο συλλαβών, αλλά σε επίπεδο μορφημάτων (Taft & Forster (1975) & Taft, Hambly & Kinoshita, 1986).

Επίσης, η πραγματοποίηση φωνολογικού και μορφολογικού λάθους κατά την ανάγνωση της ίδιας λέξης, μπορεί να ενισχύσει την υπόθεση ότι χρησιμοποιείται από τον αναγνώστη η αλφαβητική και η ορθογραφική στρατηγική για την παραγωγή της ίδιας λέξης στόχου λόγω της εσωτερικής της δομής.

Μελετώντας τα αποτελέσματα της έρευνας, θα γίνει προσπάθεια να εντοπιστούν στοιχεία υπέρ των παραπάνω υποθέσεων. Η υποστήριξη των υποθέσεων αποτελεί ένδειξη, ότι η εσωτερική δομή της λέξης επηρεάζει την αναγνωστική διαδικασία.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

1. ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ

Για τη συλλογή των στοιχείων της έρευνας, εδόθησαν λίστες υπαρκτών και μη υπαρκτών λέξεων προς ανάγνωση σε σαράντα φυσιολογικά παιδιά ηλικίας 7;5 έως 10;00 ετών. Τα παιδιά χωρίστηκαν σε δύο ομάδες των είκοσι ατόμων ανάλογα με την τάξη φοίτησής τους. Η πρώτη ομάδα αντιστοιχούσε στην Β΄ τάξη του δημοτικού, και η δεύτερη στην Δ΄ τάξη του δημοτικού. Η κάθε ομάδα χωρίστηκε σε δύο υποομάδες των δέκα παιδιών ανάλογα με την μητρική τους γλώσσα. Πιο συγκεκριμένα, η μια υποομάδα αποτελούνταν από ελληνόφωνους αναγνώστες και η δεύτερη υποομάδα από αλβανόφωνους αναγνώστες.

Για την έγκυρη διεξαγωγή της έρευνας, απαραίτητες προϋποθέσεις για την επιλογή του πληθυσμού ήταν τα παιδιά της πρώτης υποομάδας να έχουν την ελληνική ως μητρική γλώσσα ενώ τα παιδιά της δεύτερης υποομάδας να έχουν την αλβανική ως μητρική γλώσσα και να μην παρουσιάζουν προβλήματα στην ανάπτυξη του λόγου και της ομιλίας.

Η αναγνωστική ικανότητα των παιδιών δεν αποτέλεσε απαραίτητη προϋπόθεση για την επιλογή αυτών. Αντιθέτως, ζητήθηκε από τους δασκάλους να ξεχωρίσουν από τα παιδιά, εκείνα που έχουν μητρική γλώσσα την αλβανική ανεξάρτητα της αναγνωστικής δεξιότητας· όσον αφορά τους ελληνόφωνους αναγνώστες τονίστηκε ιδιαίτερα η επιλογή αυτών να γίνει ανεξάρτητα της αναγνωστικής του ικανότητας.

Επιπλέον, εδόθησαν οι απαραίτητες κατευθύνσεις στους δασκάλους, ώστε όταν ένα παιδί είχε κάποια ειδική διάγνωση όπως επί παραδείγματι, οριακή νοημοσύνη να μην συμμετάσχει. Το ίδιο ίσχυε και σε περιπτώσεις παιδιών που φοιτούσαν για δεύτερη φορά στην ίδια τάξη. Αξίζει να αναφερθεί ότι για τη διεξαγωγή έγκυρων αποτελεσμάτων επιδιώξαμε να συμμετέχει ίδιος αριθμός κοριτσιών και αγοριών στην έρευνα. Η προϋπόθεση αυτή τηρήθηκε για τους ελληνόφωνους αναγνώστες τόσο της Β΄ όσο και της Δ΄ δημοτικού. Όσο αφορά όμως την αναλογία των παιδιών της αλβανόφωνης υποομάδας της Β΄ δημοτικού αυτή έχει ως εξής: 4 αγόρια: 6 κορίτσια ενώ η υποομάδα της Δ΄ δημοτικού έχει την ακόλουθη σύνθεση 6 αγόρια: 4 κορίτσια. Αυτή η διαφορά στην αναλογία δικαιολογείται από το γεγονός ότι οι αλβανόφωνοι μαθητές είναι σαφώς λιγότεροι από τους ελληνόφωνους.

Τέλος, κατά την διάρκεια διεξαγωγής της έρευνας παρατηρήθηκε ότι ο χρόνος ανάγνωσης που απαιτούνταν από τους ελληνόφωνους αναγνώστες ήταν από 8 έως 10 λεπτά, ενώ ο χρόνος που απαιτούνταν από τους αλβανόφωνους αναγνώστες κυμαινόταν από 12 έως 15 λεπτά. Τυχόν μεγάλη απόκλιση από αυτά τα χρονικά διαστήματα, αποτελούσε σοβαρή αιτία απαλοίφης των στοιχείων του συγκεκριμένου παιδιού από την έρευνα.

2. ΜΕΘΟΔΟΣ - ΥΛΙΚΟ

Για την διεξαγωγή της συγκεκριμένης έρευνας, δημιουργήθηκαν δύο λίστες λέξεων, εκ των οποίων η κάθε μια αντιστοιχούσε σε μια τάξη του δημοτικού. Η λίστα λέξεων που αντιστοιχούσε στη Β΄ δημοτικού αποτελούνταν από σαράντα μια υπαρκτές λέξεις και από σαράντα μια μη υπαρκτές λέξεις ενώ η λίστα λέξεων που αντιστοιχούσε στην Δ΄ δημοτικού αποτελούνταν από σαράντα δύο υπαρκτές και από σαράντα δύο μη υπαρκτές λέξεις, προκειμένου να αξιολογηθεί καλύτερα και αντικειμενικότερα η ικανότητα του παιδιού στην αποκωδικοποίηση λέξεων (Πόρποδας, 2002). Οι μη υπαρκτές λέξεις διέφεραν απ' τις υπαρκτές σ' ένα γράμμα η επιλογή του οποίου έγινε βάση κριτηρίων που αναφέρονται παρακάτω. Μ' άλλα λόγια, υπήρχαν σαράντα δύο ζεύγη λέξεων, μιας υπαρκτής και της αντίστοιχής της μη υπαρκτής και σαράντα ένα ζεύγη λέξεων, μιας υπαρκτής και της αντίστοιχής της μη υπαρκτής. Πέρα από το διαχωρισμό των λέξεων σε υπαρκτές και μη υπαρκτές συντελέστηκε επιπλέον διαχωρισμός σε επίπεδο μορφολογίας. Συγκεκριμένα, επιλέχθηκαν λέξεις που θα αντιστοιχούσαν στις εξής, τρεις μορφολογικές δομές:

α. Θέμα + κατάληξη

για παράδειγμα [σοκολάτ-α]

β. Πρόθημα +θέμα + κατάληξη

για παράδειγμα [ξε-χωρίζ-ω]

γ. Σύνθεση δύο λέξεων (θέμα + θέμα + κατάληξη)

για παράδειγμα [ψαρ-βαρκ-α]

Τα προαναφερθέντα παραδείγματα ανήκουν στις κατηγορίες της Β΄ Δημοτικού. Οι λίστες με όλες τις κατηγορίες των λέξεων βρίσκονται στο παράρτημα (σελ. 126-127).

Κάθε μια από τις παραπάνω τρεις κατηγορίες αποτελούνταν από δεκατέσσερα συνολικά ζεύγη λέξεων, επτά υπαρκτές και επτά μη υπαρκτές λέξεις.

Για την επιλογή των λέξεων και την δημιουργία των λιστών διεξήχθησαν οι παρακάτω ενέργειες:

Αρχικά, μελετήθηκαν τα βιβλία ανάγνωσης που χρησιμοποιούνται στη Β΄ (Γαβριηλίδου & Σφυρόερα & Μπεγέ, 2007) και Δ΄ (Διακογιώργη & Μπαρής & Στεργιόπουλος & Τσιλιγκιριάν, 2007) τάξη του δημοτικού. Η ύλη των βιβλίων από τα οποία συλλέχθηκαν οι λέξεις ήταν η ύλη που είχε διδαχθεί στα παιδιά έως τον χρόνο διεξαγωγής της έρευνας. Η συγκεκριμένη προϋπόθεση ήταν ζωτικής σημασίας για την διεξαγωγή έγκυρων αποτελεσμάτων, όπως και, η συχνότητα εμφάνισης των λέξεων μέσα στα κείμενα που είχαν διδαχθεί τα παιδιά και η χρησιμοποίηση προθημάτων και επιθημάτων που είχαν συναντήσει τουλάχιστον μια φορά στα παραπάνω κείμενα. Η τελευταία προϋπόθεση αφορούσε την παραγωγή-σύνθεση των λέξεων και την κατάταξή τους στις τρεις μορφολογικές κατηγορίες.

Μετά την επιλογή-σύνθεση των υπαρκτών λέξεων και την κατάληξή τους στις τρεις μορφολογικές δομές, δημιουργήθηκαν οι αντίστοιχες μη υπαρκτές λέξεις. Αυτό πραγματοποιήθηκε με την αλλαγή ενός γράμματος σε κάθε μια από τις ήδη επιλεγμένες υπαρκτές λέξεις. Η αλλαγή των γραμμάτων δεν έγινε τυχαία, ούτε μονοδιάστατα. Έγινε υπό τους εξής περιορισμούς, σε κάθε μια από τις τρεις μορφολογικές δομές/κατηγορίες:

Στην πρώτη κατηγορία, όπου οι λέξεις αποτελούνται από θέμα + κατάληξη, πραγματοποιήθηκαν ισάριθμες αλλαγές γραμμάτων τόσο στο θέμα των λέξεων όσο και στην κατάληξή τους. Συγκεκριμένα, σε επτά λέξεις έγινε αλλαγή ενός γράμματος στο θέμα, αποκλείοντας αλλαγές στα τρία πρώτα γράμματα. Αντίστοιχα, σε επτά λέξεις έγινε αλλαγή ενός γράμματος που ανήκε στην κατάληξη. Δεύτερον, πραγματοποιήθηκαν αλλαγές συμφώνων και φωνηέντων. Συγκεκριμένα σε πέντε λέξεις ένα σύμφωνο αντικαταστάθηκε από ένα άλλο σύμφωνο παρεμφερές ως προς την οπτική του μορφή π.χ. /ð/ -/θ/. Αντίθετα, σε εννέα λέξεις ένα φωνήεν αντικαταστάθηκε από ένα άλλο φωνήεν παρεμφερές ως προς την οπτική του μορφή π.χ. /a/ - /o/. Οι αλλαγές αυτές αφορούν την λίστα λέξεων που εδόθη στους αναγνώστες της Β΄ δημοτικού. Όσον αφορά τους αναγνώστες της Δ΄ δημοτικού και συγκεκριμένα την προαναφερθείσα μορφολογική κατηγορία πραγματοποιήθηκαν οι παρακάτω αλλαγές: σε επτά λέξεις έγινε αλλαγή ενός γράμματος που ανήκε στην κατάληξη. Δεύτερον, πραγματοποιήθηκαν αλλαγές συμφώνων και φωνηέντων.

Συγκεκριμένα, σε πέντε λέξεις ένα σύμφωνο αντικαταστάθηκε από ένα άλλο σύμφωνο παρεμφερές ως προς την οπτική του μορφή. Αντίθετα σε εννέα λέξεις ένα φωνήεν αντικαταστάθηκε από ένα άλλο φωνήεν παρεμφερές ως προς την οπτική του μορφή.

Στη δεύτερη κατηγορία, όπου οι λέξεις αποτελούνται από πρόθημα+ θέμα+ κατάληξη δεν πραγματοποιήθηκαν αλλαγές γραμμάτων στο πρόθημα παρά μόνο αλλαγές γραμμάτων στο θέμα των λέξεων και στην κατάληξη. Συγκεκριμένα, για την Β΄ τάξη του δημοτικού πραγματοποιήθηκαν οι παρακάτω αλλαγές. Σε επτά λέξεις έγινε αλλαγή ενός γράμματος στο θέμα αποκλείοντας αλλαγές στα τρία πρώτα γράμματα. Αντίστοιχα, σε επτά λέξεις έγινε αλλαγή ενός γράμματος που ανήκε στην κατάληξη. Επιπλέον πραγματοποιήθηκαν αλλαγές συμφώνων και φωνηέντων.

Οι αλλαγές που αφορούν την Δ΄ δημοτικού είναι οι ακόλουθες. Σε επτά λέξεις έγινε αλλαγή ενός γράμματος στο θέμα αποκλείοντας αλλαγές στα τρία πρώτα γράμματα. Αντίστοιχα σε επτά λέξεις έγινε αλλαγή ενός γράμματος που ανήκε στην κατάληξη. Επιπλέον πραγματοποιήθηκαν αλλαγές συμφώνων και φωνηέντων.

Στην τρίτη κατηγορία, όπου οι λέξεις είναι σύνθετες πραγματοποιήθηκαν αλλαγές στο δεύτερο θέμα και στην κατάληξη. Συγκεκριμένα σε επτά λέξεις έγινε αλλαγή ενός γράμματος στο δεύτερο θέμα, αποκλείοντας αλλαγές στα τρία πρώτα γράμματα. Αντίστοιχα, σε επτά λέξεις έγινε αλλαγή ενός γράμματος που ανήκε στην κατάληξη. Επιπλέον πραγματοποιήθηκαν ισάριθμες αλλαγές συμφώνων και φωνηέντων. Οι αλλαγές αυτές αφορούν τόσο την λίστα λέξεων της Β΄ δημοτικού όσο και την λίστα λέξεων της Δ΄ δημοτικού.

Οι υπαρκτές και οι μη υπαρκτές λέξεις ταξινομημένες ανά τάξη και κατηγορία βρίσκονται στο παράρτημα (σελ. 126-127).

Αφού σχηματίστηκαν οι δύο λίστες με τις ογδόντα δύο και ογδόντα τέσσερις λέξεις αντίστοιχα, μια λίστα κοινή για τους μαθητές κάθε τάξης, εδόθησαν στους μαθητές με όσο το δυνατόν πιο ουδέτερο τρόπο. Αυτό επιτεύχθηκε με την δημιουργία δύο μπλοκ (ένα για κάθε τάξη), μεγέθους Α6 που αποτελούνταν από ογδόντα δύο και ογδόντα τέσσερα φύλλα. Κάθε σελίδα περιελάμβανε στο κέντρο της μια λέξη γραμμένη με μικρά γράμματα σε γραμματοσειρά Arial, μεγέθους 20. Η σειρά με την οποία κατατάχθηκαν οι λέξεις δεν είναι τυχαία δηλαδή οι λέξεις ήταν έτσι κατανεμημένες ώστε να μην συναντώνται στη σειρά μια υπαρκτή λέξη και η αντίστοιχή της μη υπαρκτή λέξη. Οι δύο λίστες με τις λέξεις στην σειρά με την οποία

εδόθησαν στα παιδιά, καθώς και η ηχητική τους παράσταση βρίσκονται στο παράρτημα (σελ. 126-127).

Η συλλογή του δείγματος της αναγνωστικής επίδοσης των παιδιών, επιτεύχθηκε μέσω μαγνητοφώνησης. Η μέθοδος αυτή, έδωσε της δυνατότητα επαλήθευσης των αποτελεσμάτων.

3. ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΧΡΟΝΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Τα στοιχεία της έρευνας συλλέχτηκαν κατά την χρονική περίοδο του σχολικού έτους 2008 και συγκεκριμένα τους μήνες Μάιο έως αρχές Ιουνίου σε δημοτικά σχολεία διαφόρων περιοχών της πόλης της Πρέβεζας. Τα παιδιά δεν επιλέχθηκαν τυχαία, η συμμετοχή τους καθορίστηκε από την τήρηση ορισμένων προϋποθέσεων, για τον εντοπισμό των οποίων, ήταν καθοριστική η βοήθεια των δασκάλων. Αναλυτική εικόνα των απαραίτητων προϋποθέσεων, υπάρχει παραπάνω.

Μετά τις οδηγίες που εδόθησαν, τα παιδιά εξετάστηκαν. Η καταγραφή έγινε σε απομονωμένο χώρο μέσα στο σχολείο για την καλύτερη καταγραφή των δειγμάτων. Κάθε παιδί καταγράφηκε ξεχωριστά από τα άλλα. Ο χρόνος μαγνητοφώνησης του κάθε παιδιού κυμαινόταν από 8 έως 15 λεπτά, χωρίς να συνυπολογίζεται ο χρόνος γνωριμίας με το παιδί. Κατά την διάρκεια της γνωριμίας με το παιδί, δίνονταν οδηγίες ως προς την διαδικασία της εξέτασης, δηλαδή να διαβάζει με την σειρά τις λέξεις χωρίς να δοθεί έμφαση στην ύπαρξη μη υπαρκτών λέξεων. Τόσο οι ελληνόφωνοι όσο και οι αλβανόφωνοι αναγνώστες εξετάστηκαν με τυχαία σειρά, αποφεύχθηκαν παντός τύπου σχολιασμοί των αποτελεσμάτων, και στο τέλος της καταγραφής όλοι οι μαθητές επιβραβεύονται με πρωτογενή ενίσχυση.

4. ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΤΗΝ ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΩΝ ΛΑΘΩΝ

Η αναγνωστική επίδοση των παιδιών καταγράφηκε μέσω της προσεκτικής απομαγνητοφώνησης και μελέτης του δείγματος του κάθε παιδιού. Η σωστή και λανθασμένη ανάγνωση των λέξεων σημειώθηκαν με την ηχητική τους παράσταση, δίπλα στην υπό ανάγνωση ηχητική παράσταση των λέξεων.

Μετά την καταγραφή των δειγμάτων της αναγνωστικής επίδοσης των παιδιών, έγινε επιμέρους καταγραφή των μορφολογικών λαθών, αφού απομονώθηκαν τα λάθη που αφορούσαν τον τονισμό και τη φωνολογία των λέξεων.

Αυτό συνέβη γιατί τα συγκεκριμένα είδη λαθών δεν αποτελούσαν μέρος της έρευνας. Παρ' όλα αυτά, έγινε αναφορά και καταμέτρηση αυτών των λαθών.

Τα μορφολογικά λάθη διαχωρίστηκαν σε κατηγορίες ανά τάξη και ανά υποομάδα (ελληνόφωνοι, αλβανόφωνοι αναγνώστες). Σημαντικός παράγοντας ομαδοποίησης των λαθών, αποτέλεσε η θέση του λάθους μέσα στην λέξη δηλαδή αν τα λάθη έγιναν στο πρόθημα, στο θέμα, στο επίθημα ή στα όρια αυτών μέσα στη λέξη. Η θέση των λαθών άλλωστε αποτέλεσε και το σπουδαιότερο παράγοντα για την έρευνα των υποθέσεων της εργασίας.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

1. ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

1.1. Υλικό

Στην έρευνα έλαβε μέρος, τυχαίο δείγμα 40 παιδιών, 10 ελληνόφωνων και 10 αλβανόφωνων της Β΄ δημοτικού και 10 ελληνόφωνων και 10 αλβανόφωνων της Δ΄ δημοτικού που διαμένουν στην Πρέβεζα. Η επιλογή του δείγματος έγινε σύμφωνα με παραμέτρους που αναφέρονται αναλυτικά στο σχετικό κεφάλαιο της Μεθοδολογίας.

Ως όργανο μέτρησης χρησιμοποιήθηκαν ομάδες των 42 λέξεων υπαρκτές και μη υπαρκτές. Ο μέσος χρόνος που απαιτήθηκε για κάθε μέτρηση ήταν 12 λεπτά περίπου.

Η ερευνητική προσπάθεια διήρκησε 2 μήνες περίπου.

Οι πίνακες με τον αριθμό των λέξεων που διαβάστηκαν σωστά από τους μαθητές βρίσκονται στο παράρτημα (σελ.).

1.2. Στατιστική μεθοδολογία

Στους πίνακες που ακολουθούν οι μετρήσιμες μεταβλητές παρουσιάζονται με τη μέση τιμή (mean value) των μετρήσεων τους, την τυπική απόκλιση (standard deviation). Οι στατιστικοί έλεγχοι που χρησιμοποιήθηκαν για τον έλεγχο των διαφορών που παρατηρήθηκαν μεταξύ των εξεταζομένων παραμέτρων ήταν ο έλεγχος του student's t-test (paired t-test και t-test for Equality of Means κατά περίπτωση για τις μετρήσιμες μεταβλητές).

Κατά τη στατιστική ανάλυση και επεξεργασία των δεδομένων οι διαφορές και οι συσχετίσεις που προκύπτουν θεωρούνται στατιστικά σημαντικές αν και μόνο αν αντιστοιχούν σε πιθανότητα $p < 0,05$ (επίπεδο σημαντικότητας) (όπως αυτή προκύπτει από τον αντίστοιχο κάθε φορά στατιστικό έλεγχο).

1.3. Αποτελέσματα

Ελέγχοντας τις διαφορές ως προς την ανάγνωση υπαρκτών και μη υπαρκτών λέξεων από ελληνόφωνους και αλβανόφωνους αναγνώστες για την Β΄ και Δ΄ τάξη του δημοτικού προέκυψαν τα ακόλουθα αποτελέσματα.

Ο μέσος όρος των ελληνόφωνων αναγνωστών για την Β΄ τάξη του δημοτικού ήταν 37,9 στις υπαρκτές λέξεις και 24,5 στις μη υπαρκτές λέξεις (πίνακας 1). Η διαφορά που προκύπτει είναι στατιστικά λίνα σημαντική ($t=8,543$, $df=9$, $p<0,05$).

Πίνακας 1. Αποτελέσματα ελληνόφωνων αναγνωστών Β΄ δημοτικού

Β΄ δημοτικού-Ελληνόφ. Αναγν.	Υπαρκτές N=10	Μη υπαρκτές N=10
Μέσος όρος	37,9	24,5
Τυπική απόκλιση	1,73	4,65

Ο μέσος όρος των αλβανόφωνων για την Β΄ τάξη του δημοτικού ήταν 36,4 στις υπαρκτές λέξεις και 24,7 στις μη υπαρκτές λέξεις (Πίνακας 2). Η διαφορά που προκύπτει είναι στατιστικά λίναν σημαντική ($t=5,532$, $df=9$, $p<0,05$).

Πίνακας 2. Αποτελέσματα αλβανόφωνων αναγνωστών Β΄ δημοτικού

Β΄ δημοτικού-Αλβανόφ. Αναγν.	Υπαρκτές N=10	Μη υπαρκτές N=10
Μέσος όρος	36,4	24,7
Τυπική απόκλιση	3,72	5,55

Αντίστοιχα ο μέσος όρος των ελληνόφωνων αναγνωστών για την Δ΄ τάξη του δημοτικού στις υπαρκτές λέξεις είναι 36,2 και στις μη υπαρκτές λέξεις 29,4 (Πίνακας 3). Η διαφορά που προκύπτει είναι στατιστικά λίναν σημαντική ($t=2,129$, $df=9$, $p<0,05$).

Πίνακας 3: Αποτελέσματα ελληνόφωνων αναγνωστών Δ΄ δημοτικού

Δ΄ δημοτικού-Ελληνόφ. Αναγν.	Υπαρκτές N=10	Μη υπαρκτές N=10
Μέσος όρος	36,2	29,4
Τυπική απόκλιση	9,02	4,55

Ο μέσος όρος των αλβανόφωνων αναγνωστών για την Δ΄ τάξη του δημοτικού ήταν 39,2 για τις υπαρκτές λέξεις και 31 για τις μη υπαρκτές λέξεις (Πίνακας 4). Η διαφορά που προκύπτει είναι στατιστικά λίναν σημαντική ($t=6,236$, $df=9$, $p<0,05$).

Πίνακας 4. Αποτελέσματα αλβανόφωνων αναγνωστών Δ΄ δημοτικού

Δ΄ δημοτικού-Ελληνόφ. Αναγν.	Υπαρκτές N=10	Μη υπαρκτές N=10
Μέσος όρος	36,2	31
Τυπική απόκλιση	9,02	3,80

Ελέγχοντας τις διαφορές ως προς τους ελληνόφωνους και τους αλβανόφωνους αναγνώστες στην ανάγνωση υπαρκτών και μη υπαρκτών λέξεων για τις 2 τάξεις του δημοτικού προέκυψαν τα παρακάτω αποτελέσματα:

Ο μέσος όρος ανάγνωσης υπαρκτών λέξεων των ελληνόφωνων αναγνωστών για την Β΄ τάξη δημοτικού ήταν 37,9 και 36,4 των αλβανόφωνων αναγνωστών (Πίνακας 5). Η διαφορά που προκύπτει είναι στατιστικά λίαν σημαντική ($t=1,156$, $df=9$, $p<0,05$).

Πίνακας 5. Αποτελέσματα ανάγνωσης υπαρκτών λέξεων Β΄ δημοτικού

Β΄ δημοτικού-Υπαρκτές λέξεις	Ελληνόφωνοι N=10	Αλβανόφωνοι N=10
Μέσος όρος	37,9	36,4
Τυπική απόκλιση	1,73	3,72

Ο μέσος όρος ανάγνωσης μη υπαρκτών λέξεων των ελληνόφωνων αναγνωστών για την Β΄ τάξη του δημοτικού είναι 24,5 και για τους αλβανόφωνους είναι 24,7 (Πίνακας 6) Η διαφορά που προκύπτει είναι στατιστικά λίαν σημαντική ($t=-1,034$, $df=9$, $p<0,05$).

Πίνακας 6. Αποτελέσματα ανάγνωσης μη υπαρκτών λέξεων Β΄ δημοτικού

Β΄ δημ.-Μη υπαρκτές λέξεις	Ελληνόφωνοι N=10	Αλβανόφωνοι N=10
Μέσος όρος	24,5	24,7
Τυπική απόκλιση	4,65	5,55

Αντίστοιχα, ο μέσος όρος ανάγνωσης υπαρκτών λέξεων των ελληνόφωνων αναγνωστών για την Δ΄ τάξη του δημοτικού ήταν 36,2 και για τους αλβανόφωνους

είναι 39,2 (Πίνακας 7). Η διαφορά που προκύπτει είναι στατιστικά λίνα σημαντική ($t=-1,034$, $df=9$, $p<0,05$).

Πίνακας 7. Αποτελέσματα ανάγνωσης υπαρκτών λέξεων Δ΄ δημοτικού

Δ΄ δημ.-Υπαρκτές λέξεις	Ελληνόφωνοι N=10	Αλβανόφωνοι N=10
Μέσος όρος	36,2	39,2
Τυπική απόκλιση	9,02	1,69

Ο μέσος όρος ανάγνωσης μη υπαρκτών λέξεων των ελληνόφωνων αναγνωστών για την Δ΄ τάξη του δημοτικού ήταν 29,4 και για τους αλβανόφωνους 31 (Πίνακας 8).

Η διαφορά που προκύπτει είναι στατιστικά σημαντική ($t=-0,853$, $df=9$, $p<0,05$).

Πίνακας 8. Αποτελέσματα ανάγνωσης μη υπαρκτών λέξεων Δ΄ δημοτικού

Δ΄ δημ.-Μη υπαρκτές λέξεις	Ελληνόφωνοι N=10	Αλβανόφωνοι N=10
Μέσος όρος	29,4	31
Τυπική απόκλιση	4,55	3,80

2. ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Κατά την καταγραφή των λαθών πραγματοποιήθηκε διαχωρισμός τους σε τρεις βασικές κατηγορίες: στην κατηγορία των μορφολογικών λαθών, στην κατηγορία των φωνολογικών λαθών, και στην κατηγορία με τα λάθη τονισμού. Τα μορφολογικά λάθη αποτελούν τα λάθη στα οποία επικεντρωνόμαστε, συνεπώς γίνεται διεξοδική ανάλυσή τους. Ακόμη, γίνεται αναφορά στα φωνολογικά λάθη, όπως και στα λάθη τονισμού ξεχωριστά, καθώς αποτελούν σημαντικό μέρος των λαθών που πραγματοποιούνται από τους μαθητές όλων των τάξεων. Παρ' όλα αυτά, η αναφορά αυτή είναι ενδεικτική και περιορίζεται κυρίως σε αριθμητικά δεδομένα και γενική περιγραφή αυτών.

Περαιτέρω ανάλυσή τους θεωρούμε ότι ξεπερνά την εμβέλεια της παρούσας έρευνας, ανεξάρτητα από το ενδιαφέρον που παρουσιάζει.

Παρακάτω παρατίθενται τα στοιχεία που προέκυψαν κατά την καταγραφή των λαθών. Αρχικά, γίνεται αναφορά και ανάλυση των λαθών ανά τάξη, και στη συνέχεια πραγματοποιείται σύγκριση των παραπάνω δεδομένων μεταξύ των τάξεων που περιλαμβάνονται στην έρευνα.

2.1. Ανάλυση των λαθών ανά τάξη

Η αναφορά και ανάλυση των λαθών ανά τάξη περιλαμβάνει:

- 1.** Ποσοτικό και ποιοτικό διαχωρισμό των λαθών που παράγονται κατά την ανάγνωση υπαρκτών λέξεων, μη υπαρκτών λέξεων και συνολικά, ανάμεσα σε ελληνόφωνους και αλβανόφωνους αναγνώστες.
- 2.** Παραδείγματα λεξικών κι γραμματικών αλλαγών, που πραγματοποιούνται κατά την ανάγνωση υπαρκτών λέξεων, μη υπαρκτών λέξεων και συνολικά, ανάμεσα σε ελληνόφωνους και αλβανόφωνους αναγνώστες.
- 3.** Εντοπισμός των περισσότερων μορφολογικών λαθών που πραγματοποιούνται ανάμεσα στις τρεις κατηγορίες λέξεων.

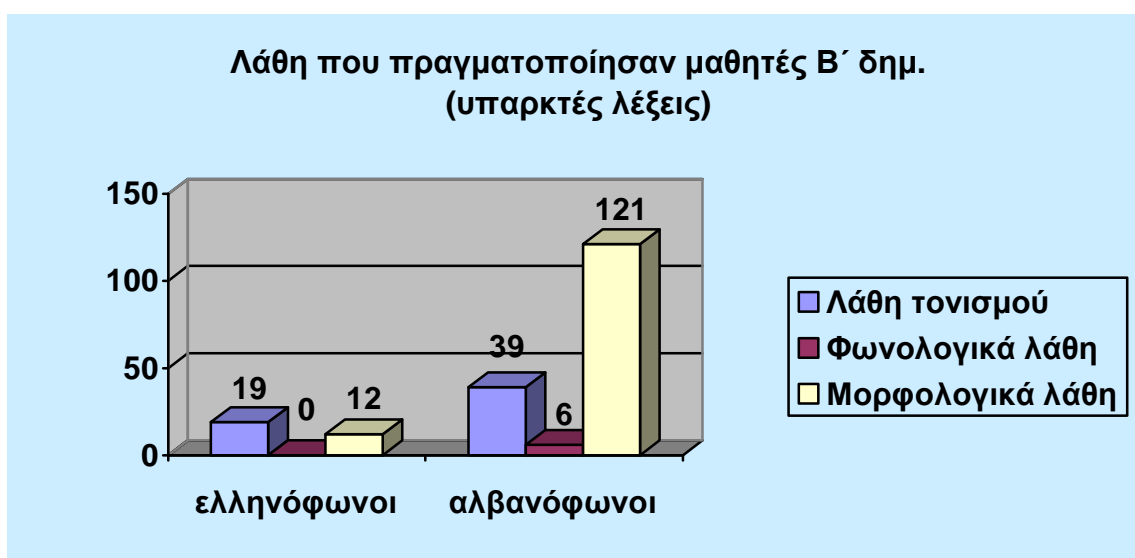
2.1.1. Β΄ δημοτικού

Στην πρώτη ομάδα του δείγματος της έρευνας καταγράφησαν 406 λάθη συνολικά, τα οποία πραγματοποιήθηκαν από τους μαθητές της Β΄ δημοτικού κατά την ανάγνωση της λίστας των λέξεων που τους αντιστοιχούσε.

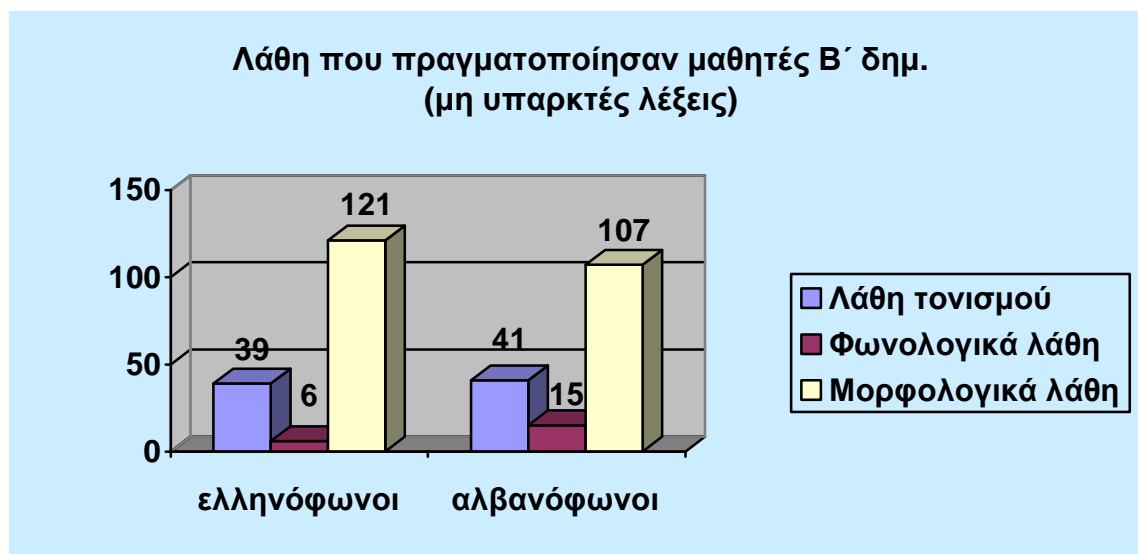
Στον πίνακα 9 παρουσιάζεται η κατανομή των λαθών, η οποία σχεδιάστηκε ώστε να απαντά σε τρία βασικά ερωτήματα: *ποιοι* πραγματοποίησαν τα λάθη (ελληνόφωνοι/αλβανόφωνοι αναγνώστες), *πού* πραγματοποιήθηκαν τα λάθη (υπαρκτές/μη υπαρκτές λέξεις) και *τι είδους* λάθη πραγματοποιήθηκαν (μορφολογικά/φωνολογικά/λάθη τονισμού).

Πίνακας 9. Ταξινόμηση των λαθών που πραγματοποίησαν οι μαθητές της Β΄ τάξης δημοτικού

Β΄ Δημοτικού	Λάθη								
	Υπαρκτές λέξεις				Μη υπαρκτές λέξεις				
	Μορφολογικά	Φωνολογικά	Τόνοι	Σύνολο	Μορφολογικά	Φωνολογικά	Τόνοι	Σύνολο	Σύνολο
Ελληνόφωνοι αναγνώστες	12	–	19	31	121	6	39	166	197
Αλβανόφωνοι αναγνώστες	14	–	32	46	107	15	41	163	209
									406

Σχήμα 1α. Λάθη που πραγματοποίησαν οι μαθητές της Β΄ δημοτικού (υπαρκτές λέξεις)

Σχήμα 1β. Λάθη που πραγματοποίησαν οι μαθητές της Β΄ δημοτικού (μη υπαρκτές λέξεις)

Λαμβάνοντας υπόψη τα δεδομένα που προκύπτουν από τον πίνακα παρατηρούμε ότι οι αλβανόφωνοι αναγνώστες πραγματοποίησαν περισσότερα λάθη (209) από αυτά που πραγματοποίησαν οι ελληνόφωνοι αναγνώστες (197) στο σύνολο των λαθών. Παρακάτω, μελετώνται τα στοιχεία του πίνακα και συγκρίνονται σε οριζόντιο αλλά και κάθετο επίπεδο. Το μεν οριζόντιο επίπεδο, αφορά το διαχωρισμό ανάμεσα στα λάθη που πραγματοποιήθηκαν κατά την ανάγνωση υπαρκτών λέξεων και στα λάθη που πραγματοποιήθηκαν κατά την ανάγνωση μη υπαρκτών λέξεων. Το δε κάθετο επίπεδο, αφορά το διαχωρισμό ανάμεσα στα λάθη που πραγματοποιήθηκαν από τους ελληνόφωνους αναγνώστες και αυτά που πραγματοποιήθηκαν από τους αλβανόφωνους αναγνώστες. Συγκρίνοντας αριθμητικά τα λάθη, η διαφορά είναι ελάχιστη κατά την ανάγνωση των υπαρκτών λέξεων, όπου οι ελληνόφωνοι αναγνώστες πραγματοποίησαν 31 λάθη και οι αλβανόφωνοι αναγνώστες πραγματοποίησαν 46 λάθη. Κατά την ανάγνωση μη υπαρκτών λέξεων, η διαφορά είναι μικρή καθώς οι αντίστοιχοι αριθμοί λαθών είναι: για τους ελληνόφωνους αναγνώστες 166 λάθη και για τους αλβανόφωνους αναγνώστες 163 λάθη. Συγκρίνοντας τα λάθη ανά κατηγορία (Σχήμα 1α,β) διαπιστώνουμε ότι: υπάρχει σχετική αύξηση του αριθμού των μορφολογικών λαθών που πραγματοποίησαν οι ελληνόφωνοι και αλβανόφωνοι αναγνώστες κατά την ανάγνωση μη υπαρκτών λέξεων σε σχέση με αυτών που πραγματοποίησαν κατά την ανάγνωση υπαρκτών λέξεων. Επίσης φωνολογικά λάθη πραγματοποίησαν μόνο

οι αλβανόφωνοι αναγνώστες. Τέλος, λάθη τονισμού πραγματοποίησαν και οι ελληνόφωνοι αναγνώστες και οι αλβανόφωνοι με την διαφορά ότι οι ελληνόφωνοι αναγνώστες πραγματοποίησαν περισσότερα λάθη στις μη υπαρκτές λέξεις ενώ οι αλβανόφωνοι αναγνώστες πραγματοποίησαν λάθη τονισμού τόσο στις υπαρκτές όσο και στις μη υπαρκτές με ελάχιστη διαφορά.

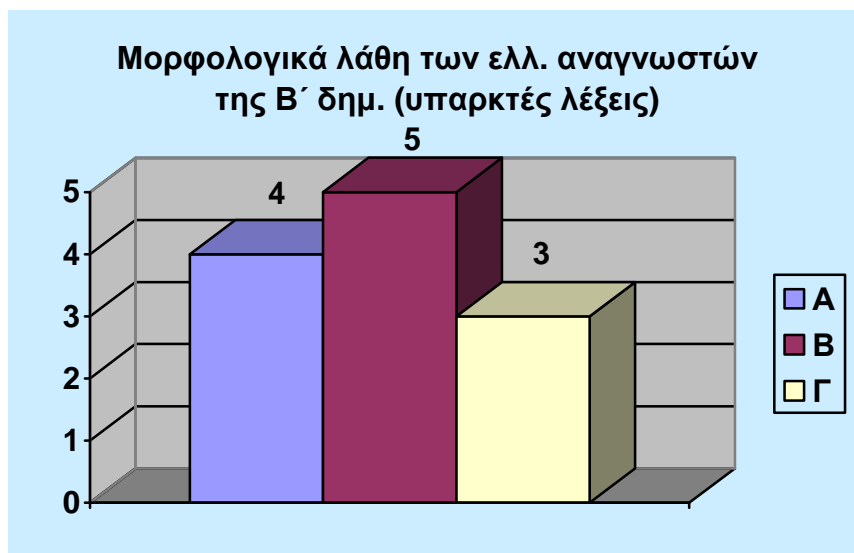
✓ **ΕΛΛΗΝΟΦΩΝΟΙ ΑΝΑΓΝΩΣΤΕΣ**

Οι ελληνόφωνοι αναγνώστες πραγματοποίησαν 197 λάθη συνολικά, τα οποία κατατάσσονται ως εξής:

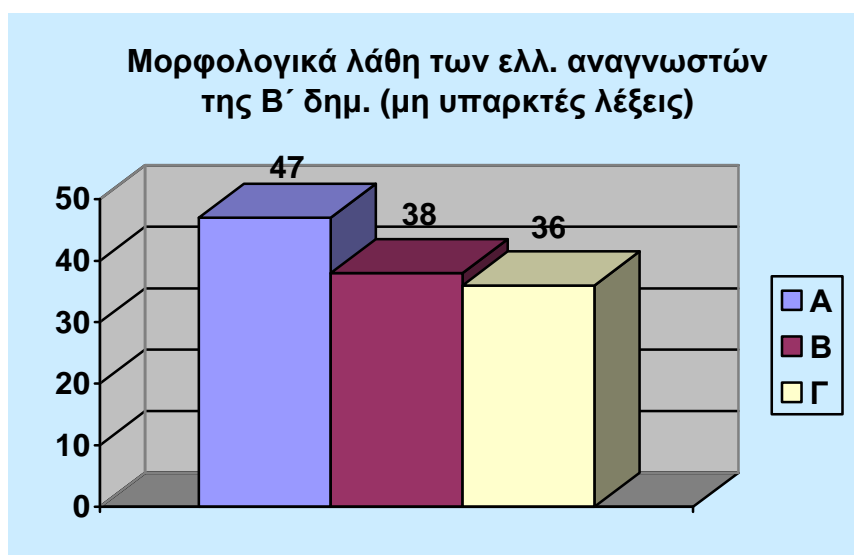
1. Κατά την ανάγνωση υπαρκτών λέξεων παρήχθησαν 31 λάθη και τα υπόλοιπα 166 λάθη πραγματοποιήθηκαν κατά την ανάγνωση μη υπαρκτών λέξεων.
2. Στην κατηγορία των μορφολογικών λαθών ανήκαν 133, ενώ τα φωνολογικά ήταν 6 και τα λάθη τονισμού ήταν 58.
3. Από τα 133 μορφολογικά λάθη, τα 12 πραγματοποιήθηκαν κατά την ανάγνωση υπαρκτών λέξεων κι τα υπόλοιπα 121 πραγματοποιήθηκαν κατά την ανάγνωση μη υπαρκτών λέξεων. Η κατανομή των μορφολογικών λαθών στις τρεις κατηγορίες παρουσιάζεται στον Πίνακα 10.

Πίνακας 10. Ταξινόμηση των μορφολογικών λαθών που πραγματοποίησαν οι ελληνόφωνοι αναγνώστες της Β΄ τάξης δημοτικού

Β΄ Δημοτικού	Μορφολογικά λάθη								
	Υπαρκτές λέξεις				Μη υπαρκτές λέξεις				
	Α΄	Β΄	Γ΄	Σύνολο	Α΄	Β΄	Γ΄	Σύνολο	Σύνολο
Ελληνόφωνοι αναγνώστες	4	5	3	12	47	38	36	121	133

Σχήμα 2α. *Μορφολογικά λάθη των ελληνόφωνων αναγνωστών της Β΄ δημοτικού (υπαρκτές λέξεις)*

Σχήμα 2β. *Μορφολογικά λάθη των ελληνόφωνων αναγνωστών της Β΄ δημοτικού (μη υπαρκτές λέξεις)*

Αρχικά παρουσιάζονται τα λάθη που πραγματοποίησαν οι ελληνόφωνοι αναγνώστες στις υπαρκτές λέξεις και στη συνέχεια τα λάθη που πραγματοποίησαν στις μη υπαρκτές λέξεις.

✓ Υπαρκτές λέξεις

Οι ελληνόφωνοι αναγνώστες πραγματοποίησαν 31 λάθη κατά την ανάγνωση υπαρκτών λέξεων. Από αυτά: τα 12 ήταν μορφολογικά λάθη, και τα 19 ήταν λάθη τονισμού. Παρακάτω, αναλύονται ποσοτικά και ποιοτικά τα μορφολογικά λάθη, ανά μορφολογικά κατηγορία:

Στην Α΄ κατηγορία λέξεων (Θέμα+Κατάληξη) σημειώθηκαν 4 λάθη, εκ των οποίων το ένα ήταν λεξικό (παράδειγμα 1.1) και τα 3 ήταν γραμματικά (παραδείγματα 1.2, 1.3). όσον αφορά τα γραμματικά λάθη, πραγματοποιήθηκαν μια αλλαγή στο χρόνο (παράδειγμα 1.2) και μια αλλαγή στο χρόνο και στο πρόσωπο (παράδειγμα 1.3).

- (1.1) <γεροντάκι> [jero´deci]
- (1.2) <ακολουθίσουμε> [akolu´θisame]
- (1.3) <τραγουδούσαν> [traɣu´ðo]

Στην Β΄ κατηγορία λέξεων (Πρόθημα+Θέμα+Κατάληξη) σημειώθηκαν 5 λάθη, εκ των οποίων 1 αφορούσε αλλαγή στο πρόθημα (παράδειγμα 1.4), 2 ήταν λεξικά (παραδείγματα 1.5, 1.6).

- (1.4) <ξεχασιάρης> [ksaxa´sçaris]
- (1.5) <συντριβή> [sin´drivo]
- (1.6) <προσοχή> [pro´seçi]
- (1.7) <ξεμυαλίστηκαν> [kse´kan]

Στην Γ΄ κατηγορία λέξεων (Σύνθετη-θέμα+θέμα+κατάληξη) σημειώθηκαν 3 λάθη τα οποία αφορούσαν λεξικές αλλαγές και τα οποία είναι τα ακόλουθα.

- (1.8) <ταχυδρόμος> [taksi´ðromos]
- (1.9) <σημαιοστολίζω> [simesto´lizo]
- (1.10) <πεζοδρόμιο> [pe´zoðromos]

✓ Μη υπαρκτές λέξεις

Οι ελληνόφωνοι αναγνώστες πραγματοποίησαν 166 λάθη κατά την ανάγνωση μη υπαρκτών λέξεων. Από αυτά: 121 ήταν μορφολογικά λάθη, 6 ήταν φωνολογικά λάθη και 39 ήταν λάθη τονισμού.

Παρακάτω, αναλύονται ποσοτικά και ποιοτικά τα μορφολογικά λάθη, ανά μορφολογικά κατηγορία:

Στην Α' κατηγορία λέξεων (Θέμα+Κατάληξη) σημειώθηκαν 47 λάθη. Πραγματοποιήθηκαν 36 λεξικές αλλαγές και 11 γραμματικές αλλαγές, όσον αφορά τις λεξικές αλλαγές, οι μαθητές διάβασαν στη θέση 35 μη υπαρκτών λέξεων, τις αντίστοιχές τους υπαρκτές (παραδείγματα 1.11 έως 1.16). όσον αφορά τις γραμματικές αλλαγές, οι μαθητές διάβασαν στην θέση 9 μη υπαρκτών λέξεων, τις αντίστοιχές τους υπαρκτές (παραδείγματα 1.17 έως 1.19). τέλος, σε 2 λέξεις πραγματοποιήθηκαν αλλαγή στην κατάληξη (παραδειγμα 1.20) και σε μια άλλη αλλαγή στο θέμα (παραδειγμα 1.21).

(1.11) <σοκολότα>	[soko'landa]
(1.12) <τραγουθούσαν>	[traygu'dusan]
(1.13) <σκαλίθαμε>	[ska'lisame]
(1.14) <κατάλαγος>	[ka'talogos]
(1.15) <πατερούρης>	[pate'rulis]
(1.16) <γεροντόκι>	[jero'daci]
(1.17) <μηνύματα>	[mi'nimata]
(1.18) <δροσεράς>	[ðrose'ros]
(1.19) <τραλούτσικας>	[tre'lutsikos]
(1.20) <δροσεράς>	[ðrose'ro]
(1.21) <γεροντόκι>	[je'rodi]

Στην Β κατηγορία λέξεων (Πρόθημα+Θέμα+Κατάληξη) σημειώθηκαν 39 λάθη. Πραγματοποιήθηκαν 28 λεξικές αλλαγές 10 γραμματικές αλλαγές και 1 αλλαγή στο πρόθημα. Όσον αφορά τις λεξικές αλλαγές, οι μαθητές διάβασαν στην θέση 26 μη υπαρκτών λέξεων την αντίστοιχή τους υπαρκτή (παραδείγματα 1.22 έως 1.29) αλλά πραγματοποίησαν αλλαγή στην κατάληξη σε 2 λέξεις (παραδείγματα 1.30 έως 1.31). Όσον αφορά τις γραμματικές αλλαγές, οι μαθητές διάβασαν στην θέση 9 μη υπαρκτών λέξεων την αντίστοιχή τους υπαρκτή (παραδείγματα 1.32 έως 1.33). Τέλος, σε μια λέξη πραγματοποιήθηκε αλλαγή στο πρόθημα (παραδειγμα 1.34).

(1.22) <παραμύσι>	[para'miθi]
(1.23) <προχώρηθα>	[pro'chorisa]
(1.24) <διαφημίσω>	[ðjafi'mizo]
(1.25) <προσπóθεια>	[pro'spaθia]

(1.26) <παράθυλο>	[pa´raθiɾo]
(1.27) <ξεχωρόζο>	[ksexo´rizo]
(1.28) <ξεχωρόζω>	[kse´xoro]
(1.29) <προχώρηθα>	[proxo´risa]
(1.30) <ξεκόνησον>	[kse´cinison]
(1.31) <παραδώσουτε>	[para´ðosome]
(1.32) <περιγράφουμε>	[peri´grafume]
(1.33) <υπογραμμίσαμο>	[ipogra´misame]
(1.34) <παράθυλο>	[pe´raθilo]

Στη Γ΄ κατηγορία (Σύνθετη-Θέμα+Θέμα+Κατάληξη) σημειώθηκαν 15 λεξικές αλλαγές και 15 γραμματικές αλλαγές. Όσον αφορά τις λεξικές αλλαγές, οι μαθητές διάβασαν στη θέση 11 μη υπαρκτών λέξεων, την αντίστοιχή της υπαρκτή (παραδείγματα 1.35 έως 1.38) και σε 4 λέξεις σημειώθηκε αλλαγή στο δεύτερο θέμα (παραδείγματα 1.39 έως 1.42).

Όσον αφορά τις γραμματικές αλλαγές οι μαθητές διάβασα στην θέση 13 μη υπαρκτών λέξεων την αντίστοιχή τους υπαρκτή (παραδείγματα 1.43 έως 1.47) και σε 2 λέξεις πραγματοποιήθηκε αλλαγή στην κατάληξη (παραδείγματα 1.48 1.49).

(1.35) <υπνόθακος>	[i´rnosakos]
(1.36) <αστροναύκης>	[astro´naftis]
(1.37) <σημαιοστορίζω>	[simeosto´lizo]
(1.38) <πεζοδρόκιο>	[pezo´ðromio]
(1.39) <πεζοδρόκιο>	[pezo´ðracio]
(1.40) <σημειοστορίζω>	[simesto´rizo]
(1.41) <αστροναύκης>	[astro´afcis]
(1.42) <ταχυδρόκος>	[taçi´ðrocis]
(1.43) <μικρόκοσμος>	[mi´krokosmos]
(1.44) <καλοκαίρο>	[kalo´ceri]
(1.45) <καλησπέρο>	[kali´spera]
(1.46) <πολύπλοκος>	[po´liplokos]
(1.47) <τηλέγραφας>	[ti´legrafos]
(1.48) <ολόλευκας>	[olo´fkas]
(1.49) <καλοντυμένους>	[kalodi´meno]

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η κατανομή των λαθών ανάμεσα στις κατηγορίες αλλά και το είδος των λαθών, δηλαδή, για λεξικά ή γραμματικά λάθη. Τα παραπάνω στοιχεία παρουσιάζονται στον πίνακα 11.

Πίνακας 11. Λεξικά, γραμματικά λάθη και συνδυασμός αυτών που πραγματοποιήθηκαν από τους ελληνόφωνους αναγνώστες της Β΄ δημοτικού.

ΥΠΑΡΚΤΕΣ ΛΕΞΕΙΣ				
	Λεξική αλλαγή	Γραμματική αλλαγή	Αλλαγή στο πρόθημα	Σύνολο
A΄.θέμα+κατάληξη	1	3	—	4
B΄.πρόθημα+θέμα+κατάληξη	2	2	1	5
Γ΄.σύνθετες (θέμα+θέμα+κατάληξη)	3	—	—	3
Σύνολο	6	5	1	12
ΜΗ ΥΠΑΡΚΤΕΣ ΛΕΞΕΙΣ				
A΄. θέμα+κατάληξη	36	11	—	47
B΄.πρόθημα+θέμα+κατάληξη	28	10	1	39
Γ΄.σύνθετες (θέμα+θέμα+κατάληξη)	15	20	—	35
Σύνολο	79	41	1	121
Σύνολο υπαρκτών και μη υπαρκτών λέξεων	85	46	2	133

Σύμφωνα με τα παραπάνω στοιχεία, οι ελληνόφωνοι αναγνώστες, κατά την ανάγνωση υπαρκτών λέξεων, πραγματοποίησαν λάθη και στις τρεις μορφολογικές κατηγορίες χωρίς αποκλίσεις ανάμεσα στις τρεις μορφολογικές κατηγορίες.

Όσον αφορά το είδος των λαθών παρατηρούμε ότι τα λεξικά λάθη υπερτερούν των γραμματικών κατά 1, ενώ παρατηρήθηκε και μια αλλαγή στο πρόθημα.

Όσον αφορά τις μη υπαρκτές λέξεις τα λεξικά λάθη υπερτερούν των γραμματικών με μόνη εξαίρεση την Γ΄ κατηγορία (Σύνθετη-Θέμα+Θέμα+Κατάληξη) όπου τα γραμματικά λάθη υπερτερούν των λεξικών. Επίσης πραγματοποιήθηκε και ένα λάθος σε πρόθημα της Β΄ κατηγορίας.

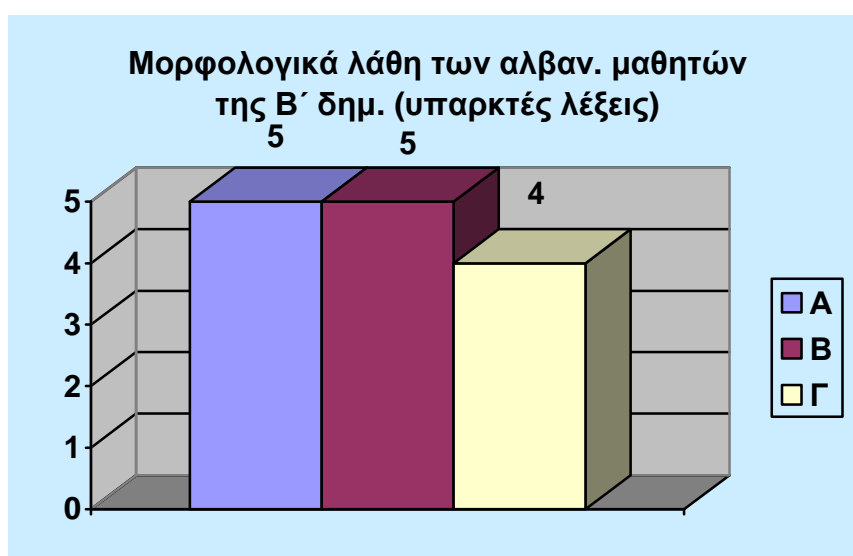
✓ ΑΛΒΑΝΟΦΩΝΟΙ ΑΝΑΓΝΩΣΤΕΣ

Οι αλβανόφωνοι αναγνώστες πραγματοποίησαν 209 λάθη συνολικά, τα οποία κατατάσσονται ως εξής:

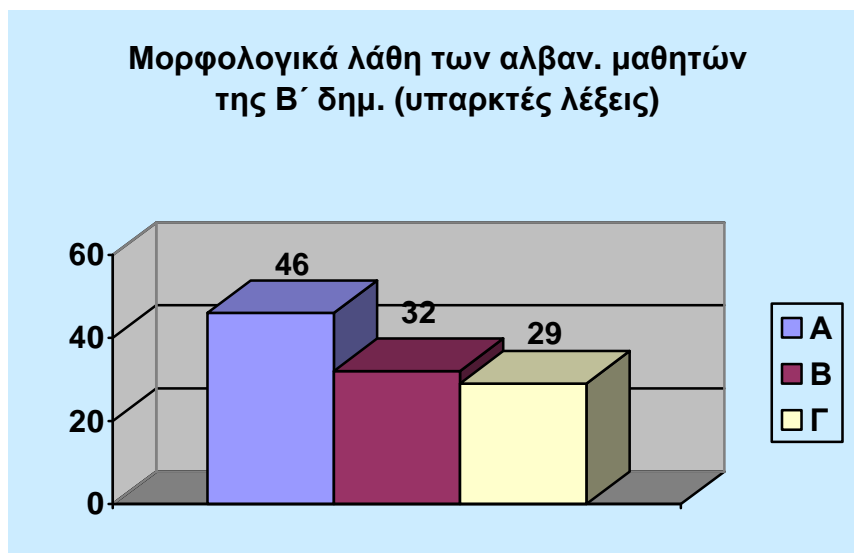
1. Κατά την ανάγνωση υπαρκτών λέξεων παρήχθησαν 46 λάθη και τα υπόλοιπα 163 πραγματοποιήθηκαν κατά την ανάγνωση μη υπαρκτών λέξεων.
2. Στην κατηγορία των μορφολογικών λαθών ανήκαν 121 ενώ τα φωνολογικά λάθη ήταν 15 και τα λάθη τονισμού ήταν 73.
3. Από τα 121 μορφολογικά λάθη, τα 14 πραγματοποιήθηκαν κατά την ανάγνωση υπαρκτών λέξεων και τα υπόλοιπα 107 πραγματοποιήθηκαν κατά την ανάγνωση μη υπαρκτών λέξεων. Η κατανομή των μορφολογικών λαθών στις τρεις κατηγορίες παρουσιάζεται στον πίνακα 12.

Πίνακας 12. Ταξινόμηση των μορφολογικών λαθών που πραγματοποίησαν οι αλβανόφωνοι αναγνώστες της Β΄ τάξης δημοτικού.

Β΄ Δημοτικού	Μορφολογικά λάθη								
	Υπαρκτές λέξεις				Μη υπαρκτές λέξεις				
	Α΄	Β΄	Γ΄	Σύνολο	Α΄	Β΄	Γ΄	Σύνολο	Σύνολο
Αλβανόφωνοι αναγνώστες	5	5	4	14	46	32	29	107	121

Σχήμα 3α. Μορφολογικά λάθη των αλβανόφωνων της Β΄ τάξης δημοτικού (υπαρκτές λέξεις)

Σχήμα 3β. Μορφολογικά λάθη των αλβανόφωνων της Β΄ τάξης δημοτικού (μη υπαρκτές λέξεις)

Αρχικά παρουσιάζονται τα λάθη που πραγματοποίησαν οι αλβανόφωνοι αναγνώστες στις υπαρκτές λέξεις και στη συνέχεια τα λάθη που πραγματοποίησαν στις μη υπαρκτές λέξεις.

▼ Υπαρκτές λέξεις

Οι αλβανόφωνοι αναγνώστες πραγματοποίησαν 46 λάθη κατά την ανάγνωση υπαρκτών λέξεων. Από αυτά: 14 ήταν μορφολογικά λάθη και 32 ήταν λάθη τονισμού. Παρακάτω αναλύονται ποιοτικά και ποσοτικά τα μορφολογικά λάθη, ανά μορφολογική κατηγορία:

Στην Α΄ κατηγορία λέξεων (Θέμα+Κατάληξη) σημειώθηκαν 5 λάθη. Πραγματοποιήθηκαν 1 λεξική αλλαγή (παράδειγμα 1.50) και 4 γραμματικές αλλαγές (παράδειγμα 1.51 έως 1.53).

(1.50) <τρελαθήκατε>	[tre'ľutsikos]
(1.51) <ακολουθίσουμε>	[akolu'θisame]
(1.52) <δροσερός>	[ðrose'ro]
(1.53) <ζαβολιάρης>	[zavo'ľari]

Στην Β΄ κατηγορία λέξεων (Πρόθημα+Θέμα+Κατάληξη) σημειώθηκαν 5 λάθη. Πραγματοποιήθηκαν 1 αλλαγή στο πρόθημα (παράδειγμα 1.54), 2 λεξικές αλλαγές (παράδειγμα 1.55) και 2 γραμματικές αλλαγές (παράδειγμα 1.56).

Στην Γ΄ κατηγορία λέξεων (Σύνθετη-Θέμα+Θέμα+Κατάληξη) σημειώθηκαν 4 λάθη. Πραγματοποιήθηκαν 2 γραμματικές αλλαγές (παράδειγμα 1.57) και 2 λεξικές αλλαγές δηλαδή αφαιρέθηκε ένα γράμμα μετά το πρώτο θέμα (παράδειγμα 1.58).

(1.57) <ψαρόβαρκα> [psa´rovarkas]

(1.58) <σημαιοστολίζω> [simesto´lizo]

ν Μη υπαρκτές λέξεις

Οι αλβανόφωνοι αναγνώστες πραγματοποίησαν 163 λάθη κατά την ανάγνωση μη υπαρκτών λέξεων. Από αυτά: 107 ήταν μορφολογικά, 15 ήταν φωνολογικά και 41 ήταν λάθη τονισμού. Παρακάτω, αναλύονται ποσοτικά και ποιοτικά τα μορφολογικά λάθη, ανά μορφολογική κατηγορία:

Στην Α΄ κατηγορία λέξεων (Θέμα+Κατάληξη) σημειώθηκαν 46 λάθη. Πραγματοποιήθηκαν 22 λεξικές αλλαγές και 24 γραμματικές αλλαγές. Όσον αφορά τις λεξικές αλλαγές, οι μαθητές διάβασαν στην θέση 20 μη υπαρκτών λέξεων, τις αντίστοιχέ τους υπαρκτές (παραδείγματα 1.59 έως 1.64) και 2 λέξεις τις διάβασαν σωστά αλλά άλλαξαν τον τόνο (παραδείγματα 1.65, 1.66).

Όσον αφορά τις γραμματικές αλλαγές, οι μαθητές διάβασαν στην θέση 22 μη υπαρκτών λέξεων τις αντίστοιχές τους υπαρκτές (παραδείγματα 1.67 έως 1.71) και 2 λέξεις τις διάβασαν σωστά αλλά άλλαξαν τον τόνο (παραδείγματα 1.72, 1.73).

(1.59) <σκαλίθαμε> [ska´lisame]

(1.60) <πατερούρης> [pate´rulis]

(1.61) <σοκολότα> [soko´lata]

(1.62) <τραγουθούσαν> [trayu´ðusan]

(1.63) <κατάλαγος> [ka´talogos]

(1.64) <γεροντόκι> [jero´doci]

(1.65) <σκαλίθαμε> [skali´same]

(1.66) <κατάλαγος> [kata´logos]

(1.67) <μυνήμοτα> [mi´nimata]

(1.68) <τρελαθήκοτε> [trela´θikate]

(1.69) <δροσεράς> [ðrose´ros]

(1.70) <ακολουθήσουτε> [akolu´θisume]

(1.71) <κεφάλιο> [cefa´leo]

(1.72) <τρελούτσικας> [trelu´tsikos]

(1.73) <ακολουθήσουτε> [akoluθi´sume]

Στην κατηγορία λέξεων (Πρόθημα+Θέμα+Κατάληξη) σημειώθηκαν 32 λάθη, εκ των οποίων 18 ήταν λεξικές αλλαγές και 14 ήταν γραμματικές αλλαγές. Όσον αφορά τις λεξικές αλλαγές, οι μαθητές διάβασαν στη θέση 18 μη υπαρκτών λέξεων τις αντίστοιχές τους υπαρκτές (παραδείγματα 1.74 έως 1.80). Όσον αφορά τις γραμματικές αλλαγές, οι μαθητές διάβασαν στην θέση 14 μη υπαρκτών λέξεων τις αντίστοιχές τους υπαρκτές (παραδείγματα 1.81 έως 1.85).

(1.74) <προχώρηθα>	[pro'chorisa]
(1.75) <διαφημίδω>	[ðjafi'mizo]
(1.76) <παραμύσι>	[para'miθi]
(1.77) <προσπóθεια>	[pro'spaθia]
(1.78) <συντριδή>	[sindri'vi]
(1.79) <παράθυλο>	[pa'raθiro]
(1.80) <ξεχωρόζω>	[ksexo'rizo]
(1.81) <περιγράφουρε>	[peri'grafume]
(1.82) <παραδώσοντε>	[para'dosome]
(1.83) <ξεκίνησον>	[kse'kinisan]
(1.84) <ξεχασιάρας>	[ksexa'sçaris]
(1.85) <υπογραμμίσαμο>	[ipogra'misame]

Στην Γ' κατηγορία λέξεων (Σύνθετη-Θέμα+Θέμα+Κατάληξη) σημειώθηκαν 29 λάθη εκ των οποίων τα 18 ήταν λεξικές αλλαγές και τα 11 ήταν γραμματικές αλλαγές. Όσον αφορά τις λεξικές αλλαγές οι μαθητές διάβασαν στη θέση 18 μη υπαρκτών λέξεων τις αντίστοιχές τους υπαρκτές (παραδείγματα 1.86 έως 1.90) και στη θέση 11 μη υπαρκτών λέξεων τις αντίστοιχές τους υπαρκτές (παραδείγματα 1.91 έως 1.95).

(1.86) <υπνόθακος>	[i'pnosakos]
(1.87) <αστροναύκης>	[astro'naftis]
(1.88) <πεζοδρόκιο>	[pezo'dromio]
(1.89) <σιδηρόδροπος>	[si'diroðromos]
(1.90) <σημαιοστορίζω>	[simeosto'lizo]
(1.91) <μικρόκοσμος>	[mi'krokosmos]
(1.92) <τηλέγραφας>	[ti'legrafos]
(1.93) <καλησπέρο>	[kali'spera]
(1.94) <καλοντυμένου>	[kalodi'menos]
(1.95) <πολύπλοκας>	[po'liplokos]

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η κατανομή των λαθών ανάμεσα στις κατηγορίες αλλά και το είδος των λαθών, αν πρόκειται, δηλαδή για λεξικά ή γραμματικά λάθη ή ακόμη για συνδυασμό τους. Τα παραπάνω στοιχεία παρουσιάζονται στον Πίνακα 13.

Πίνακας 13. Λεξικά, γραμματικά λάθη και συνδυασμός αυτών που πραγματοποιήθηκαν από τους αλβανόφωνους αναγνώστες της Β΄ δημοτικού.

ΥΠΑΡΚΤΕΣ ΛΕΞΕΙΣ				
	Λεξική αλλαγή	Γραμματική αλλαγή	Αλλαγή στο πρόθημα	Σύνολο
A΄. θέμα+κατάληξη	1	4	—	5
B΄. Πρόθημα+θέμα+κατάληξη	2	2	1	5
Γ΄. Σύνθετες (θέμα+θέμα+κατάληξη)	2	2	—	4
Σύνολο	5	8	1	14
ΜΗ ΥΠΑΡΚΤΕΣ ΛΕΞΕΙΣ				
A΄. θέμα+κατάληξη	22	24	—	46
B΄. Πρόθημα+θέμα+κατάληξη	18	14		32
Γ΄. Σύνθετες (θέμα+θέμα+κατάληξη)	18	11		29
Σύνολο	58	49		107
Σύνολο υπαρκτών και μη υπαρκτών λέξεων	63	57	—	121

Όπως φαίνεται από τα στοιχεία που παρουσιάζονται παραπάνω, οι αλβανόφωνοι αναγνώστες πραγματοποίησαν κατά την ανάγνωση υπαρκτών λέξεων περισσότερα λάθη στην Α΄ κατηγορία (θέμα+κατάληξη) ενώ στις άλλες δύο κατηγορίες τα λάθη είναι εξίσου τα ίδια. Κατά την ανάγνωση μη υπαρκτών λέξεων πραγματοποιήθηκαν περισσότερα λάθη στην Α΄ κατηγορία (θέμα+κατάληξη) ενώ στις άλλες δύο κατηγορίες τα λάθη είναι εξίσου τα ίδια.

Όσον αφορά το είδος των λαθών παρατηρούμε ότι στις υπαρκτές λέξεις υπερτερούν τα γραμματικά λάθη και παράλληλα παρατηρούμε και μια αλλαγή στο πρόθημα. Ενώ στις μη υπαρκτές λέξεις υπερτερούν τα λεκτικά λάθη. Αξίζει να τονισθεί ότι στο σύνολο των λέξεων (υπαρκτών-μη υπαρκτών) υπερτερούν τα λεκτικά λάθη.

2.1.2. Δ΄ δημοτικού

Στην δεύτερη ομάδα του δείγματος της έρευνας καταγράφησαν 292 λάθη συνολικά, τα οποία πραγματοποιήθηκαν από τους μαθητές της Δ΄ δημοτικού κατά την ανάγνωση της λίστας των λέξεων που τους αντιστοιχούσε.

Στον πίνακα 14 παρουσιάζεται η κατανομή των λαθών, η οποία σχεδιάστηκε ώστε να απαντά σε τρία βασικά ερωτήματα: ποιος πραγματοποίησα τα λάθη (ελληνόφωνοι/αλβανόφωνοι αναγνώστες), που πραγματοποιήθηκαν τα λάθη (υπαρκτές/μη υπαρκτές λέξεις) και τι είδους λάθη πραγματοποιήθηκαν (μορφολογικά/φωνολογικά/λάθη τονισμού).

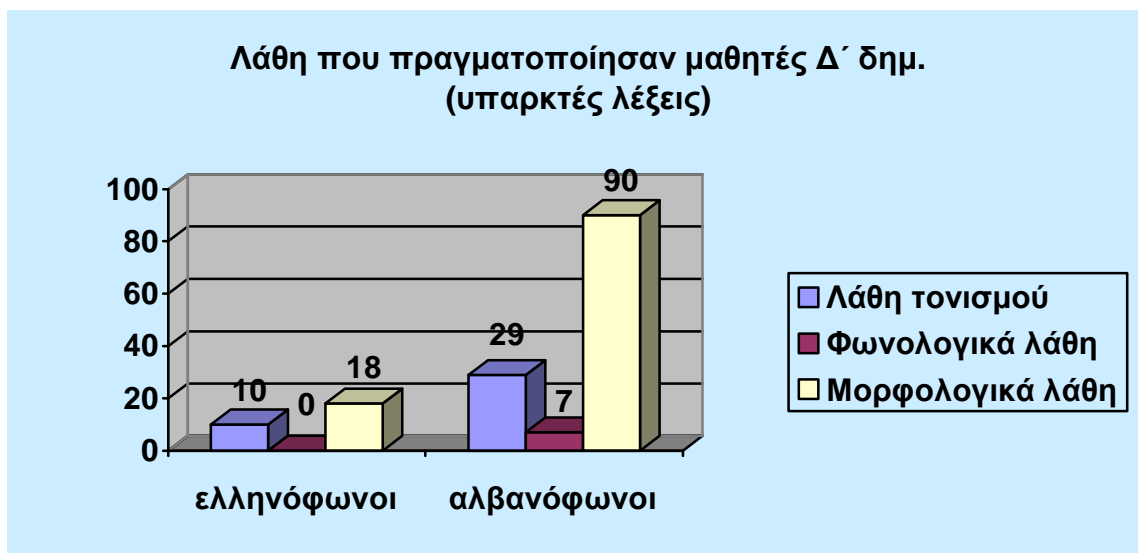
Πίνακας 14. Ταξινόμηση των λαθών που πραγματοποίησαν οι μαθητές της Δ΄ τάξης δημοτικού

Δ΄ Δημοτικού	Λάθη								
	Υπαρκτές λέξεις				Μη υπαρκτές λέξεις				
	Μορφολογικά	Φωνολογικά	Τόνοι	Σύνολο	Μορφολογικά	Φωνολογικά	Τόνοι	Σύνολο	Σύνολο
Ελληνόφωνοι αναγνώστες	18		10	28	90	7	29	126	154
Αλβανόφωνοι αναγνώστες	9		19	28	76	8	24	110	138
									292

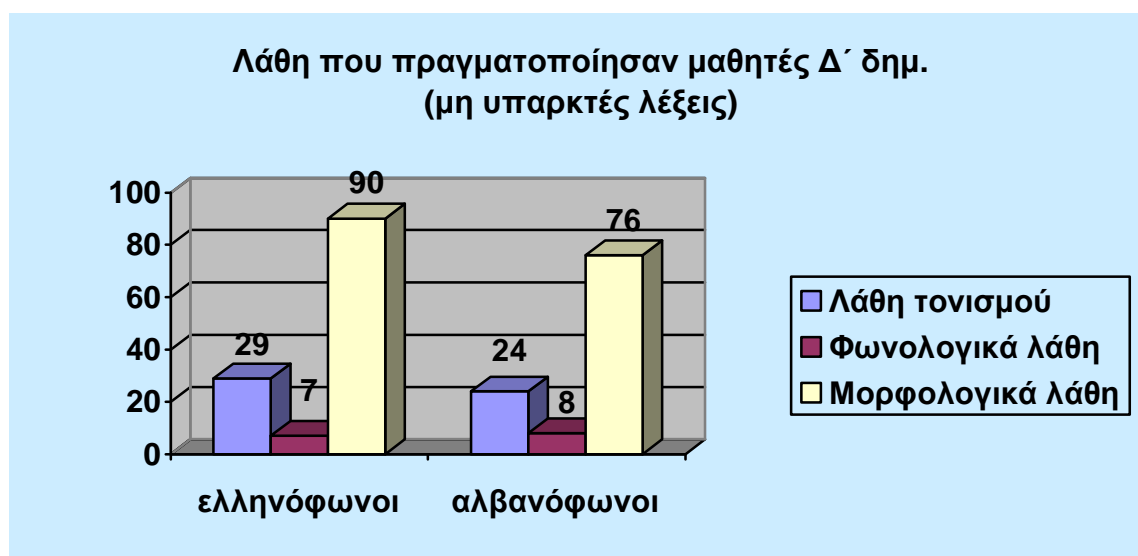
Λαμβάνοντας υπόψη τα δεδομένα που προκύπτουν απ' τον πίνακα παρατηρείται ότι οι ελληνόφωνοι αναγνώστες πραγματοποίησαν περισσότερα λάθη (154) από αυτά που πραγματοποίησαν οι αλβανόφωνοι αναγνώστες (138) στο σύνολο των λαθών. Παρακάτω, μελετώνται τα στοιχεία του πίνακα και συγκρίνονται σε οριζόντιο αλλά και σε κάθετο επίπεδο. Το μεν οριζόντιο επίπεδο αφορά το διαχωρισμό ανάμεσα σε λάθη που πραγματοποιήθηκαν κατά την ανάγνωση υπαρκτών λέξεων και στα λάθη που πραγματοποιήθηκαν κατά την ανάγνωση μη υπαρκτών λέξεων. Το δε κάθετο επίπεδο, αφορά το διαχωρισμό ανάμεσα στα λάθη που πραγματοποιήθηκαν από τους ελληνόφωνους αναγνώστες και αυτά που πραγματοποιήθηκαν από τους αλβανόφωνους αναγνώστες.

Συγκρίνοντας τα λάθη, παρατηρούμε ότι δεν υπάρχει διαφορά κατά την ανάγνωση υπαρκτών λέξεων γιατί τόσο οι ελληνόφωνοι όσο και οι αλβανόφωνοι

πραγματοποίησαν τον ίδιο αριθμό λαθών.(28) λάθη. Κατά την ανάγνωση μη υπαρκτών λέξεων η διαφορά είναι μικρή καθώς οι αντίστοιχοι αριθμοί λαθών είναι: ελληνόφωνοι αναγνώστες 126 λάθη και οι αλβανόφωνοι αναγνώστες 110 λάθη.

Σχήμα 4α. Λάθη που πραγματοποίησαν οι μαθητές της Δ΄ δημοτικού (υπαρκτές λέξεις)

Σχήμα 4β. Λάθη που πραγματοποίησαν οι μαθητές της Δ΄ δημοτικού (μη υπαρκτές λέξεις)

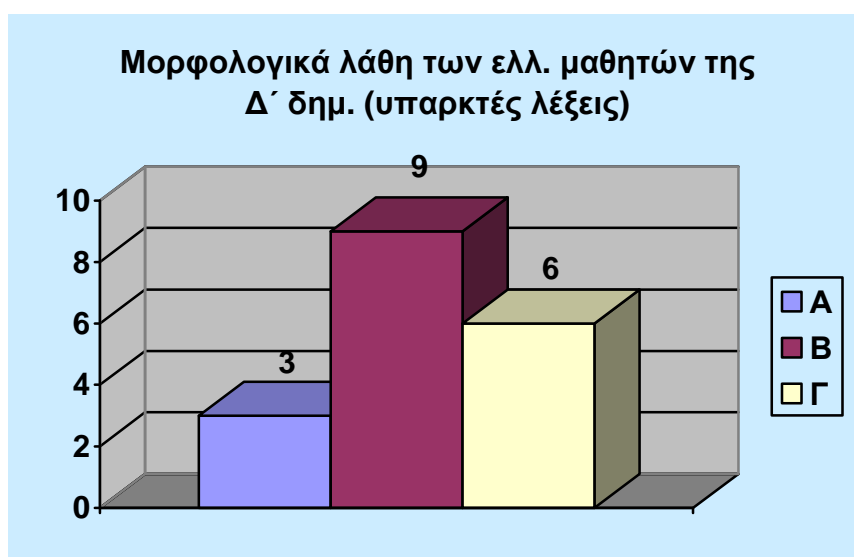
✓ ΕΛΛΗΝΟΦΩΝΟΙ ΑΝΑΓΝΩΣΤΕΣ

Οι ελληνόφωνοι αναγνώστες πραγματοποίησαν 154 λάθη συνολικά, τα οποία κατατάσσονται ως εξής:

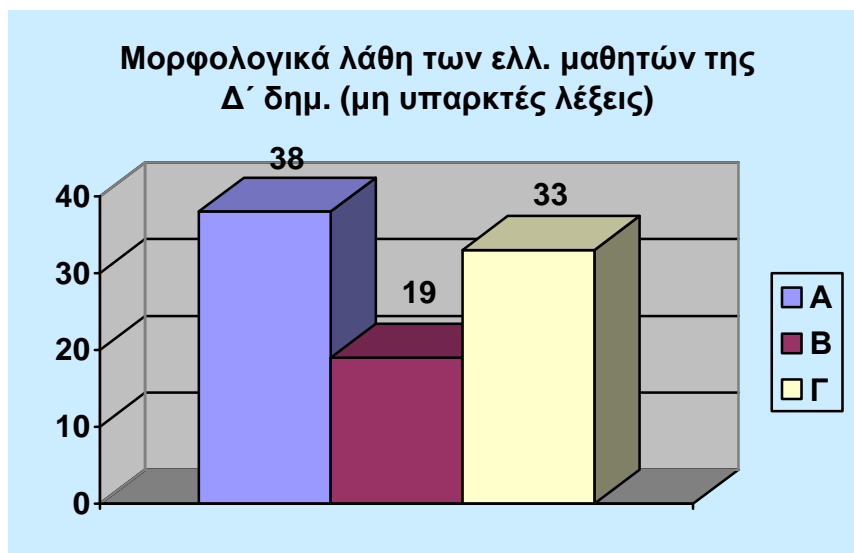
1. Κατά την ανάγνωση υπαρκτών λέξεων παρήχθησαν 28 λάθη και τα υπόλοιπα 126 λάθη πραγματοποιήθηκαν κατά την ανάγνωση μη υπαρκτών λέξεων.
2. Στην κατηγορία των μορφολογικών λαθών ανήκαν 108, ενώ τα λάθη τονισμού ήταν 39 και τα φωνολογικά ήταν 7.
3. Από τα 108 μορφολογικά λάθη, τα 18 πραγματοποιήθηκαν κατά την ανάγνωση υπαρκτών λέξεων κι τα υπόλοιπα 90 πραγματοποιήθηκαν κατά την ανάγνωση μη υπαρκτών λέξεων. Η κατανομή των μορφολογικών λαθών στις τρεις κατηγορίες παρουσιάζεται στον Πίνακα 15.

Πίνακας 15. Ταξινόμηση των μορφολογικών λαθών που πραγματοποίησαν οι ελληνόφωνοι αναγνώστες της Δ΄ τάξης δημοτικού

Β΄ Δημοτικού	Μορφολογικά λάθη								
	Υπαρκτές λέξεις				Μη υπαρκτές λέξεις				
	Α΄	Β΄	Γ΄	Σύνολο	Α΄	Β΄	Γ΄	Σύνολο	Σύνολο
Ελληνόφωνοι αναγνώστες	3	9	6	18	38	19	33	90	108

Σχήμα 5α. Μορφολογικά λάθη των ελλ. μαθητών της Δ΄ τάξης δημοτικού (υπαρκτές λέξεις)

Σχήμα 5β. Μορφολογικά λάθη των ελλ. μαθητών της Δ΄ τάξης δημοτικού (μη υπαρκτές λέξεις)

Αρχικά παρουσιάζονται τα λάθη που πραγματοποίησαν οι ελληνόφωνοι αναγνώστες στις υπαρκτές λέξεις και στη συνέχεια τα λάθη που πραγματοποίησαν στις μη υπαρκτές λέξεις.

▼ Υπαρκτές λέξεις

Οι ελληνόφωνοι αναγνώστες πραγματοποίησαν 28 λάθη κατά την ανάγνωση υπαρκτών λέξεων. Από αυτά: 18 ήταν μορφολογικά λάθη, και 10 ήταν λάθη τονισμού. Παρακάτω, αναλύονται ποσοτικά και ποιοτικά τα μορφολογικά λάθη, ανά μορφολογική κατηγορία:

Στην Α΄ κατηγορία λέξεων (Θέμα+Κατάληξη) σημειώθηκαν 3 λάθη, εκ των οποίων τα 2 ήταν γραμματικά (παραδείγματα 2.1 έως 2.2) και το τρίτο ήταν λεξικό (παραδειγμα 2.3).

(2.1) <χρωματίσατε> [xroma'tisame]

(2.2) <Λαμπριάτικος> [lam,bri'atiko]

(2.3) <αλευρώνοντας> [ela'fronodas]

Στην Β΄ κατηγορία λέξεων (Πρόθημα+Θέμα+Κατάληξη) σημειώθηκαν 9 λάθη, εκ των οποίων τα 3 ήταν λεξικά λάθη (παραδειγμα 2.4) και τα υπόλοιπα 6 ήταν γραμματικά λάθη (παραδείγματα 2.5 έως 2.10).

(2.4) <εκνευρισμός> [eknevri'smenos]

(2.5) <ξεπεράσαμε> [kse'perasa]

- (2.6) <αποχαιρετίστηκαν>[apoxereti'stikame]
 (2.7) <ξεμακραίνω> [ksema'kreni]
 (2.8) <αποχαιρετίστηκαν>[apoxereti'stikane]
 (2.9) <ξεπεράσαμε> [kse'perase]
 (2.10) <ξεμακραίνω> [kse'makrene]

Στην Γ' κατηγορία λέξεων (Σύνθετη-Θέμα+Θέμα+Κατάληξη) σημειώθηκαν 6 λάθη εκ των οποίων τα 5 λάθη είναι γραμματικά (παραδείγματα 2.11 έως 2.13) και το άλλο λάθος είναι λεξικό (παραδειγμα 2.14).

- (2.11) <ψαροκόκαλο> [psaro'kokala]
 (2.12) <χαρτονομίσματα> [xar, to'nomisma]
 (2.13) <φραγκόσυκο> [fra'gosika]
 (2.14) <ψαροκόκαλο> [psaro'kokora]

✓ Μη υπαρκτές λέξεις

Οι ελληνόφωνοι αναγνώστες πραγματοποίησαν 126 λάθη κατά την ανάγνωση μη υπαρκτών λέξεων. Από αυτά: 90 ήταν μορφολογικά, 7 φωνολογικά και 29 λάθη ήταν τονισμού.

Παρακάτω, αναλύονται ποσοτικά και ποιοτικά τα μορφολογικά λάθη, ανά μορφολογική κατηγορία:

Στην Α' κατηγορία λέξεων (Θέμα+Κατάληξη) σημειώθηκαν 38 λάθη. Πραγματοποιήθηκαν 22 λεξικές αλλαγές, (παραδείγματα 2.15 έως 2.19) και 16 γραμματικές αλλαγές (παραδείγματα 2.20 έως 2.24).

- (2.15) <μπερδεμόνος> [ber, ðe'menos]
 (2.16) <χτυπήθατε> [xti'pilate]
 (2.17) <κολυμπήθατε> [koli'bisate]
 (2.18) <ελαφρότελος> [ela'froteros]
 (2.19) <χρωματίθατε> [xroma'tisate]
 (2.20) <γυμνάζυμαι> [ji'mnazome]
 (2.21) <μολυνθήκιμε> [molin'θikame]
 (2.22) <Λαμπριάτικος> [lam'briatikos]
 (2.23) <κουνηθήκωμε> [kuni'θikame]
 (2.24) <καβουρόκια> [kavu'raca]

Στην Β΄ κατηγορία λέξεων (Πρόθημα+Θέμα+Κατάληξη) σημειώθηκαν 19 λάθη εκ των οποίων 8 ήταν λεξικά λάθη και 11 ήταν γραμματικά λάθη. Όσον αφορά τις λεξικές αλλαγές, οι μαθητές διάβασαν στην θέση 7 μη υπαρκτών λέξεων τις αντίστοιχές τους υπαρκτές λεκτική αλλαγή (παραδείγματα 2.30) και σε μια λέξη έγινε λεκτική αλλαγή (παραδείγματα 2.25 έως 2.29). Όσον αφορά τις γραμματικές αλλαγές, οι μαθητές διάβασαν στην θέση 5 μη υπαρκτών λέξεων τις αντίστοιχές τους υπαρκτές (παραδείγματα 2.31 έως 2.32) και σε 6 λέξεις έγιναν γραμματικές αλλαγές (παραδείγματα 2.33 έως 2.38).

(2.25) <αποκαπωμένη>	[apokamo´meni]
(2.26) <αποχαιλετίστηκαν>	[apocere´tistikan]
(2.27) <ξεπελάσαμε>	[ksepe´rasame]
(2.28) <καταφέλαμε>	[kata´ferame]
(2.29) <εκνευρισμός>	[eknevri´smos]
(2.30) <αποκριθίκυμε>	[apoli´θikame]
(2.31) <διαφορετικός>	[ðjaforeti´kos]
(2.32) <αδιάφολος>	[a´ðjaforos]
(2.33) <αποκριθίκυμε>	[apoli´θikame]
(2.34) <ξεπελάσαμε>	[kse´perase]
(2.35) <περισσότερας>	[peri´sotero]
(2.36) <υπογραμμίσουμε>	[ipogra´misate]
(2.37) <περισσότερας>	[peri´sotera]
(2.38) <ξεπελάσαμε>	[kse´perasa]

Στη Γ΄ κατηγορία (Σύνθετη-Θέμα+Θέμα+Κατάληξη) σημειώθηκαν 33 λάθη εκ των οποίων τα 22 είναι λεξικά λάθη και τα υπόλοιπα 11 είναι γραμματικά λάθη. Όσον αφορά τις λεξικές αλλαγές οι μαθητές διάβασαν στην θέση 18 μη υπαρκτών λέξεων τις αντίστοιχές τους υπαρκτές (παραδείγματα 2.33 έως 2.43) και σημειώθηκαν και 4 λεξικές αλλαγές (παραδείγματα 2.44 έως 2.47). όσον αφορά τις γραμματικές αλλαγές οι μαθητές διάβασαν στην θέση 10 μη υπαρκτών λέξεων τις αντίστοιχές τους υπαρκτές (παραδείγματα 2.48 έως 2.54) και σημειώθηκε και μια γραμματική αλλαγή (παραδείγματα 2.55).

(2.39) <γλυκολάρησαν>	[γliko´lalian]
(2.40) <φραγκόθυκο>	[fra´gosiko]
(2.41) <γραφομηπανή>	[grafomixa´ni]

(2.42) <δεκαοκτά>	[ðekao'kto]
(2.43) <ψαροκόπαλο>	[psaro'kokalo]
(2.44) <παλιοκάραβε>	[pa'lo'karavo]
(2.45) <φραγκόθυκο>	[fra'gofilo]
(2.46) <παλιοκάραβε>	[pa'loka'ravi]
(2.47) <ψαροκόπαλο>	[psaro'kokaro]
(2.48) <φρεσκοπλυμμένος>	[freskopli'menos]
(2.49) <κερματοζέκτης>	[cer,mato'dektis]
(2.50) <χαρτονομίδια>	[char,tono'mismata]
(2.51) <καγκελόπορτε>	[kage'loro,ta]
(2.52) <πονόδοντας>	[po'noðodos]
(2.53) <καρδιοχτύρι>	[kar,ðio'ktiði]
(2.54) <γραφομηπάνη>	[grafomixa'ni]
(2.55) <φρεσκοπλυμμένος>	[freskopli'mena]

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η κατανομή των λαθών ανάμεσα στις κατηγορίες αλλά και το είδος των λαθών αν πρόκειται δηλαδή για λεξικά ή γραμματικά λάθη ή ακόμη για συνδυασμό τους.

Τα παραπάνω στοιχεία παρουσιάζονται στον πίνακα 16.

Πίνακας 16. Λεξικά, γραμματικά λάθη που πραγματοποιήθηκαν από τους ελληνοφώνους αναγνώστες της Δ' δημοτικού.

ΥΠΑΡΚΤΕΣ ΛΕΞΕΙΣ				
	Λεξική αλλαγή	Γραμματική αλλαγή	Αλλαγή στο πρόθημα	Σύνολο
A'. θέμα+κατάληξη	1	2	—	3
B'. πρόθημα+θέμα+κατάληξη	3	6	—	9
Γ'. σύνθετες (θέμα+θέμα+κατάληξη)	1	5	—	6
Σύνολο	5	13	—	18
ΜΗ ΥΠΑΡΚΤΕΣ ΛΕΞΕΙΣ				
A'. θέμα+κατάληξη	22	16	—	38
B'. πρόθημα+θέμα+κατάληξη	8	11	—	19
Γ'. σύνθετες (θέμα+θέμα+κατάληξη)	22	11	—	33
Σύνολο	52	38	—	90
Σύνολο υπαρκτών και μη υπαρκτών λέξεων	58	51	—	108

Όπως φαίνεται από τα παραπάνω δεν σημειώνεται ιδιαίτερη διαφορά τον αριθμό των λαθών που πραγματοποιήσαν οι ελληνόφωνοι αναγνώστες ανάμεσα στις τρεις μορφολογικές κατηγορίες κατά την ανάγνωση υπαρκτών λέξεων. Κατά την ανάγνωση μη υπαρκτών λέξεων παρατηρούμε ότι έγιναν λίγο περισσότερα λάθη σε λέξεις που ανήκουν στην Α' κατηγορία.

Όσον αφορά το είδος των λαθών τα γραμματικά λάθη υπερτερούν των λεξικών και στις 3 κατηγορίες, ενώ στις μη υπαρκτές λέξεις παρατηρούμε ότι υπερτερούν τα λεξικά λάθη και στις 2 κατηγορίες (Α', Γ') ενώ στη Β' κατηγορία υπερτερούν τα γραμματικά λάθη.

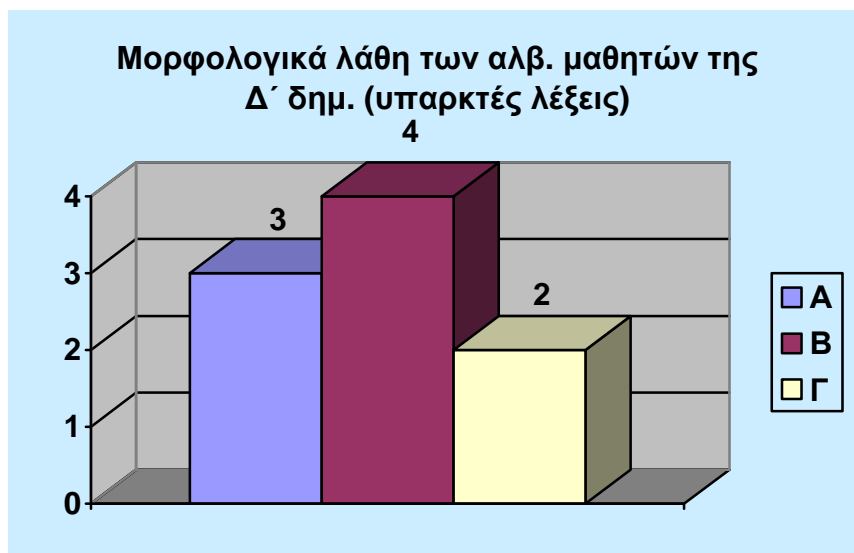
✓ **ΑΛΒΑΝΟΦΩΝΟΙ ΑΝΑΓΝΩΣΤΕΣ**

Οι αλβανόφωνοι αναγνώστες πραγματοποίησαν 138 λάθη συνολικά, τα οποία κατατάσσονται ως εξής:

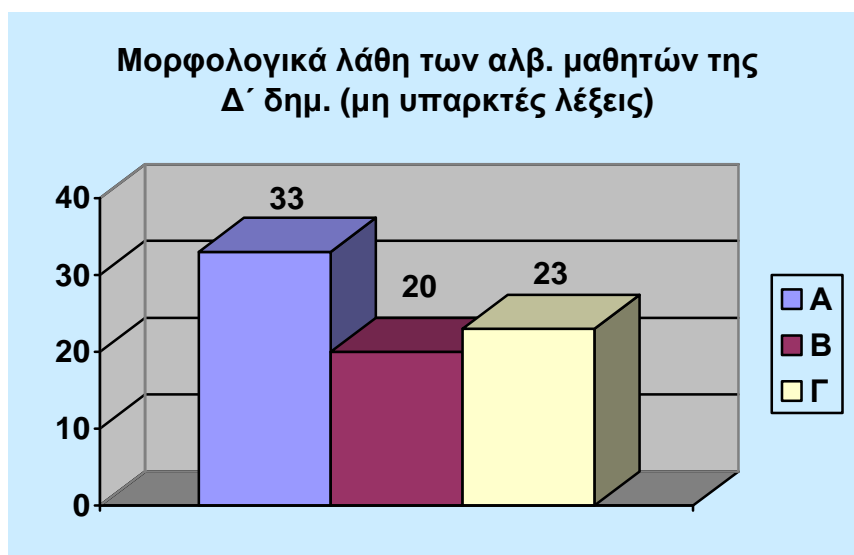
1. Κατά την ανάγνωση υπαρκτών λέξεων παρήχθησαν 28 λάθη και τα υπόλοιπα 110 πραγματοποιήθηκαν κατά την ανάγνωση μη υπαρκτών λέξεων.
2. Στην κατηγορία των μορφολογικών λαθών ανήκαν 85 ενώ τα φωνολογικά λάθη ήταν 8 και τα λάθη τονισμού ήταν 43.
3. Από τα 85 μορφολογικά λάθη, τα 9 πραγματοποιήθηκαν κατά την ανάγνωση υπαρκτών λέξεων και τα υπόλοιπα 76 πραγματοποιήθηκαν κατά την ανάγνωση μη υπαρκτών λέξεων. Η κατανομή των μορφολογικών λαθών στις τρεις κατηγορίες παρουσιάζεται στον πίνακα 17.

Πίνακας 17. Ταξινόμηση των μορφολογικών λαθών που πραγματοποίησαν οι αλβανόφωνοι αναγνώστες της Δ' τάξης δημοτικού.

Β' Δημοτικού	Μορφολογικά λάθη								
	Υπαρκτές λέξεις				Μη υπαρκτές λέξεις				
	Α'	Β'	Γ'	Σύνολο	Α'	Β'	Γ'	Σύνολο	Σύνολο
Αλβανόφωνοι αναγνώστες	3	4	2	9	33	20	23	76	85

Σχήμα 6α. Μορφολογικά λάθη των αλβανόφωνων της Δ΄ τάξης Δημοτικού (υπαρκτές λέξεις)

Σχήμα 6β. Μορφολογικά λάθη των αλβανόφωνων της Δ΄ τάξης Δημοτικού (μη υπαρκτές λέξεις)

Αρχικά παρουσιάζονται τα λάθη που πραγματοποίησαν οι αλβανόφωνοι αναγνώστες στις υπαρκτές λέξεις και στη συνέχεια τα λάθη που πραγματοποίησαν στις μη υπαρκτές λέξεις.

v Υπαρκτές λέξεις

Οι αλβανόφωνοι αναγνώστες πραγματοποίησαν 28 λάθη κατά την ανάγνωση υπαρκτών λέξεων. Από αυτά: 9 ήταν μορφολογικά λάθη και 19 ήταν λάθη τονισμού.

Παρακάτω, αναλύονται ποιοτικά και ποσοτικά τα μορφολογικά λάθη, ανά μορφολογική κατηγορία:

Στην Α΄ κατηγορία λέξεων (Θέμα+Κατάληξη) σημειώθηκαν 3 λάθη εκ των οποίων τα 2 ήταν λεξικά και το 1 ήταν γραμματικό. Τα λεξικά λάθη ήταν (παραδείγματα 2.56, 2.57) και το γραμματικό λάθος αφορούσε αλλαγή στο πρόσωπο (παραδειγμα 2.58).

(2.56) <γαρυφαλάκια>	[ɣarifaˈla]
(2.57) <γυμνάζομαι>	[jimnaˈsmenos]
(2.58) <χτυπήσατε>	[xtiˈpɪsɐme]

Στην Β΄ κατηγορία λέξεων (Πρόθημα+Θέμα+Κατάληξη) σημειώθηκαν 4 λάθη εκ των οποίων 2 ήταν γραμματικά και 2 ήταν λεξικά. Τα γραμματικά λάθη ήταν (παραδείγματα 2.59, 2.60) και το λεξικό ήταν (παραδειγμα 2.61, 2.62).

(2.59) <καρδιοχτύπι>	[kar,ðioˈðitis]
(2.60) <γλυκολάλησαν>	[ɣliˈkolisan]
(2.61) <ψαροκόκαλο>	[psaroˈkokala]
(2.62) <ξεμακραίνω>	[ksemaˈkrenume]

Στην Γ΄ κατηγορία λέξεων (Σύνθετη-Θέμα+Θέμα+Κατάληξη) σημειώθηκαν 2 λάθη εκ των οποίων το 1 ήταν λεξικό (παραδειγμα 2.63) και το άλλο γραμματικό (παραδειγμα 2.64).

(2.63) <κερματοδέκτης>	[cer,matoˈðotis]
(2.64) <χαρτονομίσματα>	[xar,tonoˈmɪsma]

ν Μη υπαρκτές λέξεις

Οι αλβανόφωνοι αναγνώστες πραγματοποίησαν 110 λάθη κατά την ανάγνωση μη υπαρκτών λέξεων. Από αυτά: 76 ήταν μορφολογικά λάθη, 8 ήταν φωνολογικά και 41 ήταν λάθη τονισμού. Παρακάτω, αναλύονται ποσοτικά και ποιοτικά τα μορφολογικά λάθη, ανά μορφολογική κατηγορία:

Στην Α΄ κατηγορία λέξεων (Θέμα+Κατάληξη) σημειώθηκαν 33 λάθη. Πραγματοποιήθηκαν 26 λεξικές αλλαγές και 7 γραμματικές αλλαγές. Όσον αφορά τις λεξικές αλλαγές, οι μαθητές διάβασαν στην θέση 24 μη υπαρκτών λέξεων, την αντίστοιχή τους υπαρκτή (παραδείγματα 2.65 έως 2.71) και σε 2 λέξεις άλλαξαν το θέμα τους (παραδείγματα 2.72 έως 2.73).

Όσον αφορά τις γραμματικές αλλαγές, οι μαθητές διάβασαν στην θέση 6 μη υπαρκτών λέξεων την αντίστοιχή τους υπαρκτή (παραδείγματα 2.74 έως 2.79) και σε μια λέξη έγινε αλλαγή αριθμού (παραδειγμα 2.80).

(2.65) <κολυμπήθατε>	[koli´bisate]
(2.66) <μπερδεμόνος>	[ber´ðemenos]
(2.67) <ελαφλότελος>	[ela´froteros]
(2.68) <χρωματίθατε>	[xroma´tisate]
(2.69) <χτυπήθατε>	[xti´pisate]
(2.70) <σταφυλόκι>	[stafi´laci]
(2.71) <καντηρίτσες>	[kadi´litses]
(2.72) <χτυπήθατε>	[xtipi´θikate]
(2.73) <καβουρόκια>	[kuva´roca]
(2.74) <γυμνάζουμαι>	[ji´mnazome]
(2.75) <κουνηθήκωμε>	[kuni´θikame]
(2.76) <αλευρώνοντας>	[ale´vronodas]
(2.77) <μολυνθήκιμε>	[moli´n,θikame]
(2.78) <εξοχάτητα>	[ekso´xotita]
(2.79) <καβουρόκια>	[kavu´raca]
(2.80) <γαρυφαλόκι>	[garifa´laci]

Στην Β΄ κατηγορία λέξεων (Πρόθημα+Θέμα+Κατάληξη) σημειώθηκαν 20 λάθη εκ των οποίων τα 8 ήταν λεξικά κι τα 12 ήταν γραμματικά. Όσον αφορά τις λεξικές αλλαγές οι μαθητές διάβασαν στην θέση 7 μη υπαρκτών λέξεων την αντίστοιχή τους υπαρκτή (παραδείγματα 2.81 έως 2.84) και σε μια λέξη σημειώθηκε αλλαγή του θέματος (παραδειγμα 2.85). Όσον αφορά τις γραμματικές αλλαγές οι μαθητές διάβασαν στην θέση 4 μη υπαρκτών λέξεων τις αντίστοιχές τους υπαρκτές (παραδείγματα 2.86 έως 2.88) και σημειώθηκαν 3 γραμματικές αλλαγές (παραδείγματα 2.89 έως 2.91).

(2.81) <καταφέλαμε>	[kata´ferame]
(2.82) <ξεπελάσαμε>	[ksepe´rasame]
(2.83) <αποκαπωμένη>	[apokamo´meni]
(2.84) <εκνευλισμός>	[eknevri´smos]
(2.85) <ξεμακλαίνω>	[kse´plename]
(2.86) <κατακυνηγημέκοι>	[katakiniji´meni]

(2.87)	<ξεπεράσσετε>	[ksepe´rasame]
(2.88)	<υπογραμμίσουμε>	[ipogra´misame]
(2.89)	<αδιάφολος>	[aðjafori]
(2.90)	<διαφορετικός>	[ðjaforeti´ci]
(2.91)	<περισσότερας>	[peri´sotera]

Στην Γ΄ κατηγορία λέξεων (Σύνθετη-Θέμα+Θέμα+Κατάληξη) σημειώθηκαν 23 λάθη εκ των οποίων τα 15 ήταν λεξικά και τα 8 ήταν γραμματικά. Όσον αφορά τα λεξικά λάθη οι μαθητές διάβασαν στην θέση 12 μη υπαρκτών λέξεων τις αντίστοιχές τους υπαρκτές (παραδείγματα 2.92 έως 2.95) και σε τρεις λέξεις έγινε αλλαγή θέματος (παραδείγματα 2.96 έως 2.98). Όσον αφορά τις γραμματικές αλλαγές οι μαθητές διάβασαν στην θέση 8 μη υπαρκτών λέξεων τις αντίστοιχές τους υπαρκτές (παραδείγματα 2.99 έως 2.102).

(2.92)	<φραγκόθυκο>	[fra´gosiko]
(2.93)	<μαντρόκοιχο>	[ma´drotixo]
(2.94)	<ψαροκόπαλο>	[psaro´kokalo]
(2.95)	<γλυκολάλησαν>	[glyko´lalisan]
(2.96)	<δεκαοκτά>	[ðekao´ktura]
(2.97)	<ψαροκόπαλο>	[psaro´kokora]
(2.98)	<ψαροκόπαλο>	[psaro´supa]
(2.99)	<καλοκαιριάτικας>	[kaloce´riatikos]
(2.100)	<κερματοζέκτης>	[cer,mato´ðektis]
(2.111)	<καγκελόπορτε>	[kaje´lopor,ta]
(2.112)	<χαρτονομίδια>	[xar,tono´mismata]
(2.113)	<πονόδοντας>	[po´noðodos]

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η κατανομή των λαθών ανάμεσα στις κατηγορίες, αν πρόκειται, δηλαδή, για λεξικά ή γραμματικά λάθη. Τα παραπάνω στοιχεία παρουσιάζονται στον Πίνακα 18.

Πίνακας 18. Λεξικά, γραμματικά λάθη που πραγματοποιήθηκαν από τους αλβανόφωνους μαθητές της Δ΄ δημοτικού.

ΥΠΑΡΚΤΕΣ ΛΕΞΕΙΣ				
	Λεξική αλλαγή	Γραμματική αλλαγή	Αλλαγή στο πρόθημα	Σύνολο
A΄.θέμα+κατάληξη	2	1	—	3
B΄.πρόθημα+θέμα+κατάληξη	2	2	—	4
Γ΄.σύνθετες (θέμα+θέμα+κατάληξη)	1	1	—	2
Σύνολο	5	4	—	9
ΜΗ ΥΠΑΡΚΤΕΣ ΛΕΞΕΙΣ				
A΄. θέμα+κατάληξη	26	7	—	33
B΄.πρόθημα+θέμα+κατάληξη	8	12	—	20
Γ΄.σύνθετες (θέμα+θέμα+κατάληξη)	15	8	—	23
Σύνολο	49	27	—	76
Σύνολο υπαρκτών και μη υπαρκτών λέξεων	54	31	—	85

Όπως φαίνεται από τα στοιχεία που παρουσιάζονται παραπάνω, δεν σημειώνεται ιδιαίτερη διαφορά τον αριθμό των λαθών που πραγματοποίησαν οι αλβανόφωνοι αναγνώστες ανάμεσα στις τρεις μορφολογικές κατηγορίες.

Όσο αφορά το είδος των λαθών παρατηρούμε ότι τα λεξικά λάθη υπερτερούν των γραμματικών κατά 1.

Στις μη υπαρκτές λέξεις παρατηρούμε ότι τα περισσότερα λάθη πραγματοποιήθηκαν στην πρώτη κατηγορία (θέμα+κατάληξη) ενώ οι άλλες 2 μορφολογικές κατηγορίες (B΄, Γ΄) έχουν ελάχιστη διαφορά. Όσον αφορά το είδος των λαθών παρατηρούμε ότι τα λεξικά λάθη είναι περισσότερα από τα γραμματικά και μάλιστα περισσότερα λεξικά λάθη παρατηρούνται στην A΄ μορφολογική κατηγορία.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Στην παρούσα εργασία έγινε μια προσπάθεια διερεύνησης του ρόλου της μορφολογίας στην αναγνωστική διαδικασία. Μελετώντας τα ποσοτικά και ποιοτικά αποτελέσματα της έρευνας, θα εστιάσουμε την προσοχή μας στο αν υπάρχουν ενδείξεις υπέρ της άποψης ότι η εσωτερική δομή της λέξης επηρεάζει την αναγνωστική συμπεριφορά. Για την διερεύνηση αυτή συλλέχτηκε δείγμα των αναγνωστικών επιδόσεων, ελληνόφωνων και αλβανόφωνων παιδιών που φοιτούσαν στην Β΄ και στην Δ΄ τάξη του δημοτικού σχολείου σε επίπεδο μεμονωμένων λέξεων. Οι αναγνωστικές επιδόσεις των παιδιών αξιολογούνται βάσει του επιπέδου της αναγνωστικής στους ακρίβειας κατά την ανάγνωση υπαρκτών και μη υπαρκτών λέξεων. Οι διαφορές των αποτελεσμάτων που προκύπτουν ανά τάξη είναι πολύ σημαντικές για την εξαγωγή συμπερασμάτων.

Οι παρατηρήσεις που ακολουθούν είναι αξιόπιστες γιατί προκύπτουν μέσω της καταγραφής των αποτελεσμάτων και του στατιστικού ελέγχου, ο οποίος πιστοποιεί την εγκυρότητα της έρευνας. Συνεπώς, τα στοιχεία που αναφέρονται στη συνέχεια μπορούν να ελεγχθούν και να αποτελέσουν ενδείξεις υπέρ της άποψης ότι η αναγνωστική διαδικασία επηρεάζεται από τη δομή της λέξης.

✓ Αρχικά, ελέγξαμε πως η αναγνωστική συμπεριφορά των μαθητών επηρεάζεται από την μητρική τους γλώσσα. Τα αποτελέσματα έδειξαν τα παρακάτω:

Κατά την ανάγνωση όλων των λέξεων στην Β΄ δημοτικού οι ελληνόφωνοι αναγνώστες πραγματοποίησαν λιγότερα λάθη από τους αλβανόφωνους αναγνώστες όπως επίσης στην Δ΄ δημοτικού οι ελληνόφωνοι αναγνώστες πραγματοποίησαν λιγότερα λάθη από τους αλβανόφωνους αναγνώστες.

Κατά την ανάγνωση υπαρκτών λέξεων, παρατηρήθηκε επίσης, ότι οι ελληνόφωνοι αναγνώστες υπέπεσαν σε λιγότερα λάθη σε σχέση με τους αλβανόφωνους αναγνώστες της Β΄ δημοτικού ενώ στην Δ΄ δημοτικού τόσο οι ελληνόφωνοι όσο και οι αλβανόφωνοι πραγματοποίησαν ίδιο αριθμό λαθών.

Επίσης, κατά την ανάγνωση μη υπαρκτών λέξεων, οι ελληνόφωνοι αναγνώστες πραγματοποίησαν λιγότερα λάθη σε σχέση με τους αλβανόφωνους αναγνώστες και για τις δύο τάξεις του δημοτικού.

- ✓ Στη συνέχεια, ελέγξαμε πως η αναγνωστική συμπεριφορά των μαθητών μεταβάλλεται κατά την ανάγνωση υπαρκτών και μη υπαρκτών λέξεων.

Τόσο στην Β΄ όσο και στην Δ΄ τάξη του δημοτικού, τόσο οι ελληνόφωνοι όσο και οι αλβανόφωνοι αναγνώστες πραγματοποίησαν περισσότερα λάθη κατά την ανάγνωση μη υπαρκτών λέξεων σε σχέση με αυτά που πραγματοποίησαν κατά την ανάγνωση μη υπαρκτών λέξεων. Ο στατιστικός έλεγχος παρουσίασε ότι και στις δύο τάξεις η διαφορά που προέκυψε στατιστικά ήταν οριακά σημαντική.

Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι ενώ θεωρείται ότι οι μη υπαρκτές λέξεις (ψευδολέξεις) είναι σύνολο δομημένων γραμμάτων χωρίς δυσκολία (Πόρποδας, 2002) ίσως τελικά οι μαθητές να αντιμετωπίζουν δυσκολία κατά την ανάγνωση μη υπαρκτών λέξεων. Αυτή η ένδειξη προκύπτει, αφού συγκρίνοντας την αναγνωστική επίδοση των μαθητών, καταγράφηκε μεγαλύτερος αριθμός λαθών, κατά την ανάγνωση μη υπαρκτών λέξεων.

Στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε κατανομή των λαθών σε δύο βασικές κατηγορίες. Τα λάθη, κατηγοριοποιήθηκαν σε μορφολογικά και φωνολογικά. Παρατηρήθηκε ότι στην Β΄ τάξη του δημοτικού, οι μαθητές ανεξάρτητα από την μητρική τους γλώσσα, πραγματοποίησαν μορφολογικά λάθη, η παρατήρηση αυτή είναι πολύ σημαντική και αποτελεί ισχυρή ένδειξη ότι η αναγνωστική διαδικασία επηρεάζεται από την μορφολογία. Σύμφωνα με το μοντέλο αναπαράστασης της βασικής αναγνωστικής λειτουργίας της ελληνικής γλώσσας (Πόρποδας, 2002) η αναγνωστική διαδικασία ολοκληρώνεται με την ταυτόχρονη ή την συμπληρωματική χρήση δύο στρατηγικών. Την στρατηγική της φωνολογικής μεσολάβησης και της στρατηγικής της ορθογραφικής αναγνώρισης. Δεν αναφέρεται η μεσολάβηση της αναγνώρισης των μορφημάτων παρά μόνο η ορθογραφική αναγνώριση σε επίπεδο συλλαβής. Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας υποδεικνύουν ότι πιθανότατα η αναγνωστική διαδικασία ολοκληρώνεται με την στρατηγική της αναγνώρισης δομημένων συνόλων, σε επίπεδο μορφημάτων εκτός από το επίπεδο συλλαβών. Αυτό υποστηρίζεται στα εξελικτικά μοντέλα της ανάγνωσης (Frith, 1985), όπου η κατανόηση της σημασίας της λέξης επιτυγχάνεται σταδιακά, μέσω αναγνώρισης των μορφημάτων.

Το τεστ ανάγνωσης αποτελούνταν από λέξεις, οι οποίες ανάλογα με τη μορφολογική τους δομή, κατατάχθηκαν σε τρεις κατηγορίες. Η αντιστοιχία των κατηγοριών και των μορφολογικών δομών ήταν (Ράλλη, 2006):

- Α΄ κατηγορία – Θέμα+Κατάληξη
- Β΄ κατηγορία – Πρόθημα+Θέμα+Κατάληξη
- Γ΄ κατηγορία – Σύνθεση δύο λέξεων–Θέμα+Θέμα+Κατάληξη

✓ Κατατάσσοντας τα μορφολογικά λάθη ανά μορφολογική κατηγορία, στην Β΄ και Δ΄ τάξη του δημοτικού, παρατηρήθηκε ότι:

Οι αναγνώστες πραγματοποίησαν λάθη σ' όλες τις λέξεις, ανεξάρτητα από τη μορφολογική τους δομή. Ερευνήθηκε το ενδεχόμενο οι αναγνώστες να αντιμετωπίζουν δυσκολία στην ανάγνωση λέξεων μιας συγκεκριμένης μορφολογικής δομής. Παρόλο που εντοπίστηκαν ποιοτικές ομοιότητες στην αναγνωστική συμπεριφορά των αναγνωστών, τα ποσοτικά αποτελέσματα δεν φανέρωσαν πιθανή δυσκολία κατά την ανάγνωση λέξεων μιας συγκεκριμένης μορφολογικής κατηγορίας. Ενώ, ελέγχθηκαν λέξεις με απλή έως σύνθετη μορφολογική δομή, ίσως να υπήρχαν διαφορετικά αποτελέσματα, σε περίπτωση που το δείγμα της έρευνας ήταν μεγαλύτερο.

Τα μορφολογικά λάθη, χαρακτηρίζονται, επίσης, από το σημείο στο οποίο εντοπίζονται μέσα στη λέξη. Τα λάθη που πραγματοποιήθηκαν στην κατάληξη της λέξης κατατάσσονται στις γραμματικές αλλαγές ενώ τα λάθη που εντοπίστηκαν στο θέμα τη λέξης κατατάσσονται στις λεξικές αλλαγές.

✓ Στη συνέχεια τα μορφολογικά λάθη ταξινομήθηκαν ανάλογα με τη θέση στην οποία εντοπίζονται μέσα στη λέξη.

Προέκυψαν οι παρακάτω παρατηρήσεις:

Κατά την ανάγνωση υπαρκτών λέξεων οι ελληνόφωνοι αναγνώστες της Β΄ δημοτικού πραγματοποίησαν περισσότερες λεξικές αλλαγές, ενώ της Δ΄ δημοτικού πραγματοποίησαν περισσότερες γραμματικές αλλαγές. Αντιθέτως οι αλβανόφωνοι της Β΄ δημοτικού πραγματοποίησαν περισσότερες γραμματικές αλλαγές και της Δ΄ δημοτικού περισσότερες λεξικές αλλαγές.

Κατά την ανάγνωση μη υπαρκτών λέξεων οι ελληνόφωνοι και οι αλβανόφωνοι αναγνώστες της Β΄ δημοτικού πραγματοποίησαν περισσότερες λεξικές αλλαγές ενώ

και στην Δ' δημοτικού όλοι οι αναγνώστες ανεξάρτητα της μητρικής γλώσσας πραγματοποίησαν περισσότερες λεξικές αλλαγές.

- ✓ Μελετώντας τα αποτελέσματα και συγκρίνοντας τα μορφολογικά λάθη που πραγματοποιήθηκαν από τους ελληνόφωνους και τους αλβανόφωνους αναγνώστες, κατά την ανάγνωση υπαρκτών λέξεων, μπορούν να επισημανθούν τα παρακάτω:

Όσον αφορά τις λεξικές αλλαγές, παρατηρήθηκε ότι οι αναγνώστες (ελληνόφωνοι/αλβανόφωνοι) και στις δύο τάξεις του δημοτικού, πραγματοποίησαν τα εξής λάθη: στην Α' μορφολογική κατηγορία (Θέμα+Κατάληξη) και στη Β' μορφολογική κατηγορία (Πρόθημα+Θέμα+Κατάληξη) πραγματοποιούνταν αλλαγές στο θέμα. Στην Γ' μορφολογική κατηγορία (Σύνθεση δύο λέξεων+ Θέμα+Θέμα+Κατάληξη) πραγματοποίησαν αλλαγές στο πρώτο θέμα, αλλαγές στο δεύτερο (δεσμευμένο) θέμα, και ανάγνωση της σύνθετης ως δύο ξεχωριστές λέξεις.

Όσον αφορά τις γραμματικές αλλαγές, παρατηρήθηκε ότι οι προαναφερθέντες αναγνώστες πραγματοποίησαν τα ακόλουθα λάθη.

Οι αλλαγές των επιθημάτων και στις τρεις μορφολογικές κατηγορίες, κατά την ανάγνωση ονομάτων, περιλάμβαναν τροποποίηση του γένους, του αριθμού, της πτώσης ή /και συνδυασμού τους. Κατά την ανάγνωση ρημάτων, πραγματοποιήθηκαν αλλαγές στο πρόσωπο, τον αριθμό, το χρόνο ή και συνδυασμό τους.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, είναι πολύ σημαντικό ότι εντοπίζονται ομοιότητες στην αναγνωστική συμπεριφορά των μαθητών τόσο των ελληνόφωνων όσο και των αλβανόφωνων και στις δύο τάξεις του δημοτικού. Πιο συγκεκριμένα:

Κατά την ανάγνωση λέξεων που περιείχαν πρόθημα παρατηρήθηκε ότι οι μαθητές ανεξαρτήτως μητρικής γλώσσας, σε αρκετές περιπτώσεις διάβασαν σωστά το πρόθημα και πραγματοποίησαν λεξική ή γραμματική αλλαγή. Αυτή η παρατήρηση είναι πολύ σημαντική διότι συγκλίνει στην άποψη ότι ο αναγνώστης επηρεάζεται από τη εσωτερική δομή της λέξης. Φαίνεται ότι η αποκωδικοποίηση της λέξης μπορεί να συμβάλει σταδιακά, δηλαδή μέσω της αποκωδικοποίηση δομημένων συνόλων. Τα δομημένα σύνολα μπορεί να είναι συλλαβές, αλλά και μορφήματα, (Πόρποδας, 2002). Αυτό υποστηρίζεται κυρίως στις περιπτώσεις όπου ο αναγνώστης αναγνωρίζει το δισύλλαβο πρόθημα της λέξης και στη συνέχεια πραγματοποιεί

μορφολογικό λάθος. Τότε μπορούμε να υποθέσουμε ότι η λέξη αναγνωρίζεται σε επίπεδο μορφημάτων, και όχι μόνο σε επίπεδο συλλαβών.

Στις περιπτώσεις που οι αναγνώστες πραγματοποίησαν γραμματικές αλλαγές, για παράδειγμα στη λέξη (γαρυφαλάκια) που διαβάστηκε [garifa'la], βλέπουμε ότι σύμφωνα με τα εξελικτικά μοντέλα (Frith, 1985), χρησιμοποιούν την ορθογραφική στρατηγική ανάγνωσης

- ✓ Συγκρίνοντας τα μορφολογικά λάθη που πραγματοποιήθηκαν από τους ελληνόφωνους και τους αλβανόφωνους αναγνώστες, κατά την ανάγνωση μη υπαρκτών λέξεων μπορούν να επισημανθούν τα παρακάτω:

Όπως προαναφέρθηκε οι μη υπαρκτές λέξεις δημιουργήθηκαν από τις αντίστοιχες υπαρκτές με την αλλαγή ενός γράμματος στο θέμα ή την κατάληξη. Παρατηρήθηκε ότι και στις δύο τάξεις του δημοτικού τόσο οι ελληνόφωνοι όσο και αλβανόφωνοι, διάβασαν τις περισσότερες μη υπαρκτές λέξεις ως τις αντίστοιχες τους υπαρκτές. Συνεπώς, ανάλογα με το που είχε πραγματοποιηθεί η αλλαγή, ώστε να δημιουργηθεί η μη υπαρκτή λέξη, τα λάθη κατατάχτηκαν σε λεξικά ή γραμματικά. Όπως προαναφέρθηκε αυτό ίσως να σήμαινε ότι οι αναγνώστες παρασύρονταν πιο εύκολα από την λανθασμένη αναγνώριση ενός μορφήματος και διάβαζαν την αντίστοιχη υπαρκτή λέξη.

- Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, τα παρακάτω στοιχεία αποτελούν ενδείξεις υπέρ της παραπάνω άποψης.
Όλοι οι μαθητές πραγματοποίησαν μορφολογικά λάθη. Σύμφωνα με τα εξελικτικά μοντέλα ανάγνωσης (Frith, 1985), οι μαθητές αναμένεται ότι θα χρησιμοποιούν την αλφαβητική στρατηγική, κατά την οποία η λέξη αποκωδικοποιείται βάσει της αντιστοιχίας γραφήματος – φωνήματος. Αυτό όμως δεν φαίνεται να εφαρμόζεται πάντοτε. Συνεπώς, εύκολα οδηγούμαστε στην υπόθεση ότι τα στάδια ανάγνωσης δεν είναι σαφώς οριοθετημένα, μια υπόθεση που στηρίζεται σε πρόσφατες έρευνες (Porpodas, Pantelis & Hantziou, 1990).
- Ελέγχοντας τις αναγνωστικές επιδόσεις κατά την ανάγνωση λέξεων με απλή έως σύνθετη μορφολογική δομή, παρατηρήθηκαν ομοιότητες στην αναγνωστική συμπεριφορά των μαθητών.

Τέλος, τα στοιχεία που συλλέχτηκαν από την καταγραφή των αποτελεσμάτων της παρούσας έρευνας μπορούν να συντελέσουν στην καλύτερη κατανόηση της αναγνωστικής συμπεριφοράς των παιδιών που μαθαίνουν την ελληνική ως δεύτερη γλώσσα. Πιο συγκεκριμένα να συλλεχθούν πληροφορίες σχετικές με το ρόλο της μορφολογίας στην αναγνωστική διαδικασία εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας ως δεύτερης γλώσσα. Τα στοιχεία που αναφέρθηκαν αποτελούν ενδείξεις ότι η μορφολογία επηρεάζει την αναγνωστική διαδικασία.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. ΛΕΞΕΙΣ ΠΡΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΑΝΑ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ

Πίνακας 19. Λίστες υπαρκτών και μη υπαρκτών λέξεων για την Β΄ Δημοτικού

	Α΄ Κατηγορία	Β΄ Κατηγορία	Γ΄ Κατηγορία
	Θέμα + Κατάληξη	Πρόθημα +Θέμα +Κατάληξη	Σύνθετες λέξεις
	<i>Αλλαγή στο θέμα</i>	<i>Αλλαγή στο θέμα</i>	υπνόσακος υπνόθακος
1	τραγουδούσαν τραγουθούσαν	ξεχωρίζω ξεχωρόζω	υπνόσακος υπνόθακος
2	σκαλίσαμε σκαλίθαμε	παραμύθι παραμύσι	αστροναύτης αστροναύκης
3	κατάλογος κατάλαγος	παράθυρο παράθυλο	ταχυδρόμος ταχυδρόκος
4	ποτηράκια ποτηλάκια	προσπάθεια προσπóθεια	σιδηρόδρομος σιδηρόδροκος
5	σοκολάτα σοκολότα	διαφημίζω διαφημίδω	πεζοδρόμιο πεζοδρόκιο
6	γεροντάκι γεροντόκι	προχώρησα προχώρηθα	σημαιοστολίζω σημαιοστορίζω
7	πατερούλης πατερούρης	συντριβή συντριδή	ψαρόβαρκα ψαρόδαρκα
	<i>Αλλαγή στην κατάληξη</i>	<i>Αλλαγή στην κατάληξη</i>	<i>Αλλαγή στην κατάληξη</i>
1	τρελούτσικος τρελούτσικας	παραδώσουμε ποαπαραδώσουμε	καλοκαίρι καλοκαίρο
2	δροσερός δροσεράς	ξεκίνησαν ξεκίνησον	καλησπέρα καλησπέρο
3	ακολουθήσουμε ακολουθήσουμε	περιγράψουμε περιγράψουρε	ολόλευκος ολόλευκας
4	μηνύματα μηνύμοτα	προσοχή προσοχά	καλοντυμένος καλοντυμένου
5	κεφάλαιο κεφαλοίο	ξεχασιάρης ξεχασιάρας	μικρόκοσμος μικρόκοσμος
6	τρελαθήκατε τρελαθήκοτε	ξεμυαλίστηκαν ξεμυαλίστηκον	πολύπλοκος πολύπλοκας
7	ζαβολιάρης ζαβολιάρας	υπογραμμίσαμε υπογραμμίσαμε	τηλέγραφος τηλέγραφας

Πίνακας 20. Λίστες υπαρκτών και μη υπαρκτών λέξεων για την Δ΄ Δημοτικού

	Α΄ Κατηγορία	Β΄ Κατηγορία	Γ΄ Κατηγορία
	Θέμα + Κατάληξη	Πρόθημα +Θέμα +Κατάληξη	Σύνθετες λέξεις
	<i>Αλλαγή στο θέμα</i>	<i>Αλλαγή στο θέμα</i>	<i>Αλλαγή στο θέμα της 2^{ης} λέξης</i>
1	σταφυλάκι σταφυλόκι	εκνευρισμός εκνευλισμός	παλιοκάραβο παλιοκάραβε
2	καντηλίτσες καντηρίτσες	αποκαμωμένη αποκατωμένη	δεκαοκτώ δεκαοκτά
3	κολυμπήσατε κολυμπήθατε	αποχαιρετίστηκαν αποχαιλετίστηκαν	γλικολάλησαν γλυκολάρησαν
4	χρωματίσατε χρωματίθατε	παραπάνω παραπάνε	φραγκόσυκο φραγκόθυκο
5	ελαφρότερος ελαφρότελος	καταφέραμε καταφέλαμε	γραφομηχανή γραφομηπανή
6	χτυπήσατε χτυπήθατε	ξεπεράσαμε ξεπελάσαμε	μαντρότοιχο μαντρόκοιχο
7	μπερδεμένος μπερδεμόνος	ξεμακραίνω ξεμακλαίνω	ψαροκόκαλο ψαροκόπαλο
	<i>Αλλαγή στην κατάληξη</i>	<i>Αλλαγή στην κατάληξη</i>	<i>Αλλαγή στην κατάληξη</i>
1	κουνηθήκαμε κουνηθήκωμε	καταकुνηγημένοι καταकुνηγημέκοι	καλοκαιριάτικος καλοκαιριάτικας
2	καβουράκια καβουρόκια	ξεπεράσατε ξεπεράσοτε	κερματοδέκτης κερματοζέκτης
3	αλευρώνοντας αλευρώναντας	αδιάφορος αδιάφολος	χαρτονομίσματα χαρτονομίδια
4	μολυνθήκαμε μαλυνθήκιμε	διαφορετικός διαφορετικός	καγκελόπορτα καγκελόπορτε
5	γυμνάζομαι γυμνάζυμαι	υπογραμμίσαμε υπογραμμίσυμε	καρδιοχτύπι καρδιοχτύπε
6	γαριφαλάκια γαριφαλόκια	περισσότερος περισσότερας	πονόδοντος πονόδοντας
7	εξοχότητα εξοχάτητα	αποκριθήκαμε αποκριθίκυμε	φρεσκοπλυμμένος φρεσκοπλυμμένος

**2. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΔΕΙΓΜΑΤΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΔΟΣΗΣ ΣΕ 16 ΑΠΟ ΤΑ
40 ΠΑΙΔΙΑ**

Τάξη: **Β΄ Δημοτικού**
Μητρική γλώσσα: **Ελληνική**
Φύλο: **Άρρεν**
Ηλικία: **7;5 ετών**

	Λέξη	Ηχητική Παράσταση	Φωνητική Μεταγραφή
1.	τραγουδούσαν	Trayu´dusan	
2.	ζαβολιάρας	Zavo´laras	
3.	μηνύματα	Mini´mata	
4.	σοκολάτα	Soko´lata	
5.	γεροντόκι	jero´doci	jero´daci
6.	ποτηλάκια	poti´laca	po´tilaca
7.	σκαλίθαμε	ska´lithame	ska´lisame
8.	ακολουθήσουτε	akolu´thisute	akoluθi´sute
9.	πατερούρης	pate´ruris	pateru´ris
10.	συντριδή	sindri´ði	sin´driði
11.	προχώρηθα	pro´choriθα	
12.	περιγράφουμε	peri´grafume	
13.	προσοχή	proso´çi	
14.	ξεχασιάρης	ksexa´scaris	
15.	ξεμυαλίστηκον	ksemηa´listikon	Ksem alisti´kon
16.	διαφημίδω	ðjafi´miðo	ðjafi´mizo
17.	παράθυρο	pa´raθiρο	
18.	παραμύθι	para´miθi	
19.	ξεχωρόζω	ksexo´rozo	
20.	ξεκίνησαν	kse´cinisan	
21.	μηνύμοτα	mi´nimota	mini´mota
22.	κεφαλοίο	cefa´λο	
23.	δροσεράς	ðrose´ras	ðrose´ros
24.	σοκολότα	soko´lota	soko´lata
25.	τραγουθοúσαν	trayu´θusan	trayu´dusan
26.	κατάλογος	ka´taloyos	
27.	σκαλίσαμε	ska´lisame	
28.	γεροντάκι	jero´daci	
29.	πατερούλης	pate´rulis	
30.	κατάλαγος	ka´talayos	ka´taloyos
31.	τρελαθήκατε	trela´θikate	

32.	τρελούτσικος	tre'lutsikos	trelu'tsikos
33.	ζαβολιάρης	zavo'laris	
34.	διαφημίζω	ðjafi'mizo	
35.	προχώρησα	pro'chorisa	
36.	συντριβή	sindri'vi	sin'drivo
37.	παραδώσουμε	para'dosome	
38.	ξεμυαλίστηκαν	ksemha'listikan	
39.	ξεχωρίζω	ksexo'rizo	
40.	παραμύσι	para'misi	
41.	προσπóθεια	pro'spoθia	prospo'θia
42.	παραδώσουτε	para'dosute	para'dosome
43.	περιγράφουρε	peri'grafure	peri'grafume
44.	προσοχά	proso'xa	'prosoxa
45.	ξεχασιάρας	ksexa'sçaris	
46.	υπογραμμίσαμο	ipogra'misamo	ipogrami'samo
47.	ξεκίνησον	kse'cinison	kse'cinisan
48.	παράθυλο	pa'raθilo	
49.	τρελούτσικας	tre'lutsikas	tre'lutsikos
50.	δροσερός	ðrose'ros	
51.	ακολουθήσουμε	akolu'thisume	akolu'thisame
52.	τρελαθήκοτε	trela'θikote	
53.	κεφαλαίο	cefa'leo	ce'faleo
54.	υπογραμμίσαμε	ipogra'misame	
55.	υπνόσακος	i'pnosakos	
56.	πολύπλοκας	po'liplokas	
57.	τηλέγραφος	ti'leygrafos	
58.	ολόλευκας	o'lolefkas	olo'fkas
59.	καλοκαίρο	kalo'cero	kalo'ceri
60.	αστροναύκης	astro'nafcis	astro'naftis
61.	καλοντυμένοι	kalodi'meni	
62.	καλησπέρο	kali'spero	kalispe'ro
63.	σιδηρόδρομος	siði'roðromos	
64.	πεζοδρόμιο	pezo'ðromio	
65.	ταχυδρόμος	taçi'ðromos	
66.	ψαρόβαρκα	psa'rovar,ka	
67.	καλησπέρα	kali'spera	
68.	μικρόκοσμος	mi'krokosmos	mikro'kosmos
69.	ταχυδρόκος	taçi'ðrokos	
70.	υπνόθακος	i'pnoθakos	
71.	πεζοδρόκιο	pezo'ðrocio	pezo'ðracio

72.	σιδηρόδροπος	siði'roðropos	
73.	σημαιοστορίζω	simeosto'rizo	
74.	καλοκαίρι	kalo'ceri	
75.	ολόλευκος	o'lolefkos	
76.	πολύπλοκος	po'liplokos	
77.	μικρόκοσμος	mi'krokosmas	mi'krokosmos
78.	τηλέγραφας	ti'leygrafas	
79.	σημαιοστολίζω	simeosto'lizo	
80.	ψαρόδαρκα	psa'roðar,ka	
81.	καλοντυμένου	kalodi'menu	kalodi'meno
82.	αστροναύτης	astro'naftis	

Τάξη: Β΄ Δημοτικού
 Μητρική γλώσσα: Ελληνική
 Φύλο: Άρρεν
 Ηλικία: 8;00 ετών

	Λέξη	Ηχητική Παράσταση	Φωνητική Μεταγραφή
1.	τραγουδούσαν	trayu´δusan	
2.	ζαβολιάρας	zavo´laras	
3.	μηνύματα	mini´mata	
4.	σοκολάτα	soko´lata	
5.	γεροντόκι	jero´doci	
6.	ποτηλάκια	poti´laca	
7.	σκαλίθαμε	ska´líthame	
8.	ακολουθήσουτε	akolu´θisute	
9.	πατερούρης	pate´ruris	
10.	συντριδή	sindri´ði	
11.	προχώρηθα	pro´choriθα	pro´chorisa
12.	περιγράφουμε	peri´grafume	
13.	προσοχή	proso´çi	
14.	ξεχασιάρης	ksexa´sçaris	
15.	ξεμυαλίστηκον	ksemηα´listikon	ksemηalisti´kon
16.	διαφημίδω	ðjafi´miðo	
17.	παράθυρο	pa´raθiro	
18.	παραμύθι	para´miθi	
19.	ξεχωρόζω	ksexo´rozo	kse´xoro
20.	ξεκίνησαν	kse´cinisan	
21.	μηνύμοτα	mi´nimota	mi´nimata
22.	κεφαλοίο	cefa´λο	
23.	δροσεράς	ðrose´ras	ðrosi´ros
24.	σοκολότα	soko´lota	soko´lata
25.	τραγουθούσαν	trayu´θusan	trayu´δusan
26.	κατάλογος	ka´taloyos	
27.	σκαλίσσαμε	ska´lisame	skali´same
28.	γεροντάκι	jero´daci	jero´deci
29.	πατερούλης	pate´rulis	
30.	κατάλαγος	ka´talayos	kata´layos
31.	τρελαθήκατε	trela´θikate	
32.	τρελούτσικος	tre´lutsikos	
33.	ζαβολιάρης	zavo´laris	
34.	διαφημίζω	ðjafi´mizo	

35.	προχώρησα	pro'chorisa	
36.	συντριβή	sindri'vi	
37.	παραδώσουμε	para'dosome	
38.	ξεμυαλίστηκαν	ksemha'listikan	kse'kan
39.	ξεχωρίζω	ksexo'rizo	
40.	παραμύσι	para'misi	
41.	προσπóθεια	pro'sprothia	proso'rothia
42.	παραδώσετε	para'dosute	
43.	περιγράψουτε	peri'grafure	
44.	προσοχή	proso'cha	
45.	ξεχασιάρας	ksexa'scharis	
46.	υπογραμμίσαμο	ipogra'misamo	
47.	ξεκίνησον	kse'cinison	kseci'nisun
48.	παράθυλο	pa'rathilo	pe'rathilo
49.	τρελούτσικας	tre'lutsikas	
50.	δροσερός	drose'ros	
51.	ακολουθήσουμε	akolu'thisume	
52.	τρελαθήκοτε	trela'thikote	trela'thikote
53.	κεφαλαίο	cefa'leo	
54.	υπογραμμίσαμε	ipogra'misame	
55.	υπνόσακος	i'pnosakos	
56.	πολύπλοκας	po'liplokas	pu'liplokas
57.	τηλέγραφος	ti'leygrafos	
58.	ολόλευκας	o'lolefkas	
59.	καλοκαίρο	kalo'cero	
60.	αστροναύκης	astro'nafcis	astro'afcis
61.	καλοντυμένοι	kalodi'meni	
62.	καλησπέρο	kali'spero	
63.	σιδηρόδρομος	siði'roðromos	siðiro'ðromos
64.	πεζοδρόμιο	pezo'ðromio	
65.	ταχυδρόμος	taçi'ðromos	taksi'ðromos
66.	ψαρόβαρκα	psa'rovar,ka	psaro'var,ka
67.	καλησπέρα	kali'spera	
68.	μικρόκοσμος	mi'krokosmos	
69.	ταχυδρόκος	taçi'ðrokos	taçi'ðrocis
70.	υπνόθακος	i'pnothakos	i'pnosakos
71.	πεζοδρόκιο	pezo'ðrocio	pezu'ðrocio
72.	σιδηρόδροπος	siði'roðropos	
73.	σημαιοστορίζω	simeosto'rizo	simesto'rizo
74.	καλοκαίρι	kalo'ceri	

75.	ολόλευκος	o'lolefkos	
76.	πολύπλοκος	po'liplokos	
77.	μικρόκοσμος	mi'krokosmas	mi'krokosmos
78.	τηλέγραφας	ti'leygrafas	
79.	σημαιοστολίζω	simeosto'lizo	
80.	ψαρόδαρκα	psa'roðar,ka	psaro'ðar,ka
81.	καλοντυμένου	kalodi'menu	
82.	αστροναύτης	astro'naftis	

Τάξη: **Β΄ Δημοτικού**
 Μητρική γλώσσα: **Ελληνική**
 Φύλο: **Θήλυ**
 Ηλικία: **8;00 ετών**

	Λέξη	Ηχητική Παράσταση	Φωνητική Μεταγραφή
1.	τραγουδούσαν	trayγúðusan	
2.	ζαβολιάρας	zavó'laras	
3.	μηνύματα	mini'mata	
4.	σοκολάτα	soko'lata	
5.	γεροντόκι	jero'doci	je'rodi
6.	ποτηλάκια	poti'laca	
7.	σκαλίθαμε	ska'líthame	ska'lisame
8.	ακολουθήσουτε	akolu'thisute	
9.	πατερούρης	pate'ruris	
10.	συντριδή	sindri'di	sin'driði
11.	προχώρηθα	pro'choriθα	pro'chorisa
12.	περιγράφουμε	peri'grafume	
13.	προσοχή	proso'çi	pro'seçi
14.	ξεχασιάρης	ksexa'sçaris	
15.	ξεμυαλίστηκον	ksemηa'listikon	ksemηalisti'kon
16.	διαφημίδω	ðjafi'miðo	ðjafimi'zo
17.	παράθυρο	pa'raθiρο	
18.	παραμύθι	para'miθi	
19.	ξεχωρόζω	ksexo'rozo	ksexo'rizo
20.	ξεκίνησαν	kse'cinisan	kseci'nisan
21.	μηνύμοτα	mi'nimota	
22.	κεφαλοίο	cefa'λο	ce'falo
23.	δροσεράς	ðrose'ras	ðrose'ro
24.	σοκολότα	soko'lota	soko'lota
25.	τραγουθοούσαν	trayγúθusan	trayγúðusan
26.	κατάλογος	ka'taloyos	
27.	σκαλίσαμε	ska'lisame	
28.	γεροντάκι	jero'daci	
29.	πατερούλης	pate'rulis	
30.	κατάλαγος	ka'talayos	ka'taloyos
31.	τρελαθήκατε	trela'θikate	
32.	τρελούτσικος	tre'lutsikos	
33.	ζαβολιάρης	zavó'laris	
34.	διαφημίζω	ðjafi'mizo	

35.	προχώρησα	pro'chorisa	
36.	συντριβή	sindri'vi	
37.	παραδώσουμε	para'dosome	
38.	ξεμυαλίστηκαν	ksemhailistikan	
39.	ξεχωρίζω	ksexo'rizo	
40.	παραμύσι	para'misi	
41.	προσπóθεια	pro'spoθia	pro'spaθia
42.	παραδώσουτε	para'dosute	
43.	περιγράφουρε	peri'grafure	
44.	προσοχά	proso'xa	
45.	ξεχασιάρας	ksehas'charis	
46.	υπογραμμίσαμο	ipogra'misamo	
47.	ξεκίνησον	kse'cinison	
48.	παράθυλο	pa'raθilo	
49.	τρελούτσικας	tre'lutsikas	tre'lutsikos
50.	δροσερός	drose'ros	
51.	ακολουθήσουμε	akolu'θisume	
52.	τρελαθήκοτε	trela'θikote	
53.	κεφαλαίο	cefa'leo	ce'faleo
54.	υπογραμμίσαμε	ipogra'misame	
55.	υπνόσακος	i'pnosakos	
56.	πολύπλοκας	po'liplokas	po'liplokos
57.	τηλέγραφος	ti'leyrafos	
58.	ολόλευκας	o'lolefkas	
59.	καλοκαίρο	kalo'cero	
60.	αστροναύκης	astro'nafcis	
61.	καλοντυμένοι	kalodi'meni	
62.	καλησπéρο	kali'spero	
63.	σιδηρόδρομος	siði'roδromos	
64.	πεζοδρόμιο	pezo'dromio	pezo'dromos
65.	ταχυδρόμος	taçi'dromos	
66.	ψαρόβαρκα	psa'rovar,ka	
67.	καλησπέρα	kali'spera	
68.	μικρόκοσμος	mi'krokosmos	
69.	ταχυδρόκος	taçi'drokos	
70.	υπνόθακος	i'pnoθakos	
71.	πεζοδρόκιο	pezo'drocio	
72.	σιδηρόδροπος	siði'roδropos	
73.	σημαιοστορίζω	simeosto'rizo	
74.	καλοκαίρι	kalo'ceri	

75.	ολόλευκος	ο΄lolefkos	
76.	πολύπλοκος	πο΄liplokos	
77.	μικρόκοσμος	mi΄krokosmas	mi΄krokosmos
78.	τηλέγραφας	ti΄leygrafas	ti΄leygrafos
79.	σημαιοστολίζω	simeosto΄lizo	
80.	ψαρόδαρκα	psa΄roðar,ka	
81.	καλοντυμένου	kalodi΄menu	
82.	αστροναύτης	astro΄naftis	

Τάξη: **Β΄ Δημοτικού**
 Μητρική γλώσσα: **Ελληνική**
 Φύλο: **Θήλυ**
 Ηλικία: **8;00 ετών**

	Λέξη	Ηχητική Παράσταση	Φωνητική Μεταγραφή
1.	τραγουδούσαν	trayu´ðusan	
2.	ζαβολιάρας	zavo´laras	
3.	μηνύματα	mini´mata	
4.	σοκολάτα	soko´lata	
5.	γεροντόκι	jero´doci	
6.	ποτηλάκια	poti´laca	
7.	σκαλίθαμε	ska´líthame	ska´lisame
8.	ακολουθήσουτε	akolu´thisute	
9.	πατερούρης	pate´ruris	
10.	συντριδή	sindri´ði	
11.	προχώρηθα	pro´choriθα	proxo´risa
12.	περιγράφουμε	peri´grafume	
13.	προσοχή	proso´çi	
14.	ξεχασιάρης	ksexa´sçaris	
15.	ξεμυαλίστηκον	ksemηa´listikon	ksemηalisti´kon
16.	διαφημίδω	ðjafi´miðo	ðjafi´mizo
17.	παράθυρο	pa´raθiρο	
18.	παραμύθι	para´miθi	
19.	ξεχωρόζω	ksexo´rozo	
20.	ξεκίνησαν	kse´cinisan	kseci´nisan
21.	μηνύμοτα	mi´nimota	mi´nimata
22.	κεφαλοίο	cefa´λο	
23.	δροσεράς	ðrose´ras	
24.	σοκολότα	soko´lota	soko´lata
25.	τραγουθοούσαν	trayu´θusan	trayu´ðusan
26.	κατάλογος	ka´taloyos	kata´loyos
27.	σκαλίσαμε	ska´lisame	
28.	γεροντάκι	jero´daci	
29.	πατερούλης	pate´rulis	
30.	κατάλαγος	ka´talayos	kata´loyos
31.	τρελαθήκατε	trela´θikate	
32.	τρελούτσικος	tre´lutsikos	
33.	ζαβολιάρης	zavo´laris	
34.	διαφημίζω	ðjafi´mizo	

35.	προχώρησα	pro'chorisa	
36.	συντριβή	sindri'vi	
37.	παραδώσουμε	para'dosome	
38.	ξεμυαλίστηκαν	ksemha'listikan	
39.	ξεχωρίζω	ksexo'rizo	
40.	παραμύσι	para'misi	para'miθi
41.	προσπóθεια	pro'spoθia	prospo'θia
42.	παραδώσουτε	para'dosute	
43.	περιγράφουρε	peri'grafure	peri'grafume
44.	προσοχά	proso'xa	'prosoxa
45.	ξεχασιάρας	ksexa'scharis	
46.	υπογραμμίσαμο	ipogra'misamo	
47.	ξεκίνησον	kse'cinison	kseci'nison
48.	παράθυλο	pa'raθilo	pa'raθiro
49.	τρελούτσικας	tre'lutsikas	
50.	δροσερός	drose'ros	
51.	ακολουθήσουμε	akolu'θisume	
52.	τρελαθήκοτε	trela'θikote	
53.	κεφαλαίο	cefa'leo	ce'faleo
54.	υπογραμμίσαμε	ipogra'misame	
55.	υπνόσακος	i'pnosakos	
56.	πολύπλοκας	po'liplokas	
57.	τηλέγραφος	ti'leyrafos	tile'grafas
58.	ολόλευκας	o'lolefkas	
59.	καλοκαίρο	kalo'cero	
60.	αστροναύκης	astro'nafcis	
61.	καλοντυμένοι	kalodi'meni	
62.	καλησπέρα	kali'spera	
63.	σιδηρόδρομος	siði'roðromos	
64.	πεζοδρόμιο	pezo'ðromio	
65.	ταχυδρόμος	taçi'ðromos	
66.	ψαρόβαρκα	psa'rovar,ka	
67.	καλησπέρα	kali'spera	
68.	μικρόκοσμος	mi'krokosmos	
69.	ταχυδρόκος	taçi'ðrokos	
70.	υπνόθακος	i'pnoθakos	i'pnosakos
71.	πεζοδρόκιο	pezo'ðrocio	
72.	σιδηρόδροπος	siði'roðropos	
73.	σημαιοστορίζω	simeosto'rizo	simesto'rizo
74.	καλοκαίρι	kalo'ceri	

75.	ολόλευκος	o'lolefkos	
76.	πολύπλοκος	po'liplokos	
77.	μικρόκοσμος	mi'krokosmas	mi'krokosmos
78.	τηλέγραφας	ti'legrafas	
79.	σημαιοστολίζω	simeosto'lizo	
80.	ψαρόδαρκα	psa'roðar,ka	
81.	καλοντυμένου	kalodi'menu	kalodi'meni
82.	αστροναύτης	astro'naftis	

Τάξη: **Β΄ Δημοτικού**
 Μητρική γλώσσα: **Αλβανική**
 Φύλο: **Άρρεν**
 Ηλικία: **8;00 ετών**

	Λέξη	Ηχητική Παράσταση	Φωνητική Μεταγραφή
1.	τραγουδούσαν	trayu´δusan	
2.	ζαβολιάρας	zavo´λaras	
3.	μηνύματα	mini´mata	
4.	σοκολάτα	soko´lata	
5.	γεροντόκι	jero´doci	jero´daci
6.	ποτηλάκια	poti´laca	
7.	σκαλίθαμε	ska´líthame	skali´same
8.	ακολουθήσουτε	akolu´θisute	
9.	πατερούρης	pate´ruris	
10.	συντριδή	sindri´ði	
11.	προχώρηθα	pro´choriθα	pro´chorisa
12.	περιγράφουμε	peri´grafume	
13.	προσοχή	proso´çi	
14.	ξεχασιάρης	ksexha´sçaris	
15.	ξεμυαλίστηκον	ksemηa´listikon	
16.	διαφημίδω	ðjafi´miðo	ðjafi´mizo
17.	πανάθυρο	pa´raθiro	
18.	παραμύθι	para´miθi	
19.	ξεχωρόζω	ksexo´rozo	
20.	ξεκίνησαν	kse´cinisan	
21.	μηνύμοτα	mi´nimota	
22.	κεφαλοίο	cefa´λο	ce´falo
23.	δροσεράς	ðrose´ras	
24.	σοκολότα	soko´lota	soko´lata
25.	τραγουθούσαν	trayu´θusan	trayu´δusan
26.	κατάλογος	ka´taloyos	
27.	σκαλίσσαμε	ska´lisame	
28.	γεροντάκι	jero´daci	
29.	πατερούλης	pate´rulis	
30.	κατάλαγος	ka´talayos	
31.	τρελαθήκατε	treλα´θikate	
32.	τρελούτσικος	tre´lutsikos	
33.	ζαβολιάρης	zavo´laris	
34.	διαφημίζω	ðjafi´mizo	

35.	προχώρησα	pro'chorisa	
36.	συντριβή	sindri'vi	
37.	παραδώσουμε	para'dosome	
38.	ξεμυαλίστηκαν	ksemha'listikan	
39.	ξεχωρίζω	ksexo'rizo	
40.	παραμύσι	para'misi	para'miθi
41.	προσπóθεια	pro'spoθia	pro'spaθia
42.	παραδώσουτε	para'dosute	
43.	περιγράφουρε	peri'grafure	
44.	προσοχά	proso'xa	
45.	ξεχασιάρας	ksexa'scharis	
46.	υπογραμμίσαμο	ipogra'misamo	ipogra'misimo
47.	ξεκίνησον	kse'cinison	
48.	παράθυλο	pa'raθilo	
49.	τρελούτσικας	tre'lutsikas	
50.	δροσερός	drose'ros	
51.	ακολουθήσουμε	akolu'thisume	
52.	τρελαθήκοτε	trela'thikote	trele'thikote
53.	κεφαλαίο	cefa'leo	
54.	υπογραμμίσαμε	ipogra'misame	
55.	υπνόσακος	i'pnosakos	ipno'sakos
56.	πολύπλοκας	po'liplokas	
57.	τηλέγραφος	ti'leyrafos	
58.	ολόλευκας	o'lolefkas	
59.	καλοκαίρο	kalo'cero	
60.	αστροναύκης	astro'nafcis	
61.	καλοντυμένοι	kalodi'meni	
62.	καλησπέρο	kali'spero	
63.	σιδηρόδρομος	siði'roðromos	
64.	πεζοδρόμιο	pezo'ðromio	
65.	ταχυδρόμος	taçi'ðromos	
66.	ψαρόβαρκα	psa'rovar,ka	
67.	καλησπέρα	kali'spera	
68.	μικρόκοσμος	mi'krokosmos	
69.	ταχυδρόκος	taçi'ðrokos	
70.	υπνόθακος	i'pnoθakos	
71.	πεζοδρόκιο	pezo'ðrocio	
72.	σιδηρόδροπος	siði'roðropos	
73.	σημαιοστορίζω	simeosto'rizo	
74.	καλοκαίρι	kalo'ceri	

75.	ολόλευκος	οΐolefkos	
76.	πολύπλοκος	ποΐliplokos	
77.	μικρόκοσμος	mi΄krokosmas	mi΄krokosmos
78.	τηλέγραφας	ti΄leygrafas	tile΄grafas
79.	σημαιοστολίζω	simeosto΄lizo	simesto΄lizo
80.	ψαρόδαρκα	psa΄roðar,ka	
81.	καλοντυμένου	kalodi΄menu	
82.	αστροναύτης	astro΄naftis	

Τάξη: Β΄ Δημοτικού
 Μητρική γλώσσα: Αλβανική
 Φύλο: Άρρεν
 Ηλικία: 8;00 ετών

	Λέξη	Ηχητική Παράσταση	Φωνητική Μεταγραφή
1.	τραγουδούσαν	trayυ´δusan	
2.	ζαβολιάρας	zavo´laras	zavo´laris
3.	μηνύματα	mini´mata	
4.	σοκολάτα	soko´lata	
5.	γεροντόκι	jero´doci	
6.	ποτηλάκια	poti´laca	
7.	σκαλίθαμε	ska´liθame	ska´lisame
8.	ακολουθήσουτε	akolu´θisute	
9.	πατερούρης	pate´ruris	
10.	συντριδή	sindri´ði	sindri´vi
11.	προχώρηθα	pro´choriθα	pro´xorisa
12.	περιγράφουμε	peri´grafume	
13.	προσοχή	proso´çi	
14.	ξεχασιάρης	ksexα´sçaris	
15.	ξεμυαλίστηκον	ksemηα´listikon	
16.	διαφημίδω	ðjafi´miðo	ðjafi´mizo
17.	παράθυρο	pa´raθiro	
18.	παραμύθι	para´miθi	
19.	ξεχωρόζω	ksexo´rozo	
20.	ξεκίνησαν	kse´cinisan	
21.	μηνύμοτα	mi´nimota	
22.	κεφαλοίο	cefa´λο	ce´falo
23.	δροσεράς	ðrose´ras	
24.	σοκολότα	soko´lota	soko´lata
25.	τραγουθούσαν	trayυ´θusan	trayυ´δusan
26.	κατάλογος	ka´taloyos	kata´loyos
27.	σκαλίσαμε	ska´lisame	
28.	γεροντάκι	jero´daci	
29.	πατερούλης	pate´rulis	
30.	κατάλαγος	ka´talayos	kata´layos
31.	τρελαθήκατε	trelα´θikate	
32.	τρελούτσικος	tre´lutsikos	trelu´tsikos
33.	ζαβολιάρης	zavo´laris	
34.	διαφημίζω	ðjafi´mizo	

35.	προχώρησα	pro'chorisa	
36.	συντριβή	sindri'vi	sindri'vi
37.	παραδώσουμε	para'dosome	
38.	ξεμυαλίστηκαν	ksemya'listikan	
39.	ξεχωρίζω	ksexo'rizo	
40.	παραμύσι	para'misi	para'miθi
41.	προσπóθεια	pro'spoθia	prospo'θia
42.	παραδώσετε	para'dosute	
43.	περιγράφουμε	peri'grafure	
44.	προσοχή	proso'xa	
45.	ξεχασιάρας	ksexa'scharis	ksexa'scharis
46.	υπογραμμίσαμο	ipogra'misamo	ipogrami'samo
47.	ξεκίνησον	kse'cinison	kseci'nison
48.	παράθυλο	pa'raθilo	
49.	τρελούτσικας	tre'lutsikas	trelu'tsikos
50.	δροσερός	drose'ros	
51.	ακολουθήσουμε	akolu'θisume	
52.	τρελαθήκοτε	trela'θikote	
53.	κεφαλαίο	cefa'leo	
54.	υπογραμμίσαμε	ipogra'misame	
55.	υπνόσακος	i'pnosakos	
56.	πολύπλοκας	po'liplokas	
57.	τηλέγραφος	ti'leyrafos	
58.	ολόλευκας	o'lolefkas	
59.	καλοκαίρο	kalo'cero	
60.	αστροναύκης	astro'nafcis	
61.	καλοντυμένοι	kalodi'meni	
62.	καλησπέρο	kali'spero	
63.	σιδηρόδρομος	siði'roðromos	
64.	πεζοδρόμιο	pezo'ðromio	
65.	ταχυδρόμος	taçi'ðromos	
66.	ψαρόβαρκα	psa'rovar,ka	
67.	καλησπέρα	kali'spera	
68.	μικρόκοσμος	mi'krokosmos	
69.	ταχυδρόκος	taçi'ðrokos	
70.	υπνόθακος	i'pnoθakos	i'pnosakos
71.	πεζοδρόκιο	pezo'ðrocio	
72.	σιδηρόδροπος	siði'roðropos	
73.	σημαιοστορίζω	simeosto'rizo	simesto'lizo
74.	καλοκαίρι	kalo'ceri	

75.	ολόλευκος	ο΄lolefkos	
76.	πολύπλοκος	πο΄liplokos	
77.	μικρόκοσμος	mi΄krokosmas	mi΄krokosmos
78.	τηλέγραφας	ti΄leygrafas	
79.	σημαιοστολίζω	simeosto΄lizo	simesto΄lizo
80.	ψαρόδαρκα	psa΄roðar,ka	
81.	καλοντυμένου	kalodi΄menu	
82.	αστροναύτης	astro΄naftis	

Τάξη: **Β΄ Δημοτικού**
 Μητρική γλώσσα: **Αλβανική**
 Φύλο: **Θήλυ**
 Ηλικία: **8;1 ετών**

	Λέξη	Ηχητική Παράσταση	Φωνητική Μεταγραφή
1.	τραγουδούσαν	trayu´dusan	
2.	ζαβολιάρας	zavo´laras	
3.	μηνύματα	mini´mata	
4.	σοκολάτα	soko´lata	
5.	γεροντόκι	jero´doci	
6.	ποτηλάκια	poti´laca	
7.	σκαλίθαμε	ska´líthame	skali´same
8.	ακολουθήσουτε	akolu´θisute	akolu´θisate
9.	πατερούρης	pate´ruris	pate´rulis
10.	συντριδή	sindri´ði	sin´driði
11.	προχώρηθα	pro´choriθα	pro´chorisa
12.	περιγράφουμε	peri´grafume	
13.	προσοχή	proso´çi	
14.	ξεχασιάρης	ksexa´sçaris	
15.	ξεμυαλίστηκον	ksemηa´listikon	ksemηalisti´kon
16.	διαφημίδω	ðjafi´miðo	ðjafi´mizo
17.	παράθυρο	pa´raθiρο	
18.	παραμύθι	para´miθi	
19.	ξεχωρόζω	ksexo´rozo	
20.	ξεκίνησαν	kse´cinisan	
21.	μηνύμοτα	mi´nimota	mi´nimata
22.	κεφαλοίο	cefa´λο	
23.	δροσεράς	ðrose´ras	
24.	σοκολότα	soko´lota	soko´lata
25.	τραγουθούσαν	trayu´θusan	trayu´dusan
26.	κατάλογος	ka´taloyos	kata´loyos
27.	σκαλίσαμε	ska´lisame	
28.	γεροντάκι	jero´daci	
29.	πατερούλης	pate´rulis	
30.	κατάλαγος	ka´talayos	
31.	τρελαθήκατε	trela´θikate	
32.	τρελούτσικος	tre´lutsikos	trelu´tsikos
33.	ζαβολιάρης	zavo´laris	
34.	διαφημίζω	ðjafi´mizo	

35.	προχώρησα	pro'chorisa	
36.	συντριβή	sindri'vi	
37.	παραδώσουμε	para'dosome	
38.	ξεμυαλίστηκαν	ksemha'listikan	ksemha'listika
39.	ξεχωρίζω	ksexo'rizo	
40.	παραμύσι	para'misi	para'miθi
41.	προσπóθεια	pro'spoθia	pro'spaθia
42.	παραδώσετε	para'dosute	para'dosate
43.	περιγράφουτε	peri'grafure	peri'grafume
44.	προσοχή	proso'cha	
45.	ξεχασιάρας	ksexa'scharis	
46.	υπογραμμίσαμο	ipogra'misamo	ipogra'misame
47.	ξεκίνησον	kse'cinison	kse'cinise
48.	παράθυλο	pa'raθilo	para'θilo
49.	τρελούτσικας	tre'lutsikas	
50.	δροσερός	drose'ros	
51.	ακολουθήσουμε	akolu'θisume	akolu'θisame
52.	τρελαθήκοτε	trela'θikote	trela'θikate
53.	κεφαλαίο	cefa'leo	
54.	υπογραμμίσαμε	ipogra'misame	
55.	υπνόσακος	i'pnosakos	
56.	πολύπλοκας	po'liplokas	po'liplokos
57.	τηλέγραφος	ti'leygrafos	
58.	ολόλευκας	o'lolefkas	
59.	καλοκαίρο	kalo'cero	
60.	αστροναύκης	astro'nafcis	astro'naftis
61.	καλοντυμένοι	kalodi'meni	
62.	καλησπέρα	kali'spero	
63.	σιδηρόδρομος	siði'roðromos	
64.	πεζοδρόμιο	pezo'ðromio	
65.	ταχυδρόμος	taçi'ðromos	
66.	ψαρόβαρκα	psa'rovar,ka	
67.	καλησπέρα	kali'spera	
68.	μικρόκοσμος	mi'krokosmos	
69.	ταχυδρόκος	taçi'ðrokos	
70.	υπνόθακος	i'pnoθakos	i'pnosakos
71.	πεζοδρόκιο	pezo'ðrocio	pezo'ðraci
72.	σιδηρόδροπος	siði'roðropos	
73.	σημαιοστορίζω	simeosto'rizo	simeosto'lizo
74.	καλοκαίρι	kalo'ceri	

75.	ολόλευκος	o'lolefkos	
76.	πολύπλοκος	po'liplokos	
77.	μικρόκοσμος	mi'krokosmas	mi'krokosmos
78.	τηλέγραφος	ti'leygrafas	ti'leygrafos
79.	σημαιοστολίζω	simeosto'lizo	
80.	ψαρόδαρκα	psa'roðar,ka	
81.	καλοντυμένου	kalodi'menu	
82.	αστροναύτης	astro'naftis	

Τάξη: **Β΄ Δημοτικού**
 Μητρική γλώσσα: **Αλβανική**
 Φύλο: **Θήλυ**
 Ηλικία: **8;00 ετών**

	Λέξη	Ηχητική Παράσταση	Φωνητική Μεταγραφή
1.	τραγουδούσαν	trayúðusan	
2.	ζαβολιάρας	zavo'laras	
3.	μηνύματα	mini'mata	
4.	σοκολάτα	soko'lata	so'kolata
5.	γεροντόκι	jero'doci	
6.	ποτηλάκια	poti'laca	po'tilaca
7.	σκαλίθαμε	ska'liθame	skali'same
8.	ακολουθήσουτε	akolu'θisute	
9.	πατερούρης	pate'ruris	
10.	συντριδή	sindri'ði	sin'driði
11.	προχώρηθα	pro'choriθα	proxo'risa
12.	περιγράφουμε	peri'grafume	
13.	προσοχή	proso'çi	
14.	ξεχασιάρης	ksexasçaris	ksexasça'ris
15.	ξεμυαλίστηκον	ksemηa'listikon	ksemηalisti'kon
16.	διαφημίδω	ðjafi'miðo	ðjafi'mizo
17.	παράθυρο	pa'raθiro	para'θiro
18.	παραμύθι	para'miθi	
19.	ξεχωρόζω	ksexo'rozo	
20.	ξεκίνησαν	ksecinisan	kseci'nisan
21.	μηνύματα	mi'nimota	mini'mota
22.	κεφαλοίο	cefa'lo	ce'falo
23.	δροσεράς	ðrose'ras	ðro'seras
24.	σοκολότα	soko'lota	soko'lata
25.	τραγουθούσαν	trayúθusan	trayúðusan
26.	κατάλογος	ka'talogos	
27.	σκαλίσαμε	ska'lisame	skali'same
28.	γεροντάκι	jero'daci	
29.	πατερούλης	pate'rulis	
30.	κατάλαγος	ka'talayos	kata'layos
31.	τρελαθήκατε	trela'θikate	
32.	τρελούτσικος	tre'lutsikos	trelu'tsikos
33.	ζαβολιάρης	zavo'laris	
34.	διαφημίζω	ðjafi'mizo	

35.	προχώρησα	pro'chorisa	proxo'risa
36.	συντριβή	sindri'vi	
37.	παραδώσουμε	para'dosome	paraðo'sume
38.	ξεμυαλίστηκαν	ksemha'listikan	
39.	ξεχωρίζω	ksexo'rizo	
40.	παραμύσι	para'misi	pa'ramisi
41.	προσπóθεια	pro'spoθia	prospo'θia
42.	παραδώσετε	para'dosute	
43.	περιγράφουτε	peri'grafure	peri'grafume
44.	προσοχή	proso'xa	
45.	ξεχασιάρας	ksexa'sçaris	
46.	υπογραμμίσασμο	ipogra'misamo	
47.	ξεκίνησον	kse'cinison	kseci'nison
48.	παράθυλο	pa'raθilo	
49.	τρελούτσικας	tre'lutsikas	trelu'tsikas
50.	δροσερός	ðrose'ros	
51.	ακολουθήσουμε	akolu'θisume	
52.	τρελαθήκοτε	trela'θikote	
53.	κεφαλαίο	cefa'leo	ce'faleo
54.	υπογραμμίσασμε	ipogra'misame	
55.	υπνόσακος	i'pnosakos	ipno'sakos
56.	πολύπλοκας	po'liplokas	poli'plokas
57.	τηλέγραφος	ti'leyrafos	
58.	ολόλευκας	o'lolefkas	olo'lefka
59.	καλοκαίρο	kalo'cero	
60.	αστροναύκης	astro'nafcis	
61.	καλοντυμένοι	kalodi'meni	
62.	καλησπέρα	kali'spero	
63.	σιδηρόδρομος	siði'roðromos	
64.	πεζοδρόμιο	pezo'ðromio	
65.	ταχυδρόμος	taçi'ðromos	
66.	ψαρόβαρκα	psa'rovar,ka	psaro'var,ka
67.	καλησπέρα	kali'spera	
68.	μικρόκοσμος	mi'krokosmos	
69.	ταχυδρόκος	taçi'ðrokos	
70.	υπνόθακος	i'pnoθakos	ipno'sakos
71.	πεζοδρόκιο	pezo'ðrocio	
72.	σιδηρόδροπος	siði'roðropos	siðiro'ðropos
73.	σημαιοστορίζω	simeosto'rizo	
74.	καλοκαίρι	kalo'ceri	

75.	ολόλευκος	ο'lolefkos	olo'lefkos
76.	πολύπλοκος	πο'liplokos	poli'plokos
77.	μικρόκοσμος	mi'krokosmas	mikro'kosmos
78.	τηλέγραφας	ti'leygrafas	tile'grafas
79.	σημαιοστολίζω	simeosto'lizo	
80.	ψαρόδαρκα	psa'roðar,ka	psaro'ðar,ka
81.	καλοντυμένου	kalodi'menu	
82.	αστροναύτης	astro'naftis	

Τάξη: Δ΄ Δημοτικού
 Μητρική γλώσσα: Ελληνική
 Φύλο: Άρρεν
 Ηλικία: 9;00 ετών

	Λέξη	Ηχητική Παράσταση	Φωνητική Μεταγραφή
1.	καντηλίτσες	kadi'litse	
2.	μολυνθήκιμε	molin, 'θicime	
3.	καταφέραμε	kata'ferame	
4.	ξεμακλαίνω	ksema'kleno	
5.	ξεπεράσοτε	ksepe'rasote	
6.	πονόδοτος	po'noðodos	
7.	φραγκόσυκο	fra'gosiko	
8.	περισσότερος	peri'soteros	
9.	αδιάφολος	a'djafolos	
10.	εκνευλισμός	eknevli'smos	ekne'vlismos
11.	γυμνάζομαι	ji'mnazome	
12.	ελαφλότερος	ela'floteros	elaflo'teros
13.	παλιοκάραβε	pa'lo'karave	pa'loka'ravo
14.	ξεπεράσατε	ksepe'rasate	
15.	γραφομηχανή	grafomixa'ni	
16.	καβουρόκια	kavu'roca	
17.	χτυπήσατε	xti'pisate	
18.	αποκαμωμένη	apokamo'meni	
19.	ξεμακραίνω	ksema'kreno	
20.	καγκελόπορτα	ka'ge'lopor,ta	
21.	χρωματίθατε	xroma'tithate	
22.	ξεπελάσαμε	ksepe'lasame	
23.	μπερδεμόνος	ber,ðe'monos	ber,ðe'menos
24.	γαριφαλάκια	garifa'laca	
25.	υπογραμμίσυμε	ipogra'misime	ipogra'misame
26.	αποκριθίκαμε	apokri'θikame	
27.	γλυκολάρησαν	glyko'larisan	glykola'lian
28.	χτυπήθατε	xti'pithate	xti'pisate
29.	αποχαιλετίστηκαν	apo'cele'tistikan	
30.	εξοχάτητα	ekso'xatita	ekso'xatite
31.	φρεσκοπλυμμένας	freskopli'menas	
32.	δεκαοκτά	ðekao'kta	ðe'kaokta
33.	παλιοκάραβο	pa'lo'karavo	
34.	κολυμπήσατε	koli'bisate	

35.	εκνευρισμός	eknevri'smos	
36.	κερματοζέκτης	cer,mato'zektis	cer,mato'dektis
37.	καρδιοχτύπι	kar,ðio'xtipi	
38.	μαντρόκοιχο	ma'drocixo	madro'cixo
39.	αλευρώνοντας	ale'vrontodas	
40.	καταφέλαμε	kata'felame	
41.	παραπάνω	para'pano	
42.	εξοχότητα	ekso'xotita	
43.	μπερδεμένος	ber,ðe'menos	
44.	γλυκολάλησαν	γliko'lalisan	
45.	καταकुνηγημένοι	katakiniji'meni	
46.	φραγκόθυκο	fra'goθiko	frago'θiko
47.	ψαροκόκαλο	psaro'kokalo	psaro'kokala
48.	αδιάφορος	a'djaforos	
49.	διαφορετικός	ðjaforeti'kos	
50.	αποκριθίκυμε	apokri'θicime	apo'kriθice
51.	περισσότερας	peri'soteras	
52.	δεκαοκτώ	ðekao'kto	
53.	μολυνθήκαμε	molin,'θikame	
54.	καβουράκια	kavu'raca	
55.	κουνηθήκαμε	kuni'θikame	
56.	γυμνάζυμαι	ji'mnazime	ji'mnazome
57.	αλευρώναντας	ale'vrontodas	
58.	παραπάνε	para'pane	
59.	αποκαπωμένη	apoka'pomeni	
60.	γαρυφαλόκια	γarifa'loca	
61.	σταφυλάκι	stafi'laci	
62.	χρωμάτισατε	xroma'tisate	
63.	κουνηθήκυμε	kuni'θikome	
64.	αποχαιρετίστηκαν	apoxere'tistikan	apoxereti'stikan
65.	ξεπεράσαμε	ksepe'rasame	
66.	Λαμπριάτικος	lam,'briatikos	
67.	κερματοδέκτης	cer,mato'dektis	
68.	χαρτονομίσματα	xar,tono'mismata	
69.	καρδιοχτύπε	kar,ðio'ktipe	
70.	πονόδοντας	pono'dodas	
71.	καταकुνηγημέκοι	katakiniji'meci	katakiniji'meni
72.	διαφορετικός	ðjaforeti'kas	
73.	γραφομηπανή	γrafomipa'ni	γrafomi'pani
74.	μαντρότοιχο	man,'drotixo	

75.	ψαροκόππαλο	psaro'kopalo	
76.	υπογραμμίσσαμε	ipogra'misame	
77.	Λαμπριάτικας	lam,'briatikas	lam,'briatikos
78.	καγκελόπορτε	kaɣe'lopote	
79.	χαρτονομίδια	char,tono'midmata	
80.	φρεσκοπλυμμένος	freskopli'menos	
81.	ελαφρότερος	ela'froteros	
82.	σταφυλόκι	stafi'loci	
83.	καντηρίτσες	kadi'ritses	
84.	κολυμπήθατε	koli'biθate	koli'bisate

Τάξη: Δ΄ Δημοτικού
 Μητρική γλώσσα: Ελληνική
 Φύλο: Άρρεν
 Ηλικία: 10;00 ετών

	Λέξη	Ηχητική Παράσταση	Φωνητική Μεταγραφή
1.	καντηλίτσες	kadi'litse	
2.	μολυνθήκιμε	molin, 'θicime	
3.	καταφέραμε	kata'ferame	
4.	ξεμακλαίνω	ksema'kleno	
5.	ξεπεράσotte	ksepe'rasote	
6.	πονόδοτος	po'noðodos	
7.	φραγκόσυκο	fra'gosiko	
8.	περισσότερος	peri'soteros	
9.	αδιάφολος	a'djafolos	
10.	εκνευλισμός	eknevli'smos	
11.	γυμνάζομαι	ji'mnazome	
12.	ελαφλότερος	ela'floteros	ela'froteros
13.	παλιοκάραβε	pa'lo'karave	
14.	ξεπεράσατε	ksepe'rasate	kse'perase
15.	γραφομηχανή	grafomixa'ni	
16.	καβουρόκια	kavu'roca	
17.	χτυπήσατε	xti'pisate	
18.	αποκαμωμένη	apokamo'meni	
19.	ξεμακραίνω	ksema'kreno	
20.	καγκελόπορτα	ka'ge'lopor,ta	
21.	χρωματίθατε	xroma'tiθate	
22.	ξεπελάσαμε	ksepe'lasame	
23.	μπερδεμόνος	ber,ðe'monos	berðe'menos
24.	γαριφαλάκια	garifa'laca	
25.	υπογραμμίσουμε	ipogra'misime	
26.	αποκριθήκαμε	apokri'θikame	
27.	γλυκολάρησαν	gliko'larisan	gliko'lalisan
28.	χτυπήθατε	xti'piθate	xti'pisate
29.	αποχαιετίστηκαν	apo'cele'tistikan	
30.	εξοχάτητα	ekso'xatita	
31.	φρεσκοπλυμμένος	freskopli'menas	freskopli'menos
32.	δεκαοκτά	ðekao'kta	ðekao'kta
33.	παλιοκάραβο	pa'lo'karavo	
34.	κολυμπήσατε	koli'bisate	

35.	εκνευρισμός	eknevri'smos	
36.	κερματοζέκτης	cer,mato'zektis	cer,mato'dektis
37.	καρδιοχτύπι	kar,ðio'xtipi	
38.	μαντρόκοιχο	ma'drocixo	ma'droxiko
39.	αλευρώνοντας	ale'vronodas	
40.	καταφέλαμε	kata'felame	
41.	παραπάνω	para'pano	
42.	εξοχότητα	ekso'xotita	
43.	μπερδεμένος	ber,ðe'menos	
44.	γλυκολάλησαν	γliko'lalisan	
45.	καταकुνηγημένοι	katakiniji'meni	
46.	φραγκόθυκο	fra'goθiko	
47.	ψαροκόκαλο	psaro'kokalo	
48.	αδιάφορος	a'djaforos	
49.	διαφορετικός	ðjaforeti'kos	
50.	αποκριθίκυμε	apokri'θicime	apo'kriθike
51.	περισσότερας	peri'soteras	
52.	δεκαοκτώ	ðekao'kto	
53.	μολυνθήκαμε	molin,'θikame	
54.	καβουράκια	kavu'raca	
55.	κουνηθήκαμε	kuni'θikame	
56.	γυμνάζυμαι	ji'mnazime	ji'mnazome
57.	αλευρώναντας	ale'vronadas	
58.	παραπάνε	para'pane	
59.	αποκαπωμένη	apoka'pomeni	
60.	γαρυφαλόκια	γarifa'loca	
61.	σταφυλάκι	stafi'laci	
62.	χρωματίσατε	xroma'tisate	
63.	κουνηθήκωμε	kuni'θikome	
64.	αποχαιρετίστηκαν	apoxere'tistikan	apoxe'retisan
65.	ξεπεράσαμε	ksepe'rasame	
66.	Λαμπριάτικος	lam,'briatikos	lam,'briatiko
67.	κερματοδέκτης	cer,mato'dektis	
68.	χαρτονομίσματα	xar,tono'mismata	
69.	καρδιοχτύπε	kar,ðio'ktipe	
70.	πονόδοντας	pono'dodas	
71.	καταकुνηγημέκοι	katakiniji'meci	
72.	διαφορετικός	ðjaforeti'kas	ðjaforeti'ka
73.	γραφομηπανή	γrafomipa'ni	
74.	μαντρότοιχο	man,'drotixo	

75.	ψαροκόπαλο	psaro'kopalo	
76.	υπογραμμίσαμε	ipogra'misame	
77.	Λαμπριάτικας	lam,'briaticas	
78.	καγκελόπορτε	kaže'loro,te	
79.	χαρτονομίδια	xar,tono'miðmata	
80.	φρεσκοπλυμμένος	freskopli'menos	
81.	ελαφρότερος	ela'froteros	
82.	σταφυλόκι	stafi'loci	
83.	καντηρίτσες	kadi'ritses	
84.	κολυμπήθατε	koli'biθate	

Τάξη: Δ΄ Δημοτικού
 Μητρική γλώσσα: Ελληνική
 Φύλο: Θήλυ
 Ηλικία: 10;00 ετών

	Λέξη	Ηχητική Παράσταση	Φωνητική Μεταγραφή
1.	καντηλίτσες	kadi'litse	
2.	μολυνθήκιμε	molin, 'θicime	
3.	καταφέραμε	kata'ferame	
4.	ξεμακλαίνω	ksema'kleno	
5.	ξεπεράσotte	ksepe'rasote	
6.	πονόδοντος	po'noðodos	
7.	φραγκόσυκο	fra'gosiko	
8.	περισσότερος	peri'soteros	
9.	αδιάφολος	a'djafolos	
10.	εκνευλισμός	eknevli'smos	
11.	γυμνάζομαι	ji'mnazome	
12.	ελαφλότερος	ela'floteros	ela'froteros
13.	παλιοκάραβε	palokarave	
14.	ξεπεράσατε	ksepe'rasate	
15.	γραφομηχανή	grafomixani	
16.	καβουρόκια	kavurokia	
17.	χτυπήσατε	xtipisate	
18.	αποκαμωμένη	apokamomeni	
19.	ξεμακραίνω	ksema'kreno	
20.	καγκελόπορτα	kaðelopor,ta	
21.	χρωματίθατε	xromatithate	xromatise
22.	ξεπελάσαμε	ksepe'lasame	ksepe'rasate
23.	μπερδεμόνος	ber,ðe'monos	ber,ðe'menos
24.	γαριφαλάκια	garifalaka	
25.	υπογραμμίσουμε	ipogra'misime	ipogra'misate
26.	αποκριθίκαμε	apokri'θikame	
27.	γλυκολάρησαν	glikolarisan	
28.	χτυπήθατε	xtipithate	
29.	αποχαιτέτιστηκαν	apocete'tistikan	
30.	εξοχάτητα	ekso'xatita	
31.	φρεσκοπλυμμένας	freskopli'menas	freskopli'menos
32.	δεκαοκτά	ðekao'kta	
33.	παλιοκάραβο	palokaravo	
34.	κολυμπήσατε	kolibisate	

35.	εκνευρισμός	eknevri'smos	eknevri'smenos
36.	κερματοζέκτης	cer,mato'zektis	
37.	καρδιοχτύπι	kar,ðio'xtipi	
38.	μαντρόκοιχο	ma'drocixo	
39.	αλευρώνοντας	ale'vronodas	ela'fronodas
40.	καταφέλαμε	kata'felame	
41.	παραπάνω	para'pano	
42.	εξοχότητα	ekso'xotita	
43.	μπερδεμένος	ber,ðe'menos	
44.	γλυκολάλησαν	γliko'lalisan	
45.	καταकुνηγημένοι	katakiniji'meni	
46.	φραγκόθυκο	fra'goθiko	fra'gosiko
47.	ψαροκόκαλο	psaro'kokalo	psaro'kokala
48.	αδιάφορος	a'ðjaforos	
49.	διαφορετικός	ðjaforeti'kos	
50.	αποκριθίκυμε	apokri'θicime	
51.	περισσότερας	peri'soteras	
52.	δεκαοκτώ	ðekao'kto	
53.	μολυνθήκαμε	molin,'θikame	
54.	καβουράκια	kavu'raca	
55.	κουνηθήκαμε	kuni'θikame	
56.	γυμνάζυμαι	ji'mnazime	
57.	αλευρώναντας	ale'vronodas	ela'fronodas
58.	παραπάνε	para'pane	
59.	αποκατωμένη	apoka'pomeni	
60.	γαρυφαλόκια	γarifa'loca	
61.	σταφυλάκι	stafi'laci	
62.	χρωματίσατε	xroma'tisate	
63.	κουνηθήκωμε	kuni'θikome	
64.	αποχαιρετίστηκαν	apoxere'tistikan	
65.	ξεπεράσαμε	ksepe'rasame	ksepe'rasa
66.	Λαμπριάτικος	lam,'briatikos	
67.	κερματοδέκτης	cer,mato'dektis	
68.	χαρτονομίσματα	xar,tono'mismata	xar,tono'misma
69.	καρδιοχτύπε	kar,ðio'ktipe	
70.	πονόδοντας	pono'dodas	pono'dodos
71.	καταकुνηγημέκοι	katakiniji'meci	
72.	διαφορετικός	ðjaforeti'kas	ðjaforeti'kos
73.	γραφομηπανή	γrafomipa'ni	γrafomi'xani
74.	μαντρότοιχο	man,'drotixo	

75.	ψαροκόπαλο	psaro'kopalo	psaro'kokalo
76.	υπογραμμίσαμε	ipogra'misame	
77.	Λαμπριάτικας	lam,'briatikas	
78.	καγκελόπορτε	kaže'lorpor,te	
79.	χαρτονομίδια	xar,tono'miðmata	xar,tono'mismata
80.	φρεσκοπλυμμένος	freskopli'menos	
81.	ελαφρότερος	ela'froteros	
82.	σταφυλόκι	stafi'loci	
83.	καντηρίτσες	kadi'ritses	
84.	κολυμπήθατε	koli'biθate	

Τάξη: Δ΄ Δημοτικού
 Μητρική γλώσσα: Ελληνική
 Φύλο: Θήλυ
 Ηλικία: 10;00 ετών
 12ο

	Λέξη	Ηχητική Παράσταση	Φωνητική Μεταγραφή
1.	καντηλίτσες	kadi'litse	
2.	μολυνθήκιμε	molin, 'θicime	
3.	καταφέραμε	kata'ferame	
4.	ξεμακλαίνω	ksema'kleno	
5.	ξεπεράσοτε	ksepe'rasote	
6.	πονόδοτος	po'noðodos	
7.	φραγκόσυκο	fra'gosiko	
8.	περισσότερος	peri'soteros	
9.	αδιάφολος	a'djafolos	
10.	εκνευλισμός	eknevli'smos	e'knevolo
11.	γυμνάζομαι	ji'mnazome	
12.	ελαφλότερος	ela'floteros	
13.	παλιοκάραβε	pa'lo'karave	
14.	ξεπεράσατε	ksepe'rasate	
15.	γραφομηχανή	grafomixa'ni	
16.	καβουρόκια	kavu'roca	
17.	χτυπήσατε	xti'pisate	
18.	αποκαμωμένη	apokamo'meni	
19.	ξεμακραίνω	ksema'kreno	
20.	καγκελόπορτα	ka'ge'loro,ta	
21.	χρωματίθατε	xroma'tiðate	xroma'tisate
22.	ξεπελάσαμε	ksepe'lasame	ksepe'lasate
23.	μπερδεμόνος	ber,ðe'monos	
24.	γαριφαλάκια	garifa'laca	
25.	υπογραμμίσυμε	ipo'gra'misime	
26.	αποκριθίκαμε	apokri'θikame	
27.	γλυκολάρησαν	gliko'larisan	glikola'risan
28.	χτυπήθατε	xti'piðate	xti'pisate
29.	αποχαιλετίστηκαν	apo'cele'tistikan	
30.	εξοχάτητα	ekso'xatita	
31.	φρεσκοπλυμμένας	freskopli'menas	
32.	δεκαοκτά	ðekao'kta	ðekao'kta
33.	παλιοκάραβο	pa'lo'karavo	
34.	κολυμπήσατε	koli'bisate	

35.	εκνευρισμός	eknevri'smos	eknevri'smenos
36.	κερματοζέκτης	cer,mato'zektis	cer,mato'dektis
37.	καρδιοχτύπι	kar,ðio'xtipi	
38.	μαντρόκοιχο	ma'drocixo	
39.	αλευρώνοντας	ale'vronodas	
40.	καταφέλαμε	kata'felame	
41.	παραπάνω	para'pano	
42.	εξοχότητα	ekso'xotita	
43.	μπερδεμένος	ber,ðe'menos	
44.	γλυκολάλησαν	γliko'lalisan	γliko'lalisan
45.	καταकुνηγημένοι	katakiniji'meni	
46.	φραγκόθυκο	fra'goθiko	
47.	ψαροκόκαλο	psaro'kokalo	
48.	αδιάφορος	a'djaforos	
49.	διαφορετικός	ðjaforeti'kos	
50.	αποκριθίκυμε	apokri'θicime	apokri'θice
51.	περισσότερας	peri'soteras	
52.	δεκαοκτώ	ðekao'kto	
53.	μολυνθήκαμε	molin,'θikame	
54.	καβουράκια	kavu'raca	
55.	κουνηθήκαμε	kuni'θikame	
56.	γυμνάζυμαι	ji'mnazime	
57.	αλευρώναντας	ale'vronadas	
58.	παραπάνε	para'pane	
59.	αποκαπωμένη	apoka'pomeni	
60.	γαρυφαλόκια	γarifa'loca	
61.	σταφυλάκι	stafi'laci	
62.	χρωματίσατε	xroma'tisate	xroma'tisame
63.	κουνηθήκυμε	kuni'θikome	
64.	αποχαιρετίστηκαν	apoxere'tistikan	apoxereti'stikame
65.	ξεπεράσαμε	ksepe'rasame	
66.	Λαμπριάτικος	lam,'briatikos	
67.	κερματοδέκτης	cer,mato'dektis	
68.	χαρτονομίσματα	xar,tono'mismata	xar,to'nomisma
69.	καρδιοχτύπε	kar,ðio'ktipe	
70.	πονόδοντας	pono'dodas	
71.	καταकुνηγημέκοι	katakiniji'meci	katakiniji'mevi
72.	διαφορετικός	ðjaforeti'kas	
73.	γραφομηπανή	γrafomipa'ni	
74.	μαντρότοιχο	man,'drotixo	man,dro'tixo

75.	ψαροκόπαλο	psaro'kopalo	psaro'kopala
76.	υπογραμμίσαμε	ipogra'misame	
77.	Λαμπριάτικας	lam,'briaticas	lam,briati'kas
78.	καγκελόπορτε	kaže'lorp,te	
79.	χαρτονομίδια	xar,tono'miðmata	xar,tono'mismata
80.	φρεσκοπλυμμένος	freskopli'menos	
81.	ελαφρότερος	ela'froteros	
82.	σταφυλόκι	stafi'loci	
83.	καντηρίτσες	kadi'ritses	
84.	κολυμπήθατε	koli'biθate	

Τάξη: Δ΄ Δημοτικού
 Μητρική γλώσσα: Αλβανική
 Φύλο: Άρρεν
 Ηλικία: 10;00 ετών

	Λέξη	Ηχητική Παράσταση	Φωνητική Μεταγραφή
1.	καντηλίτσες	kadi'litse	
2.	μολυνθήκιμε	molin, 'θicime	
3.	καταφέραμε	kata'ferame	
4.	ξεμακλαίνω	ksema'kleno	ksema'keno
5.	ξεπεράσоте	ksepe'rasote	
6.	πονόδοτος	po'noðodos	
7.	φραγκόσυκο	fra'gosiko	frago'siko
8.	περισσότερος	peri'soteros	
9.	αδιάφολος	a'ðjafolos	a'ðjaforos
10.	εκνευλισμός	eknevli'smos	
11.	γυμνάζομαι	ji'mnazome	
12.	ελαφλότερος	ela'floteros	
13.	παλιοκάραβε	pa'lo'karave	pa'loka'rave
14.	ξεπεράσατε	ksepe'rasate	
15.	γραφομηχανή	grafomixa'ni	
16.	καβουρόκια	kavu'roca	
17.	χτυπήσατε	xti'pisate	xti'pisame
18.	αποκαμωμένη	apokamo'meni	
19.	ξεμακραίνω	ksema'kreno	
20.	καγκελόπορτα	ka'ge'lopor,ta	
21.	χρωματίθατε	xroma'tiðate	
22.	ξεπελάσαμε	ksepe'lasame	kse'plename
23.	μπερδεμόνος	ber,ðe'monos	ber,ðe'meno
24.	γαριφαλάκια	garifa'laca	garifa'la
25.	υπογραμμίσυμε	ipogra'misime	ipogra'misame
26.	αποκριθίκαμε	apokri'θikame	
27.	γλυκολάρησαν	gliko'larisan	gliko'lalisan
28.	χτυπήθατε	xti'piðate	xti'pisate
29.	αποχαιετίστηκαν	apo'cele'tistikan	
30.	εξοχάτητα	ekso'xatita	
31.	φρεσκοπλυμμένας	freskopli'menas	freskopli'menos
32.	δεκαοκτά	ðekao'kta	
33.	παλιοκάραβο	pa'lo'karavo	
34.	κολυμπήσατε	koli'bisate	

35.	εκνευρισμός	eknevri'smos	
36.	κερματοζέκτης	cer,mato'zektis	
37.	καρδιοχτύπι	kar,ðio'xtipi	
38.	μαντρόκοιχο	ma'drocixo	
39.	αλευρώνοντας	ale'vronodas	
40.	καταφέλαμε	kata'felame	kata'ferame
41.	παραπάνω	para'pano	
42.	εξοχότητα	ekso'xotita	
43.	μπερδεμένος	ber,ðe'menos	
44.	γλυκολάλησαν	γliko'lalisan	
45.	καταकुνηγημένοι	katakiniji'meni	
46.	φραγκόθυκο	fra'goθiko	frago'siko
47.	ψαροκόκαλο	psaro'kokalo	
48.	αδιάφορος	a'ðjaforos	
49.	διαφορετικός	ðjeforeti'kos	
50.	αποκριθίκυμε	apokri'θicime	apokri'θikame
51.	περισσότερας	peri'soteras	
52.	δεκαοκτώ	ðekao'kto	
53.	μολυνθήκαμε	molin,'θikame	
54.	καβουράκια	kavu'raca	
55.	κουνηθήκαμε	kuni'θikame	
56.	γυμνάζυμαι	ji'mnazime	ji'mnazome
57.	αλευρώναντας	ale'vronadas	
58.	παραπάνε	para'pane	
59.	αποκαπωμένη	apoka'pomeni	
60.	γαρυφαλόκια	γarifa'loca	
61.	σταφυλάκι	stafi'laci	
62.	χρωμάτισατε	xroma'tisate	
63.	κουνηθήκυμε	kuni'θikome	kuni'θikame
64.	αποχαιρετίστηκαν	apoxere'tistikan	
65.	ξεπεράσαμε	ksepe'rasame	
66.	Λαμπριάτικος	lam,'briatikos	
67.	κερματοδέκτης	cer,mato'dektis	cer,mato'dotis
68.	χαρτονομίσματα	xar,tono'mismata	
69.	καρδιοχτύπε	kar,ðio'ktipe	kar,ði'oktipe
70.	πονόδοντας	pono'dodas	
71.	καταकुνηγημέκοι	katakiniji'meci	
72.	διαφορετικός	ðjeforeti'kas	ðjeforeti'kotita
73.	γραφομηπανή	γrafomi'pani	γrafomi'pani
74.	μαντρότοιχο	man,'drotixo	

75.	ψαροκόπαλο	psaro'kopalo	psaro'kokalo
76.	υπογραμμίσαμε	ipogra'misame	
77.	Λαμπριάτικας	lam,'briaticas	
78.	καγκελόπορτε	kaže'lorp,te	
79.	χαρτονομίδια	xar,tono'miðmata	
80.	φρεσκοπλυμμένος	freskopli'menos	
81.	ελαφρότερος	ela'froteros	
82.	σταφυλόκι	stafi'loci	stafi'laci
83.	καντηρίτσες	kadi'ritses	
84.	κολυμπήθατε	koli'biθate	koli'bisate

Τάξη: Δ΄ Δημοτικού
 Μητρική γλώσσα: Αλβανική
 Φύλο: Άρρεν
 Ηλικία: 10;00 ετών

	Λέξη	Ηχητική Παράσταση	Φωνητική Μεταγραφή
1.	καντηλίτσες	kadi'litse	
2.	μολυνθήκιμε	molin, 'θicime	
3.	καταφέραμε	kata'ferame	
4.	ξεμακλαίνω	ksema'kleno	
5.	ξεπεράσοτε	ksepe'rasote	
6.	πονόδοντος	po'noðodos	
7.	φραγκόσυκο	fra'gosiko	
8.	περισσότερος	peri'soteros	
9.	αδιάφολος	a'djafolos	
10.	εκνευλισμός	eknevli'smos	
11.	γυμνάζομαι	ji'mnazome	
12.	ελαφλότερος	ela'floteros	
13.	παλιοκάραβε	pa'lo'karave	
14.	ξεπεράσατε	ksepe'rasate	
15.	γραφομηχανή	grafomixa'ni	
16.	καβουρόκια	kavu'roca	
17.	χτυπήσατε	xti'pisate	
18.	αποκαμωμένη	apokamo'meni	
19.	ξεμακραίνω	ksema'kreno	
20.	καγκελόπορτα	ka'ge'lopor,ta	
21.	χρωματίθατε	xroma'tiθate	xroma'tisate
22.	ξεπελάσαμε	ksepe'lasame	ksepe'rasame
23.	μπερδεμόνος	ber,ðe'monos	
24.	γαριφαλάκια	garifa'laca	
25.	υπογραμμίσυμε	ipogra'misime	
26.	αποκριθήκαμε	apokri'θikame	
27.	γλυκολάρησαν	gliko'larisan	glikola'risan
28.	χτυπήθατε	xti'riθate	
29.	αποχαιτέστηκαν	apo'cele'tistikan	
30.	εξοχάτητα	ekso'xatita	
31.	φρεσκοπλυμμένας	freskopli'menas	
32.	δεκαοκτά	ðekao'kta	
33.	παλιοκάραβο	pa'lo'karavo	
34.	κολυπήσατε	koli'bisate	

35.	εκνευρισμός	eknevri'smos	
36.	κερματοζέκτης	cer,mato'zektis	
37.	καρδιοχτύπι	kar,ðio'xtipi	kar,ðio'ðitis
38.	μαντρόκοιχο	ma'drocixo	
39.	αλευρώνοντας	ale'vronodas	
40.	καταφέλαμε	kata'felame	
41.	παραπάνω	para'pano	
42.	εξοχότητα	ekso'xotita	
43.	μπερδεμένος	ber,ðe'menos	
44.	γλυκολάλησαν	γliko'lalisan	γλι'kolisan
45.	καταकुνηγημένοι	katakiniji'meni	
46.	φραγκόθυκο	fra'gothiko	
47.	ψαροκόκαλο	psaro'kokalo	
48.	αδιάφορος	a'djaforos	
49.	διαφορετικός	ðjeforeti'kos	
50.	αποκριθίκυμε	apokri'thicime	
51.	περισσότερας	peri'soteras	
52.	δεκαοκτώ	ðekao'kto	
53.	μολυνθήκαμε	molin,'thikame	
54.	καβουράκια	kavu'raca	
55.	κουνηθήκαμε	kuni'thikame	
56.	γυμνάζυμαι	ji'mnazime	ji'mnazome
57.	αλευρώναντας	ale'vronadas	
58.	παραπάνε	para'pane	
59.	αποκαπυμένη	apoka'pomeni	
60.	γαρυφαλόκια	γarifa'loca	γarifa'laca
61.	σταφυλάκι	stafi'laci	
62.	χρωματίσατε	xroma'tisate	
63.	κουνηθήκωμε	kuni'thikome	
64.	αποχαιρετίστηκαν	apoxere'tistikan	
65.	ξεπεράσαμε	ksepe'rasame	
66.	Λαμπριάτικος	lam,'briatikos	lam,briati'kos
67.	κερματοδέκτης	cer,mato'dektis	
68.	χαρτονομίσματα	xar,tono'mismata	
69.	καρδιοχτύπε	kar,ðio'ktipe	
70.	πονόδοντας	pono'dodas	
71.	καταकुνηγημέκοι	katakiniji'meci	katakiniji'meni
72.	διαφορετικός	ðjeforeti'kas	ðjeforeti'ka
73.	γραφομηπανή	γrafomipa'ni	γrafomi'pani
74.	μαντρότοιχο	man,'drotixo	

75.	ψαροκόπαλο	psaro'kopalo	psaro'kokalo
76.	υπογραμμίσαμε	ipogra'misame	
77.	Λαμπριάτικας	lam,'briatikas	lam,'britikas
78.	καγκελόπορτε	kaġe'lopote	
79.	χαρτονομίδια	xar,tono'miðmata	
80.	φρεσκοπλυμμένος	freskopli'menos	
81.	ελαφρότερος	ela'froteros	
82.	σταφυλόκι	stafi'loci	
83.	καντηρίτσες	kadi'ritses	
84.	κολυπήθατε	koli'biðate	

Τάξη: Δ΄ Δημοτικού
 Μητρική γλώσσα: Αλβανική
 Φύλο: Θήλυ
 Ηλικία: 10;00 ετών

	Λέξη	Ηχητική Παράσταση	Φωνητική Μεταγραφή
1.	καντηλίτσες	kadi'litse	
2.	μολυνθήκιμε	molin, 'thicime	
3.	καταφέραμε	kata'ferame	
4.	ξεμακλαίνω	ksema'kleno	
5.	ξεπεράσοτε	ksepe'rasote	
6.	πονόδοντος	po'noðodos	pono'ðodos
7.	φραγκόσυκο	fra'gosiko	
8.	περισσότερος	peri'soteros	
9.	αδιάφολος	a'djafolos	
10.	εκνευλισμός	eknevli'smos	
11.	γυμνάζομαι	ji'mnazome	jimna'smenos
12.	ελαφλότερος	ela'floteros	
13.	παλιοκάραβε	pa'lo'karave	
14.	ξεπεράσατε	ksepe'rasate	
15.	γραφομηχανή	grafomixa'ni	
16.	καβουρόκια	kavu'roca	kava'roca
17.	χτυπήσατε	xti'pisate	
18.	αποκαμωμένη	apokamo'meni	apoka'momeni
19.	ξεμακραίνω	ksema'kreno	
20.	καγκελόπορτα	ka'ge'loro,ta	
21.	χρωματίθατε	xroma'tithate	xroma'tisate
22.	ξεπελάσαμε	ksepe'lasame	
23.	μπερδεμόνος	ber,ðe'monos	ber,ðe'menos
24.	γαριφαλάκια	garifa'laca	
25.	υπογραμμίσυμε	ipogra'misime	
26.	αποκριθίκαμε	apokri'thikame	
27.	γλυκολάρησαν	glyko'larian	
28.	χτυπήθατε	xti'pithate	xti'pisate
29.	αποχαιλετίστηκαν	apo'cele'tistikan	
30.	εξοχάτητα	ekso'xatita	
31.	φρεσκοπλυμμένας	freskopli'menas	
32.	δεκαοκτά	ðekao'kta	
33.	παλιοκάραβο	pa'lo'karavo	
34.	κολυμπήσατε	koli'bisate	

35.	εκνευρισμός	eknevri'smos	
36.	κερματοζέκτης	cer,mato'zektis	
37.	καρδιοχτύπι	kar,ðio'xtipi	
38.	μαντρόκοιχο	ma'drocixo	madro'cixo
39.	αλευρώνοντας	ale'vronodas	
40.	καταφέλαμε	kata'felame	
41.	παραπάνω	para'pano	
42.	εξοχότητα	ekso'xotita	
43.	μπερδεμένος	ber,ðe'menos	
44.	γλυκολάλησαν	γliko'lalisan	
45.	καταकुνηγημένοι	katakiniji'meni	
46.	φραγκόθυκο	fra'goθiko	fra'gosiko
47.	ψαροκόκαλο	psaro'kokalo	psaro'kokalo
48.	αδιάφορος	a'ðjaforos	
49.	διαφορετικός	ðjaforeti'kos	
50.	αποκριθίκυμε	apokri'θicime	apokri'θikame
51.	περισσότερας	peri'soteras	
52.	δεκαοκτώ	ðekao'kto	
53.	μολυνθήκαμε	molin,'θikame	
54.	καβουράκια	kavu'raca	
55.	κουνηθήκαμε	kuni'θikame	
56.	γυμνάζυμαι	ji'mnazime	
57.	αλευρώναντας	ale'vronadas	
58.	παραπάνε	para'pane	
59.	αποκαπωμένη	apoka'pomeni	
60.	γαρυφαλόκια	γarifa'loca	
61.	σταφυλάκι	stafi'laci	
62.	χρωμάτισατε	xroma'tisate	
63.	κουνηθήκωμε	kuni'θikome	
64.	αποχαιρετίστηκαν	apoxere'tistikan	
65.	ξεπεράσαμε	ksepe'rasame	
66.	Λαμπριάτικος	lam,'briatikos	
67.	κερματοδέκτης	cer,mato'ðektis	
68.	χαρτονομίσματα	xar,tono'mismata	
69.	καρδιοχτύπε	kar,ðio'ktipe	
70.	πονόδοντας	pono'ðodas	mono'ðodas
71.	καταकुνηγημέκοι	katakiniji'meci	
72.	διαφορετικός	ðjaforeti'kas	
73.	γραφομηπανή	γrafomipa'ni	γrafomi'pani
74.	μαντρότοιχο	man,'drotixo	

75.	ψαροκόππαλο	psaro'kopalo	
76.	υπογραμμίσαμε	ipogra'misame	
77.	Λαμπριάτικας	lam,'briatikas	
78.	καγκελόπορτε	kaɣe'lopor,te	
79.	χαρτονομίδια	char,tono'miðmata	char,tono'mismata
80.	φρεσκοπλυμμένος	freskopli'menos	
81.	ελαφρότερος	ela'froteros	
82.	σταφυλόκι	stafi'loci	
83.	καντηρίτσες	kadi'ritses	
84.	κολυμπήθατε	koli'biðate	koli'bisate

Τάξη: Δ΄ Δημοτικού
 Μητρική γλώσσα: Αλβανική
 Φύλο: Θήλυ
 Ηλικία: 10;00 ετών

	Λέξη	Ηχητική Παράσταση	Φωνητική Μεταγραφή
1.	καντηλίτσες	kadi'litse	
2.	μολυνθήκιμε	molin, 'thicime	
3.	καταφέραμε	kata'ferame	
4.	ξεμακλαίνω	ksema'kleno	
5.	ξεπεράσοτε	ksepe'rasote	ksepera'sote
6.	πονόδοτος	po'nododos	
7.	φραγκόσυκο	fra'gosiko	
8.	περισσότερος	peri'soteros	
9.	αδιάφολος	a'djafolos	
10.	εκνευλισμός	eknevli'smos	
11.	γυμνάζομαι	ji'mnazome	
12.	ελαφλότερος	ela'floteros	
13.	παλιοκάραβε	pa'lo'karave	
14.	ξεπεράσατε	ksepe'rasate	
15.	γραφομηχανή	grafomixa'ni	
16.	καβουρόκια	kavu'roca	
17.	χτυπήσατε	xti'pisate	
18.	αποκαμωμένη	apokamo'meni	
19.	ξεμακραίνω	ksema'kreno	
20.	καγκελόπορτα	ka'ge'loro,ta	
21.	χρωματίθατε	xroma'tithate	xroma'tisate
22.	ξεπελάσαμε	ksepe'lasame	ksepe'lasate
23.	μπερδεμόνος	ber,de'monos	
24.	γαριφαλάκια	garifa'laca	
25.	υπογραμμίσυμε	ipogra'misime	
26.	αποκριθήκαμε	apokri'thikame	
27.	γλυκολάρησαν	glyko'larisan	gly'kolisan
28.	χτυπήθατε	xti'pithate	
29.	αποχαιετίστηκαν	apo'cele'tistikan	
30.	εξοχάτητα	ekso'xatita	
31.	φρεσκοπλυμμένας	freskopli'menas	
32.	δεκαοκτά	dekaokta	deka'okta
33.	παλιοκάραβο	pa'lo'karavo	
34.	κολυμπήσατε	koli'bisate	

35.	εκνευρισμός	eknevri'smos	
36.	κερματοζέκτης	cer,mato'zektis	
37.	καρδιοχτύπι	kar,ðio'xtipi	
38.	μαντρόκοιχο	ma'drocixo	madro'cixo
39.	αλευρώνοντας	ale'vronodas	
40.	καταφέλαμε	kata'felame	
41.	παραπάνω	para'pano	
42.	εξοχότητα	ekso'xotita	
43.	μπερδεμένος	ber,ðe'menos	
44.	γλυκολάλησαν	γliko'lalisan	
45.	καταकुνηγημένοι	katakiniji'meni	
46.	φραγκόθυκο	fra'goθiko	fra'gosiko
47.	ψαροκόκαλο	psaro'kokalo	
48.	αδιάφορος	a'ðjaforos	
49.	διαφορετικός	ðjaforeti'kos	
50.	αποκριθίκυμε	apokri'θicime	
51.	περισσότερας	peri'soteras	peri'soteros
52.	δεκαοκτώ	ðekao'kto	
53.	μολυνθήκαμε	molin,'θikame	
54.	καβουράκια	kavu'raca	
55.	κουνηθήκαμε	kuni'θikame	
56.	γυμνάζυμαι	ji'mnazime	
57.	αλευρώναντας	ale'vronodas	ele'vronodas
58.	παραπάνε	para'pane	
59.	αποκαπωμένη	apoka'pomeni	
60.	γαρυφαλόκια	γarifa'loca	
61.	σταφυλάκι	stafi'laci	
62.	χρωμάτισατε	xroma'tisate	
63.	κουνηθήκυμε	kuni'θikome	kuniθi'kome
64.	αποχαιρετίστηκαν	apoxere'tistikan	
65.	ξεπεράσαμε	ksepe'rasame	
66.	Λαμπριάτικος	lam,'briatikos	
67.	κερματοδέκτης	cer,mato'ðektis	
68.	χαρτονομίσματα	xar,tono'mismata	
69.	καρδιοχτύπε	kar,ðio'ktipe	
70.	πονόδοντας	pono'ðodas	
71.	καταकुνηγημέκοι	katakiniji'meci	
72.	διαφορετικός	ðjaforeti'kas	
73.	γραφομηπανή	γrafomipa'ni	
74.	μαντρότοιχο	man,'drotixo	

75.	ψαροκόπαλο	psaro´kopalo	psaro´kopelo
76.	υπογραμμίσαμε	ipogra´misame	
77.	Λαμπριάτικας	lam,´briatikas	
78.	καγκελόπορτε	kaǵe´lopor,te	
79.	χαρτονομίδια	char,tono´miðmata	char,tono´mismata
80.	φρεσκοπλυμμένος	freskopli´menos	
81.	ελαφρότερος	ela´froteros	
82.	σταφυλόκι	stafi´loci	
83.	καντηρίτσες	kadi´ritses	
84.	κολυμπήθατε	koli´biðate	koli´bisate

3. ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ ΛΑΘΩΝ

Καταμέτρηση των λέξεων (υπαρκτών, μη υπαρκτών, και συνολικά) που διαβάστηκαν σωστά από τις δύο ομάδες μαθητών (ελληνόφωνοι αλβανόφωνοι αναγνώστες) της Β΄ και Δ΄ τάξης του Δημοτικού.

Πίνακας 21. Β΄ Δημοτικού – Ελληνόφωνοι αναγνώστες

ΠΑΙΔΙ	ΥΠΑΡΚΤΕΣ ΛΕΞΕΙΣ	ΜΗ ΥΠΑΡΚΤΕΣ ΛΕΞΕΙΣ	ΥΠΑΡΚΤΕΣ – ΜΗ ΥΠΑΡΚΤΕΣ ΛΕΞΕΙΣ
1	36	14	50
2	35	21	56
3	39	27	66
4	39	29	68
5	40	26	66
6	37	22	59
7	37	23	60
8	39	29	68
9	40	26	66
10	37	28	65

Πίνακας 22. Β΄ Δημοτικού – Αλβανόφωνοι αναγνώστες

ΠΑΙΔΙ	ΥΠΑΡΚΤΕΣ ΛΕΞΕΙΣ	ΜΗ ΥΠΑΡΚΤΕΣ ΛΕΞΕΙΣ	ΥΠΑΡΚΤΕΣ – ΜΗ ΥΠΑΡΚΤΕΣ ΛΕΞΕΙΣ
1	39	30	69
2	38	28	66
3	37	16	53
4	32	24	56
5	38	22	60
6	28	16	44
7	39	31	70
8	35	24	59
9	39	25	64
10	39	31	70

Πίνακας 23. Δ΄ Δημοτικού – Ελληνόφωνοι αναγνώστες

ΠΑΙΔΙ	ΥΠΑΡΚΤΕΣ ΛΕΞΕΙΣ	ΜΗ ΥΠΑΡΚΤΕΣ ΛΕΞΕΙΣ	ΥΠΑΡΚΤΕΣ – ΜΗ ΥΠΑΡΚΤΕΣ ΛΕΞΕΙΣ
1	39	31	70
2	40	24	64
3	40	31	71
4	40	32	72
5	36	30	66
6	41	31	72
7	42	33	75
8	39	19	58
9	38	34	72
10	37	29	66

Πίνακας 24. Δ΄ Δημοτικού – αλβανόφωνοι αναγνώστες

ΠΑΙΔΙ	ΥΠΑΡΚΤΕΣ ΛΕΞΕΙΣ	ΜΗ ΥΠΑΡΚΤΕΣ ΛΕΞΕΙΣ	ΥΠΑΡΚΤΕΣ – ΜΗ ΥΠΑΡΚΤΕΣ ΛΕΞΕΙΣ
1	38	22	60
2	40	33	73
3	39	34	73
4	36	29	65
5	40	35	75
6	42	29	71
7	41	34	75
8	38	30	68
9	39	32	71
10	39	32	71

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

1. Achema, P. & A. Neeleman (2005). *Beyond Morphology. Interface Conditions on Word Formation*. Oxford: University Press.
2. Allen, M.R. (1978). *Morphological Investigations*. Rh. D. Diss. University of Connecticut.
3. Austin, J.L., (1962). *How to do things with words*. Oxford: Clarendon Press.
4. Bloomfield, L. (1933). *Language*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
5. Caramazza, A. & Laudanna, A. & Romani, C. (1988). *Lexical access and inflectional morphology*. *Cognition*, 28, 297-332.
6. Chao, Y.R. (1968). *Language and Symbolic Systems*. Cambridge: Cambridge University Press.
7. Chomsky, N., & Halle, M. (1968). *The sound pattern of English*. N. York: Harper & Row.
8. Dale, P. (1972). *Language Development*. Illinois: Dryden Press.
9. Elkonin, D.B. (1963). *The psychology of mastering the elements of reading*. In B. Simon & J. Simon (Eds). *Educational Psychology in the U.S.S.R*. London: Routledge & Kegan Paul.
10. Elkonin, D.B. (1973). U.S.S.R. In J. Dowing (Ed.) *Comparative reading*. N. York: Macmillan.
11. Ellis, A. (1984). *Reading, Writing and Dyslexia: a Cognitive Analysis*. London: Erlbaum.
12. Feldman, L.B., Frost, R. & Phini, T. (1995). Decomposing words in their constituent morphemes: Evidence from English and Hebrew. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory and Cognition*, 21, 947-960.
13. Frith, V. (1985). *Beneath the surface of developmental dyslexia*. In K.E. Patterson, J.C. Marshall, & M. Coltheart (Eds). *Surface Dyslexia*. London: Erlbaum.
14. Gombert, J.E. (1992). *Metalinguistic Development*. London: Harvester Wheatsheaf.
15. Goodman, K.S. (1967). Reading: A psycholinguistic guessing game. *Journal of the Reading Specialist*, 6, 126-135.

16. Goswami, U. & Bryant, P. (1990). *Phonological Skills and Learning to Read*. Hove: Erlbaum.
17. Goswami, U., Porpodas C., & Wheelright, S. (1997). Children's orthographic representations in English and Greek. *European Journal of Psychology of Education*, 12, 13, 273-292.
18. Haraguchi, S. *A theory of stress and Accent*, Dordrecht, Foris.
19. Henderson, L. (1982). *Orthography and word Recognition In Reading*. London: Academic Press.
20. Hyman L. (1995). *Phonology, Theory and analysis*. New York: Hold, Rinehart and Winston.
21. Joseph, B.D. & I. Philippaki – Warburton. (1987). *Modern Greek*. London: Groom Helm.
22. Kaye, J. (1990). *Phonology: A cognitive View*. Oxford: Oxford University Press.
23. Klicpera, C. & B. Gasteiger – Klicpera. (1993). *Lesen and Schreiben: Entwicklung and Schwierig Keiten*. Bern.
24. Koutsoudas, A. (1962). *Verb Morphology of Modern Greek*. The Hague: Mouton.
25. Laudanna, A. & Burani, C. & Cermele, A. (1994). Prefexis as Processing Units. *Language and Cognitive Processes*, 9 (3), 295-316.
26. Laudanna, A. & Burani, C. (1995). Distributional properties of derivational affixes: Implications for processing. In Feldman, L.B. (Ed.) *Morphological aspects of Language processing*. Hillsdale, NJ: Erlbaum, 345-364.
27. Liberman, A.M., Cooper, F.S., Shankweiler, D.P., & Studdert – Kennedy, M. (1967). Perception of the speech code. *Psychological Review*, 74, 431-461.
28. Liberman, I. (1973). Segmentation of the spoken word and reading acquisition. *Bulletin of the Orton Society*, 23, 65-77.
29. Liberman, I. (1982). A language – oriented view of reading and its disabilities. In H. Mykelbust (Ed.). *Progress in learning Disabilities*. Vol. 5. N. York: Grune and Stratton.
30. Mackridge P., (1985): *The Modern Greek language*. Oxford: Oxford University Press.
31. Mann, V. (1984). Reading skill and the language skill. *Developmental Review*, 4, 1-15.

32. Mann, V. & Liberman, I. V. (1984). Phonological awareness and verbal short-term memory: Can they presage early reading problems? *Journal of Learning Disabilities*. 17, 592-598.
33. Marsh, G., Friedman, M., Welch, U., & Desberg, P. (1981) A cognitive – developmental theory of reading acquisition. In G.E. Mackinnon & T.G. Waller (Eds). *Reading Research: Advances in Theory and Practice*, Vol 3. N. York: Academic Press.
34. Mattingly, I. (1984). Reading, linguistic awareness and language acquisition. In J. Dowling & R. Valtin (Eds). *Linguistic Awareness and Learning to Read*. N. York: Springer – Verlag.
35. Milroy, L. (1987). *Observing and Analysing Natural language*. Oxford Blackwell.
36. Nespor, M. (1993). *Fonologia*. Bologna: Società Editrice il Mulino.
37. Pinker, S. (1999). *Words and Rules. The Ingredients of Morphology*. Oxford: Blackwell.
38. Rayner, K., & Pollatsek, A. (1989). *The psychology of reading*. Englewood Cliffs, N. J.: Prentice Hall.
39. Reber A., & Scarborough, D., (1977) (Eds). *Toward a psychology of reading*. Hillsdale, N. J.: Erlbaum.
40. Ritsos, S. (2003α). Morphemer Kennung and Legasthenie im Neugriechischen. Unpublished Dissertation. University of Salzburg.
41. Seymour, P.H.K. (1990). Developmental Dyslexia. In M.W. Eysenck (Ed.). *Cognitive Psychology: An International View*. Chichester, UK: Wiley.
42. Smith, F. (1971). *Understanding Reading: A psycholinguistic analysis of reading and learning to read*. N. York: Holt.
43. Taft, M., & Forster, K.I. (1975). *Lexical Storage and Retrieval of Prefixed Words*. *Journal of Verbal of Learning and verbal Behavior*, 14, 630-647.
44. Turner, W. E. & Herriman, M. L. & Nesdale, A.R. (1988). *Metalinguistic abilities and beginning reading*. *Reading Research Quarterly*. 23, 134-158.

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

1. Αναστασιάδη – Συμεωνίδη, Α. & Γιανουλοπούλου, Γ. & Drachman, G. & Ιορδανίδου, Α. (2006). *Η μορφολογία στη διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης γλώσσας*. Αθήνα: Πατάκη.
2. Γαβριηλίδου, Ζ. & Σφυρόερα, Μ. & Μπεζέ, Λ. (2006). *Η Γλώσσα μου, για την Β΄ δημοτικού. Β΄ Μέρος. Έκδοση Β΄*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.
3. Γεωργακοπούλου Α., Σηφianού, Μ. Γούτσος Δ. (2006). *Η ελληνική ως ξένη γλώσσα: Από τις λέξεις στο κείμενο*. Αθήνα: Πατάκη.
4. Διακογιώργη, Κ. & Μπαρής, Θ. & Στεργιόπουλος, Χ. & Τσιλιγκιριάν, Ε. (2006). *Η γλώσσα μου, για την Δ΄ δημοτικού. Β΄ Μέρος. Έκδοση Β΄*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.
5. Μπαμπινιώτης, Γ. (1998). *Θεωρητική Γλωσσολογία. Εισαγωγή στη Σύγχρονη Γλωσσολογία*. Αθήνα.
6. Πανταζή, Σ.Χ. & Ζαράγκας, Χ. (2006). *Ανάγνωση και Νοητικές εικόνες*. Αθήνα: Άτραπος.
7. Πετρούνιας, Ε. (1984). *Νεοελληνική γραμματική και συγκριτική ανάλυση*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
8. Πόρποδας, Κ. (2002). *Η Ανάγνωση*. Πάτρα.
9. Πόρποδας, Κ. (2003). *Η μάθηση και οι Δυσκολίες της* (Γνωστική προσέγγιση). Πάτρα.
10. Ράλλη, Α. (2005). *Μορφολογία*. Αθήνα: Πατάκη.
11. Ράλλη, Α. (2006). *Η σύνθεση λέξεων. Διαγλωσσική Μορφολογική Προσέγγιση*. Αθήνα: Πατάκη.
12. Ρεβυθιάδου, Α. & Τζακώστα Μ. (2005). *Η φωνολογία στην εκμάθηση της ελληνικής ως ξένης γλώσσας*. Αθήνα: Πατάκη.
13. Σακελλαριάδης, Γ. (1997). *Στοιχεία Μορφολογίας*. Αθήνα: Σαββάλας.
14. Σετάτος, Μ. (1974). *Φωνολογία της κοινής νεοελληνικής*. Αθήνα: Παπαζήση.
15. Σπύρου Α. (2003). *Αλβανική και Νεοελληνική Γλώσσα*. Αθήνα: Κέντρο Διαπολιτισμικής Αγωγής.
16. Φιλιππάκη–Warburton, I. (1992). *Εισαγωγή στη θεωρητική γλωσσολογία*. Αθήνα: Νεφέλη.